

Masterscriptie

Geschiedschrijving in Nederlandse schoolboeken

De weergave van de dekolonisatie van Indonesië in het Nederlandse geschiedenisonderwijs tussen 1945-2013

*“Everything we hear is an opinion, not a fact.
Everything we see is a perspective, not the truth”
Marcus Aurelius*

Naam: Marjolein Hartman
Studentnummer: 3643131
E-mail: m.j.hartman@students.uu.nl
Opleiding: Geschiedenis; educatie en
communicatie
Richting: politiek en maatschappij

Eerste begeleider: Nicole Immler
n.l.immler@uu.nl
Tweede begeleider: Ido de Haan
i.dehaan@uu.nl

Inleverdatum: 17 oktober 2013
Aantal woorden: 25.156

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	10
1.1 Collectief herinneren	10
1.2 Geschiedenisonderwijs in Nederland	13
1.3 Curricula	15
1.4 Terugkijken op kolonialisme	17
1.5 Methodologie en schoolboekonderzoek	18
Hoofdstuk 2: Geschiedschrijving	22
2.1 Geschiedenis van Indonesië	22
2.2 Discours over de dekolonisatie van Indonesië	29
Hoofdstuk 3: de aanloop tot het academisch discours	44
3.1 De schoolcurricula	44
3.2 De schoolboeken tussen 1950 - 1969	45
3.3 Invloed academisch discours op de schoolboeken	50
Hoofdstuk 4: <i>Achter het Nieuws</i> en de Excessennota	51
4.1 De schoolcurricula	51
4.2 De schoolboeken tussen 1969 - 1989	53
4.3 Invloed academisch discours op de schoolboeken	56
Hoofdstuk 5: Lou de Jong	58
5.1 De schoolcurricula	58
5.2 De schoolboeken tussen 1989 - 1995	59
5.3 Invloed academisch discours op de schoolboeken	62
Hoofdstuk 6: De koningin gaat op bezoek	64
6.1 De schoolcurricula	64
6.2 De schoolboeken tussen 1989 - 2002	65
6.3 Invloed academisch discours op de schoolboeken	69
Hoofdstuk 7: Last van de oorlog?	71
7.1 De schoolcurricula	71
7.2 De schoolboeken tussen 2002 - 2011	74
7.3 Invloed academisch discours op de schoolboeken	78
Hoofdstuk 8: Rawagede	80
8.1 De schoolboeken	80
8.2 Invloed academisch discours op de schoolboeken	84

Conclusie	85
Bibliografie	89
Bijlagen	
1. Analysemodel geschiedenischoolboeken	97
2. Terminologie tabellen per hoofdstuk	101

Inleiding

In 2013 heropende het Rijksmuseum in Amsterdam. De collectie van dit museum omvat de grootste werken van de Nederlandse kunst en de Nederlandse geschiedenis. Ondanks dat dit museum zich het historisch museum van Nederland noemt, is er in de collectie geen aandacht voor de dekolonisatie van Indonesië zoals historicus Ad van Liempt op 9 april 2013 stelt in het tv-programma *De Wereld Draait Door*.¹ Zijn kritiek richt zich vooral op de weergave van de Nederlandse geschiedenis en in dit geval van de Nederlandse koloniale geschiedenis. In groter perspectief stond de weergave van de Nederlandse geschiedenis een aantal jaar eerder ook in de belangstelling rond het ontstaan van de historische canon. In 2001 werden de tien tijdvakken, ofwel de historische canon, geïntroduceerd die als leidraad zouden dienen voor het geschiedenisonderwijs. Deze canonisering oogstte veel kritiek. De tien tijdvakken van de historische canon zouden te selectief de Nederlandse geschiedenis weergegeven hebben en de geschiedenis vooral gebruiken als sociaal bindmiddel.² Onder anderen Maria Grever, Kees Ribbens en Pim de Boer speelden een hoofdrol in deze discussie. Zij vonden de historische canon tot versmalling van de historische kennis leiden en benoemden de canonisering tot een ongewenst verschijnsel. Grever definieert een historische canon als een afgerond verhaal dat als een gedeeld interpretatiekader beschouwd wordt. Haar kritiek richt zich dan ook vooral op dit interpretatiekader omdat door de multiculturele samenleving geen sprake meer is van één gezamenlijk referentiekader, maar er meerdere referentiepunten vanuit verschillende culturen zijn ontstaan. Het definiëren van een referentiekader is volgens haar een onnodige versmalling van de historische werkelijkheid.³

In reactie op de verschillende kritieken werd in 2005 de commissie-Van Oostrom ingesteld, onder leiding van hoogleraar Frits van Oostrom, om de canon te onderzoeken en een visie te ontwikkelen hoe de canon in het onderwijs geïmplementeerd kon worden. Zij concludeerden dat de canon niet de identiteit van het land kan weerspiegelen, maar

---

¹ Ad van Liempt is historicus en onder andere bedenker van het tv-programma *Andere Tijden* en schrijver van verschillende historische boeken. Over de dekolonisatie van Indonesië schreef hij het boek *Nederland valt aan* (Amsterdam 2012). Zijn kritiek op het museum was de eerste kritische noot tussen alle loftuitingen over de vernieuwde collectie. In deze uitzending lichtte hij deze kritiek toe.

² H.K.J. Kurstjens, 'Nederlandse geschiedenis canon: een discussie zonder eind?!' (21 mei 2007) <http://oud.digischool.nl/gs/community/canonartikel.htm> (1 juni 2013).

³ Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens, Siep Stuurman, *Controverses rond de canon* (Assen 2006), 43-48.

wellicht wel het collectief geheugen. Daarnaast benoemden zij dat de canon bij kon dragen aan burgerschap en de nationale identiteit.⁴ Na de presentatie van dit onderzoek verstomde de kritiek niet. Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens en Siep Stuurman geven gezamenlijk hun kritiek en benoemen dat ook deze uitwerking eenzijdig is, te veel op Nederland georiënteerd is en het internationale perspectief buiten beeld laat.⁵ Ook zijn ze kritisch op de invloed van de overheid op de canon en impliciet dus ook op het geschiedenisonderwijs. Zij spreken hun angst uit voor de betrouwbaarheid van de geschiedbeoefening als ideologisch-politieke argumenten belangrijker worden dan historische argumenten. In hun visie moet de overheid zich hier verre van houden.⁶

Deze discussie over een historische canon wordt niet alleen in Nederland gevoerd. Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw staat het nationale geheugen in de belangstelling. In navolging van de Franse *lieux de mémoire* van de historicus Pierre Nora volgden veel voorbeelden waarin de nationale geschiedenis centraal stond.⁷ Deze *memory boom* typeert zich door hernieuwde belangstelling voor de eigen geschiedenis en canonisering van de geschiedenis. Deze trend ontstaat als de binding met het verleden minder vanzelfsprekend wordt en de behoefte aan geschiedenis en vooral aan identificatieprocessen groter wordt.⁸ Grever verbindt dit daarnaast ook aan de multiculturele samenleving. Het samenleven van verschillende culturen in een samenleving zorgt ervoor dat de verschillende culturele groepen andere narratieve, historische vertrekpunten hebben. Er is dus niet meer sprake van één gedeelde, gezamenlijke samenleving. Deze verschuiving zorgt ervoor dat samenlevingen de bevestiging van hun eigen cultuur en geschiedenis wensen, waar canonisering ontstaat.⁹

Nationalistische doelen in de geschiedschrijving zijn daarnaast ook niet nieuw. Sinds natievorming in de jaren negentig van de negentiende eeuw was dit een belangrijk

---

⁴ H.K.J. Kurstjens, 'Nederlandse geschiedenis canon: een discussie zonder eind?!' (21 mei 2007) <http://oud.digischool.nl/gs/community/canonartikel.htm> (12 september 2013).

⁵ Grever, Jonker e.a., *Controverses rond de canon*, 107-112.

⁶ Ibidem, 115.

⁷ Verschillende voorbeelden zijn hiervan te noemen zoals het Nederlandse voorbeeld: het boek van Wesseling, *plaatsen van herinnering* (Amsterdam 2005), de Italiaanse canon van Mario Isnenghi, *luoghi della memoria* (Rome 2011) of het Franse voorbeeld: Pierre Nora, *Les Lieux de mémoires* (Chigaco 1999)

⁸ Grever, Jonker e.a., *Controverses rond de canon* 34.

⁹ Ibidem, 49.

element voor natiestaten.¹⁰ Geschiedenisonderwijs kan gebruikt worden om het volk een bepaalde richting op te sturen of een nationalistische identiteit op te bouwen. Nu staat deze geschiedschrijving weer in de belangstelling. Ernest Gellner, een van de invloedrijkste auteurs op het gebied van nationalisme, benoemt dat mensen deel uitmaken van dezelfde natie als zij dezelfde cultuur en geschiedenis delen. Men moet zich in elkaar herkennen om zich een natie te voelen.¹¹ Hij laat in zijn werk zien dat vanaf de industriële revolutie het onderwijs een steeds belangrijker plaats innam omdat scholing een noodzakelijk onderdeel werd om te kunnen functioneren in de samenleving.¹² Omdat vanaf dit moment het grootste deel van de mensen onderwijs genoot, werd het voor de staat interessant om invloed te hebben op het onderwijs. Dit resulteerde in een nationaal onderwijssysteem waarin de overheid het monopolie had. De cultuur die de mensen hun leven lang blijft wordt gevormd in het onderwijs, wat de invloed van het onderwijs vergroot en het voor staten een interessant middel maakt.¹³

Dit punt wordt ook erkent door Falk Pingel. Hij is onderzoeker bij het Georg Eckert Institute for international textbook research (GEI). Vanuit dit instituut en vanuit de Europese Unie wordt het schoolboekonderzoek geïnitieerd en gestimuleerd. Pingel benadrukt dat schoolboeken naast het weergeven van feiten en gebeurtenissen ook gebruikt worden om politieke en sociale normen door te geven. Ook stelt hij dat auteurs in het verleden niet altijd kritisch waren op hun eigen samenleving. Zeker in de laatste eeuw werd volgens hem duidelijk dat veel schoolboeken het eigen land verheerlijkten.¹⁴ Dit is volgens Pingel het duidelijkst in taal-, geschiedenis- en aardrijkskundeschoolboeken. In Europa zijn in de 20e eeuw veel oorlogen uitgevochten waarop elk land anders terugkijkt. Juist met dit soort 'voormalige vijanden' zoals Frankrijk en Duitsland werd samenwerking aangegaan om de geschiedenis zo neutraal mogelijk weer te geven.¹⁵ Middels verschillende conferenties en bijeenkomsten werden onderzoeksresultaten gedeeld en werden projecten voor met name

---

¹⁰ Zie hiervoor Ernest Gellner, *Naties en nationalisme* (Amsterdam 1994) of A. Assmann, 'Transformations between History and Memory', *Social Research* 75 (2008).

¹¹ Ernest Gellner, *Naties en nationalisme* (Amsterdam 1994), 16.

¹² Ibidem, 45.

¹³ Ibidem, 51-54.

¹⁴ F. Pingel, *Unesco guidebook on textbook research and textbook revision* (Parijs 2010), 7-8.

¹⁵ J. Nicholls, *Methods in School Textbook Research* (Oxford), 1.

geschiedenis­schoolboeken in verschillende landen opgestart met als doel partijdigheid en vooroordelen te voorkomen.¹⁶

Schoolboekonderzoek is een middel om de representatie van historische gebeurtenissen te vergelijken. Vooral bij lastige of pijnlijke onderwerpen is dit onderzoek bruikbaar om te zien hoe de representatie door de jaren heen verandert. Voor Nederland is de dekolonisatie van Indonesië een lastig onderwerp. Sinds de jaren '70 wordt het debat over de koloniale periode en de dekolonisatie van Indonesië gevoerd en dit debat richt zich met name op de militaire activiteiten tijdens deze dekolonisatie. Er zijn twee conjuncturen te herkennen: vanaf 1969 worden oproepen voor meer openheid afgewisseld door tegenbewegingen die deze openheid juist niet wensen. Voorstanders voeren als argumenten aan dat schadevergoedingen zijn uitgekeerd aan enkele slachtoffers, herdenkingen worden gehouden en foto's over het dekolonisatieproces in het publieke domein aanwezig zijn. Tegenstanders benoemen juist dat dit discours nog niet gevoerd is, er weinig details bekend zijn en deze geschiedenis nog niet aanwezig is in het publieke domein.¹⁷

In deze scriptie wordt onderzocht hoe de dekolonisatie van Indonesië (1945-1949) in de schoolboeken tussen 1949 en 2013 beschreven wordt, hoe de representatie verandert en op welke manier het academisch discours invloed heeft op de geschiedschrijving in de schoolboeken. Het geschiedenis­onderwijs in Nederland is ingedeeld in de basisvorming en de Tweede Fase. Elke leerling doorloopt de basisvorming en krijgt hier een basis mee aan kennis van de vaderlandse en internationale geschiedenis. Dat wordt als belangrijk gezien omdat het vaak de enige keer is dat ze met deze geschiedenis in aanraking komen. In deze scriptie worden dan ook de schoolboeken uit de basisvorming, de eerste jaren van het voortgezet onderwijs onderzocht omdat dit de basis is van de geschiedenis die elke leerling meekrijgt.

Door dit onderzoek en deze informatie te bundelen ontstaat een beeld van welke onderdelen van de dekolonisatie van Indonesië wel en niet behandeld worden en in hoeverre nationale overheden zich bezighouden met deze geschiedschrijving, zoals in het

---

¹⁶ Ibidem, 2.

¹⁷ Deze discussie werd recentelijk opnieuw gevoerd in het *Journal of Genocide Research* (2012 vol. 4). Auteurs in deze discussie zijn onder anderen Stef Scagliola, Paul Bijl, J.A.A. van Doorn, W.J. Hendrix en Gert Oostindie.

canondebat wordt gesuggereerd. De onafhankelijkheid van Indonesië werd in 1949 ondertekend en het discours wordt sindsdien gevoerd. In deze vijftig jaar kunnen verschillende fasen herkend worden die gekozen zijn aan de hand van zes gebeurtenissen die het academisch discours beïnvloed hebben. De eerste periode loopt van 1945 tot 1969 en behandelt de aanloop naar het academisch discours. De tweede periode start in 1969 met de uitzending van *Achter het nieuws* waarna de Excessennota verschijnt en het boek *Ontsporing van geweld* van Jacques van Doorn en Wim Hendrix. In 1989 start de derde periode en deze begint met de discussie rondom het boek *Koninkrijk* van Lou de Jong. De vierde periode start in 1995 met het bezoek van de Koningin aan Indonesië ter gelegenheid van het vijftig jarig bestaan van de Republiek. In 2002 verschijnt het boek *Last van de oorlog* van Stef Scagliola waarmee de vijfde periode start. De zesde en laatste periode start in 2011 met de uitspraak in de zaak Rawagede.

Een van de belangrijkste taken van het GEI is het voorkomen van vooroordelen en vijandbeelden in de geschiedenischoolboeken. Deze casus, de geschiedschrijving over de dekolonisatie van Indonesië, leent zich ervoor te onderzoeken hoe deze dekolonisatie wordt weergegeven in de Nederlandse schoolboeken. Door dit in beeld te brengen wordt eerst de vraag beantwoord op welke manier deze dekolonisatie aanwezig is in het publieke domein en wordt gerepresenteerd in de Nederlandse schoolboeken. Daarnaast kan deze casus als voorbeeld dienen voor gelijksoortige geschiedschrijving over dekolonisatieprocessen in Frankrijk, Spanje of Portugal. De dekolonisatie van Indonesië was niet uniek en vond plaats in een reeks van dekolonisatieprocessen, volgend op het einde van de Tweede Wereldoorlog. Deze casus kan gezien worden als casus voor geschiedschrijving over kolonialisme. Ook kan deze bijdragen aan reflectie over de representatie van dit soort moeilijke onderwerpen en bijdragen aan het huidige debat over de historische canon en geschiedschrijving in de Europese context.¹⁸

---

¹⁸ Zie hiervoor Siep Stuurman, 'van nationale canon naar wereldgeschiedenis' in: Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens en Siep Stuurman, *Controverses rond de canon* (Assen 2006), Frank Lechner, 'Redefining National identity: Dutch evidence on global patterns' *International Journal of comparative sociology* vol. 48 no. 4 (2007) of Aleida Assmann, 'Archive and the canon' in: Astrid Erll en Ansgar Nünning e.a., *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook* (Berlijn 2008)

Hoofdstuk 1 Theoretisch kader

Het geschiedenisonderwijs bepaalt in grote mate wat de leerlingen aan geschiedkundige kennis meekrijgen. Er bestaan een paar theorieën die medebepalend zijn welke doelen het geschiedenisonderwijs dient en wat in dat onderwijs behandeld wordt. Het gaat in deze scriptie dus niet sec om de schoolboeken; het gaat ook om het proces daarachter. Om dit proces in kaart te brengen worden deze theorieën behandeld, maar wordt ook gekeken naar de achtergronden van het Nederlandse geschiedenisonderwijs, het kolonialisme en het schoolboekonderzoek.

1.1 Collectief herinneren

Geschiedenisonderwijs draagt in belangrijke mate bij aan de collectieve herinnering. Deze kent verschillende definiëringen. In deze scriptie wordt de definitie aangehouden die Maria Grever geeft. Deze ontleent zij aan de Franse socioloog en filosoof Maurice Halbwachs:

*“Collectieve herinneringen verwijzen naar gemeenschappelijke historische ervaringen, tot uitdrukking gebracht in teksten, liederen, herdenkingsdagen, rituelen, monumenten en beelden.”*¹⁹

Deze collectieve herinnering staat sinds het invoeren van de historische canon weer sterk in de belangstelling. Het samenstellen van de gezamenlijke geschiedenis en de invloed van nationale overheden op dit proces worden door veel historici als niet wenselijk gezien. De canon zou te leidend zijn en de kennis van het verleden versmallen. Het is niet de eerste keer dat deze discussie gevoerd wordt. De link tussen collectief geheugen en de nationale identiteit werd eerder gelegd door de historici Eric Hobsbawm en Terence Ranger in 1983. Zij betoogden dat staten in de late 19e eeuw tradities hadden ontwikkeld, *the invention of tradition*. Tradities ontstaan volgens hen niet natuurlijk, maar worden ontwikkeld. Daarmee laten zij zien hoe tradities steeds gebruikt worden om elementen en uit verleden te gebruiken voor het creëren van een nationale identiteit.

Zij refereren aan het werk van Maurice Halbwachs, die het model voor het collectief geheugen ontwikkelde rond 1920. Zijn werk werd echter pas in de jaren tachtig van de vorige eeuw ontdekt. Halbwachs stelt dat het collectieve geheugen als levende verbeelding van het verleden continu verandert en sterk afhankelijk is van de sociale context. Deze sociale context heeft altijd invloed op het collectieve geheugen. Hij toont ook aan dat de staat afbeeldingen en tradities kan misbruiken om een collectieve

---

¹⁹ M. Grever, ‘Visualisering en collectieve herinneringen; ‘Volendams meisje’ als icoon voor de nationale identiteit’, *Tijdschrift voor geschiedenis* 2 (2004) 207-229, 212.

herinnering te creëren en het collectief geheugen sterk gemanipuleerd kan worden.²⁰ Tussen 1984 en 1992 levert de Franse historicus Pierre Nora met zijn boek *Les lieux de mémoire* een bijdrage aan dit debat. In dit boek creëert hij een nationale geschiedenis door middel van plaatsen, gebeurtenissen en verhalen. Ook benoemt hij dat geschiedenis bestaat uit losse verhalen die enkel losjes onderling verbonden zijn. Persoonlijke herinneringen van mensen associëren zich met deze verhalen, waarmee een collectieve en culturele identiteit ontstaat.²¹ In het creëren van deze verhalen zit volgens Nora de macht van de overheid: zij bepaalt waarmee de mensen zich kunnen identificeren. Deze Franse *lieux de mémoire* werden een voorbeeld en werden in meerdere landen ontwikkeld. Zij worden gezien als een van de belangrijkste startpunten van de *memory boom* die de canonisering in veel landen tot gevolg had.²²

Dat nationale overheden een belangrijke rol spelen in het vormen van een collectief geheugen beschrijft ook de Duitse literatuur- en cultuurwetenschapster Aleida Assmann. Assmann baseert zich ook op het werk van Halbwachs en laat zien dat het collectief geheugen bestaat doordat mensen persoonlijke, soms autobiografische herinneringen delen.²³ Dit proces ziet Assmann ook terug in het geschiedenisonderwijs. Het ontstaan van geschiedenis is volgens haar een actief proces en wordt gevormd door wat we onthouden en juist ook door wat vergeten wordt. Geschiedenis ontstaat als de herinnering wordt omgezet in kennis en in collectieve identificatie waarmee de historie het verleden van een volk wordt. Assmann beschrijft dit als een actief proces waarin verschillende actoren zoals nationale overheden, instituties, scholen en musea een rol spelen.²⁴ Via het geschiedenisonderwijs krijgen de van nature heterogene groepen in een samenleving eenzelfde geschiedenis gedoceerd. Op deze manier verandert deze heterogene groep in een homogener, collectieve groep die één geschiedenis deelt. Hierdoor wordt historie een gezamenlijke geschiedenis en vormt de groep ook meer één volk. Geschiedenisboek worden zo gebruikt om het nationale geheugen te

---

²⁰ P. Hutton, 'recent scholarship on memory and history', *The history teacher* 4 (2000), 537.

²¹ Ibidem, 538-539.

²² Verschillende voorbeelden zijn hiervan te noemen zoals het Nederlandse voorbeeld: het boek van Wesseling, *Plaatsen van herinnering* (Amsterdam 2005).

²³ A. Assmann, 'Transformations between History and Memory', *Social Research* 75 (2008) 49-72, 51.

²⁴ Ibidem, 56.

beïnvloeden. Geschiedenis wordt op deze manier ‘toegepaste geschiedenis’ en kan fungeren als de ruggengraat van een staat.²⁵

De Amerikaanse historicus Pieter Seixas onderschrijft ook de relatie tussen het collectief geheugen en de sociale cohesie. Geschiedenis draagt bij aan de groepsidentiteit, het collectieve geheugen en uiteindelijk ook aan de sociale cohesie.²⁶ Volgens hem kan het geschiedenisonderwijs hierin een rol spelen omdat het de sociale groep creëert waarmee men een geschiedenis deelt. Menselijk handelen wordt daardoor in een bredere context geplaatst, waardoor geschiedenisonderwijs voor een deel ook het onderwijs wordt in goed en fout. Via het onderwijs kreeg de leerling inzicht in de vaderlandse geschiedenis en maakte hij zo ook kennis met de nationale identiteit.²⁷

De relatie tussen canonisering en *memory boom* worden ook beschreven door Maria Grever. Zij onderscheidt vier oorzaken voor het ontstaan van deze *memory boom* in Nederland: de behoefte aan een langetermijngeheugen waarin mensen zich kunnen herkennen; de toenemende behoefte aan historische ankerplaatsen door de snel veranderende samenlevingen; de verbreding van de historische wetenschap en de toename van visuele bronnen.²⁸ Deze vier oorzaken creëren met elkaar een visuele herinneringscultuur waarbij de geschiedenis als herkenbaar verleden centraal staat. Canonisering is hier volgens haar weer een gevolg van. Voor nationale overheden is dit een interessant middel omdat een groot deel van het volk hiermee in aanraking komt. De ontwikkeling die zij hier schetst komen in grote lijnen overeen met de bezwaren die zij tegen de canonisering uitte. De invloed van nationale overheden op het geschiedenisonderwijs wordt door haar als onwenselijk gezien. Toch is deze invloed op het Nederlandse onderwijs niet nieuw.

---

²⁵ A. Assmann, ‘Transformations between History and Memory’, 64-65.

²⁶ P. Seixas, ‘Schweigen! Die Kinder! Or, does postmodern history have a place in the schools’ in P.N. Stearns, P. Sexias en S. Wineburg (ed.) *Knowing, Teaching & Learning history* (New York 2000) 317-337, 322-323.

²⁷ Ibidem, 22.

²⁸ M. Grever, ‘Visualisering en collectieve herinneringen; ‘Volendams meisje’ als icoon voor de nationale identiteit’, *Tijdschrift voor geschiedenis* 2 (2004) 207-229, 207-208.

1.2 Geschiedenisonderwijs in Nederland

De geschiedenis en de positie van het geschiedenisonderwijs in Nederland wordt door de geschiedenisvakdidacticus Arie Wilschut in zijn proefschrift uiteengezet. Hij start bij het vroege Nederlandse geschiedenisonderwijs, rond 1870, en beschrijft dat dat onderwijs vooral tot doel had moreel hoogstaande mensen te vormen die een nuttige bijdrage zouden leveren aan de maatschappij. Dit kon juist via het geschiedenisonderwijs omdat men op deze wijze kon kennismaken van het heldhaftige gedrag van mensen in het verleden en dit gedrag tot voorbeeld werd gesteld.²⁹ Daarnaast diende het geschiedenisonderwijs ook zuiver politieke en nationalistische doelen diende omdat men via geschiedenis informatie kon krijgen over het politieke verleden.

Nationalisme onderscheidt hij als specifiek doel om aan te tonen dat het eigen volk aan de goede kant stond. Wilschut noemt hier als voorbeeld dat de Nederlandse kinderen de Bataafse opstand van 69 na Christus als een vroeg voorbeeld van de Nederlandse vrijheidszin moeten zien. Het geschiedenisonderwijs werd in de schoolwet van 1857 tot doel gesteld vaderlandsliefde op te wekken als onderdeel van de nationale opvoeding. Ideologisch gekleurd onderwijs kwam hierbij veel voor en vooral de religieuze invloed was binnen het onderwijs duidelijk merkbaar. Daarnaast was het Nederlandse onderwijssysteem sterk verzuild, wat een log en stram systeem tot gevolg had. Vernieuwingen stuitten vaak op veel weerstand. Zo ontstond in het begin van de 20e eeuw meer aandacht voor kritisch denken binnen het geschiedenisonderwijs maar deze invloed was slechts beperkt zichtbaar.³⁰

Na de Tweede Wereldoorlog ontstaat een crisis in het geschiedenisonderwijs. De gruwelijkheden van de oorlog komen boven tafel en men vraagt zich hardop af welke doelen de geschiedenis precies dient. Tijdens deze periode formuleren historici, onder wie Jürgen Kocka, twee nieuwe inzichten. Hij benadrukte vooral het historisch besef en het onderzoeken van bronnen. In plaats van voorgeschreven stukken tekst moesten leerlingen zelf in contact komen met de geschiedenis door de historische bronnen te onderzoeken. In Nederland gingen deze denkwijzen en de invulling daarvan redelijk onopgemerkt voorbij. Wel werd in het Doelstellingenrapport van 1958 aangesloten bij de onderwijsvernieuwingen waarin aandacht was voor het ervaren van de geschiedenis en

---

²⁹ Arie Wilschut, *Beelden van tijd* (Amsterdam 2011), 12.

³⁰ Ibidem, 13-17.

waarbij bronnen een grotere rol speelden. Vaardigheden werden vanaf dat moment belangrijker geacht dan kennisoverdracht.³¹

Wilschut laat in zijn werk zien dat vanaf 1990, en zeker in de eerste tien jaar van het nieuwe millennium, het geschiedenisonderwijs weer in de belangstelling staat. Vanuit de politiek ontstond nieuwe interesse omdat de politiek vond dat de geschiedenis de bindende factor kon vormen in een snel veranderende samenleving. De natievorming die de politiek voorstelde leek op wat in de 19e eeuw gebeurde en waarmee door verschillende historici afgerekend was.³² Tussen 1960 en 1990 veranderde het geschiedenisonderwijs ingrijpend. Was geschiedenis voorheen een chronologisch geordend systeem, in de jaren negentig van de vorige eeuw werd het geschiedenisonderwijs ingevuld door verschillende thema's, aangevuld met extra vaardigheden.

In 1997 stelde de staatssecretaris van Onderwijs de commissie 'Geschiedenisonderwijs' in om te onderzoeken welke verwachtingen de samenleving had van het geschiedenisonderwijs. Deze commissie concludeert dat een scheiding lijkt te ontstaan tussen wat de samenleving verwacht en wat in schoolklassen gedoceerd werd. De samenleving zag meer heil in traditioneel geschiedenisonderwijs dat gericht was op feitenkennis terwijl op scholen meer thematisch werd lesgegeven waarbij de feitenkennis niet centraal stond. Vanuit de bevindingen van deze commissie werden concrete voorstellen uitgewerkt voor *kerndoelen* en *eindtermen*, de moderne naam voor een curriculum.³³ De commissie stelde een indeling in tien tijdvakken voor omdat deze chronologie inzichtelijk en makkelijk te onthouden is. Omdat in deze *historische canon*, zoals de tien tijdvakken genoemd worden, de feitenkennis niet het belangrijkste was kwam er een sterk maatschappelijk debat op gang. In dit debat was en is het uitgangspunt de feitenkennis tot de primaire taak te bestempelen.³⁴ Dit leidde ertoe dat de canon wel werd ingevoerd, maar deze slechts als inspiratiebron dient en niet als absoluut kader. Toch blijkt dat deze canon in de laatste serie geschiedenisboeken veel gebruikt wordt.³⁵

---

³¹ Wilschut, *Beelden van tijd*, 24.

³² Ibidem, 29.

³³ Ibidem, 31.

³⁴ Ibidem, 32.

³⁵ Ibidem, 33.

Ondanks de kritiek werd de historische canon uitgewerkt in vijftig vensters, waarin per onderdeel gedetailleerd wordt benoemd welke onderwerpen behandeld kunnen worden. Deze vensters hebben hun weerslag gevonden in het huidige curriculum.

1.3 Curricula

Curricula worden voorgeschreven vanuit het ministerie van Onderwijs en bepalen welke onderwerpen de schoolboeken behandelen. Curricula worden gemaakt onder verantwoordelijkheid van het ministerie dat op zijn beurt vaak commissies instelt die zich aan deze taak wijden.³⁶ De onderwerpen die in een curriculum worden voorgeschreven zijn leidend voor schoolboekauteurs, maar de beschrijving van de onderwerpen is niet concreet waardoor de auteur de vrijheid heeft om het onderwerp op zijn manier in te vullen. Schoolboeken worden aan de hand van curricula geschreven, maar achteraf niet meer gecontroleerd op hun juistheid of volledigheid. Door de vrijheid van onderwijs heeft iedereen de mogelijkheid schoolboeken te schrijven en uit te geven. Dit staat beschreven in artikel 23 van de Nederlandse grondwet.³⁷

Curricula worden herzien en herschreven; het archief laat zien dat in de periode van 1945 tot nu zes curricula zijn verschenen. Deze zijn door de jaren heen sterk van vorm veranderd. Over het algemeen zijn de beschrijvingen van de onderwerpen ruim en geven deze weinig specificaties over welke onderwerpen precies behandeld moeten worden. Door de tijd heen is te zien dat deze beschrijving steeds specifiekere worden. In 1968 verschijnt het eerste rijksleerplan, de voormalige naam voor een curriculum. Het geeft enkele richtlijnen voor het geschiedenisonderwijs, maar deze zijn ruim interpreteerbaar. Voorgesteld wordt om de prehistorie, de oudheid en de middeleeuwen in de eerste klas te behandelen met als doel het verwerven van historisch inzicht en inzicht te krijgen in de historische ontwikkelingen.³⁸ Het rijksleerplan is het eerste document dat richtlijnen geeft aan het onderwijs en docenten verplicht bepaalde onderdelen te behandelen. In de decennia die volgen is te zien dat de beschrijvingen steeds concreter worden, al zijn dit net snel opeenvolgende veranderingen. Het rijksleerplan van 1975 geeft voor de gehele 20e eeuw als aanduiding:

---

³⁶ Wilschut, *Beelden van tijd*, 11.

³⁷ Rijksoverheid, 'Nederlandse grondwet' http://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/geldigheidsdatum_09-08-2013 (09-08-2013).

³⁸ Wilschut, *Beelden van tijd*, 11.

“diepergaande behandeling van de historische ontwikkelingen gedurende de laatste halve eeuw”³⁹

Een grote verschuiving is het invoeren van de basisvorming in 1993. Voor de gehele basisschoolperiode en de onderbouw van het voortgezet onderwijs werden nieuwe richtlijnen opgezet. Het accent voor de basisvorming lag op het creëren van een gezamenlijke basis aan kennis voor alle leerlingen. Naast kerndoelen staan ook vaardigheden centraal., waaronder onderzoek doen, samenwerken en het kritisch benaderen van bronnen genoemd worden.⁴⁰ Ook de beschrijving van de onderwerpen wordt concreter. Over de dekolonisatie van Indonesië wordt het volgende beschreven:

“9. De leerlingen kunnen met voorbeelden de koloniale en post-koloniale verhoudingen tussen Nederland en Oost- en West-Indië karakteriseren, met gebruikmaking van de aspecten kolonialisme, imperialisme en politieke onafhankelijkheid.”⁴¹

Dit curriculum representeert de nieuwe vorm van de curricula: ze worden concreter en geven duidelijk richting aan de onderwerpen die in de schoolboeken beschreven worden.⁴² Het laatste curriculum verscheen in 2006 en is geschreven aan de hand van de tijdvakken van de commissie-De Rooy. Hierin wordt per onderwerp gedetailleerd uitgewerkt wat een leerling moet weten over dit onderwerp.

Curricula zijn volgens Arie Wilschut behulpzaam om actuele gebeurtenissen in historisch perspectief te plaatsen. Ook kunnen zij maatschappelijke stromingen aantonen in het geschiedenisonderwijs omdat ze tonen welke onderwerpen wel en niet behandeld worden in het onderwijs.⁴³ Op deze manier kan door de curricula te onderzoeken in kaart worden gebracht hoe deze tendensen door de tijd heen verschuiven. Daarom zal voorafgaand aan het daadwerkelijk onderzoeken van de schoolboeken zal in elk hoofdstuk aandacht zijn voor de curricula van die periode.

---

³⁹ Wilschut, *Beelden van tijd*, 11-13.

⁴⁰ Inspectie voor het onderwijs, *Geschiedenis en staatsinrichting in de basisvorming; evaluatie van de eerste vijf jaar* (Utrecht 1999), 50.

⁴¹ Ibidem, 48.

⁴² Curricula zijn vanaf 2006 opgedeeld in twee delen: kerndoelen voor basisvorming, de onderbouw van vmbo, havo en vwo, en eindtermen voor de tweede fase, de bovenbouw van het vmbo, havo en vwo.

⁴³ Wilschut, *Beelden van tijd*, 18.

1.4 Terugkijken op kolonialisme

Als klein Europees land is Nederland een grote koloniale heerser geweest met kolonies in Noord- en Zuid-Amerika en Azië. Over dit Nederlandse kolonialisme is veel geschreven; enerzijds omdat het opvallend was dat een klein land als Nederland een grote koloniale heerser is geweest, anderzijds omdat Nederland moeite lijkt te hebben met deze koloniale geschiedenis.⁴⁴ In dit verband wil ik twee artikelen bespreken: *De VOC in ons bewustzijn* van Maarten Prak en *Nederlands-Indië als bijzaak bij de Tweede-Wereldoorlog* van de vereniging Indisch 3.0.

Het artikel van Prak gaat in op de beschrijving van de VOC in de Nederlandse geschiedenisboeken. Hij stelt dat de schoolboeken over het algemeen een opvallend genuanceerd beeld schetsen van het Nederlandse optreden in de Indische kolonies. Hij beschrijft enerzijds de trots op de economische prestaties en anderzijds de kritiek op de gewelddadigheden, de corruptie en het wanbeleid.⁴⁵ Hij baseert zijn conclusies op verschillende schoolboeken uit de periode 1932 tot 2000 waarin hij de gehele periode van de VOC onderzoekt. In de tekst maakt hij nog enige kritische kanttekeningen. Zo vindt hij de geschiedschrijving over de oorspronkelijke bewoners van de Nederlandse koloniën erg beperkt en typeert hij enkele schoolboeken als weinig kritisch op de eigen geschiedenis.

Waar Prak ingaat op de gehele VOC-periode gaat het onderzoek van Indisch 3.0 enkel in op de behandeling van de Indonesische geschiedenis in de Nederlandse schoolboeken. Ze hebben onderzoek gedaan naar de tevredenheid over de Indische geschiedenis onder Indische-Nederlanders. Hun onderzoeksgroep bestond oud (oud)leerlingen en (oud)docenten. Dit onderzoek concludeert dat 72% van de deelnemers ontevreden is over de behandeling van de Indonesische geschiedenis op de middelbare school. Naast dat ze van mening zijn dat de kennis tekortschiet wordt ook belang gehecht aan het verspreiden van (post-)koloniale verleden van Nederland omdat dit zou leiden tot meer begrip voor elkaar en elkaars geschiedenis.⁴⁶

---

⁴⁴ Zie onder andere Herman Burgers, *De garoeda en de ooievaar* (Leiden 2011), Gert Oostindie *Het verleden onder ogen* (Amsterdam 1999) en *Gedeeld Koninkrijk* (Amsterdam 2012)

⁴⁵ Maarten Prak, 'De VOC in ons bewustzijn', in: Leen Dorsman, Ed Jonker, Jeroen Koch ed., *De korte twintigste eeuw; opstellen voor Maarten van Rossum* (Utrecht 2008) 176-183, 183.

⁴⁶ Indisch 3.0, 'Nederlands-Indië als bijzaak bij de Tweede Wereldoorlog' (versie 14 augustus 2013) <http://www.indisch3.nl/nederlands-indie-als-bijzaak-bij-de-tweede-wereldoorlog/> (17 september 2013).

Opvallend is dat beide artikelen een andere mening zijn toegedaan. Prak vindt de beschrijving van het koloniale verleden in de schoolboeken opvallend genuanceerd, terwijl Indisch 3.0 in hun onderzoek aantoont dat 72% van de ondervraagden ontevreden is over de representatie van de Indonesische koloniale geschiedenis. Deze tegenstelling is in het gehele discours terug te zien en laat ook zien hoe verschillend er gedacht wordt over de koloniale geschiedenis. Deze scriptie focust zich op de weergave van de dekolonisatie van Indonesië in de Nederlandse schoolboeken, maar hoort thuis in het grotere raamwerk van het Nederlandse kolonialisme. Aangezien dit onderwerp hier nauw mee verbonden is en deze twee onderzoeken laten zien hoe verschillend deze geschiedenis beleefd wordt zal bij de schoolboeken ook bekeken worden hoe het kolonialisme beschreven wordt.

1.5 Methodologie en schoolboekonderzoek

Schoolboeken bestaan in veel soorten en maten en worden door meerdere auteurs geschreven. Door de tijd heen zijn de verschillen alleen maar groter geworden. In het schoolboekonderzoek moet met al deze verschillen rekening gehouden worden.

Toonaangevend op het gebied van schoolboekonderzoek is het GEI. In het door dit instituut uitgegeven boek *Unesco guidebook on textbook research and textbook revision* geeft Falk Pingel een overzicht van de meest gebruikte technieken om schoolboeken te onderzoeken. In deze scriptie worden drie van deze methoden gebruikt.

De *hermeneutische benadering* stelt vragen zoals: welke boodschap vertelt de tekst? Op welke manier wordt het onderwerp gepresenteerd? Wat is de rol van de afbeeldingen?⁴⁷ Bij de hermeneutiek wordt alles als bron gezien en is het dus juist van belang te letten op de details. Wel moet opgelet worden voor de zogenoemde 'hermeneutische valkuil' dat je enkel ziet wat je wilt zien en de rest buiten beschouwing laat.

Als tweede wordt de *kwantitatieve analyse* gebruikt. Hier staat de frequentie en de letterlijke tekst centraal. Hiervoor worden steekwoorden gebruikt om te beoordelen hoe vaak bepaalde termen en personen benoemd worden. Ook de ruimte die de tekst inneemt wordt bekeken. Deze analyse geeft snel inzicht in de focus van de auteur en in welke dingen hij belangrijk vindt.⁴⁸ Hierbij wordt vooral gelet op de weergave van de tekst en is

---

⁴⁷ Pingel, *Unesco guidebook on textbook research and textbook revision*, 68.

⁴⁸ Ibidem, 65.

vooral de tekst als geheel belangrijk. Welke woorden wel of niet gekozen speelt in belangrijke mate een rol hoe de geschiedenis wordt gerepresenteerd.

Bij de kwantitatieve en de contextanalyse wordt aan de hand van vijf begrippen gekeken naar de manier waarop de dekolonisatie is weergegeven in de schoolboeken. Het gebruiken van steekwoorden beperkt enerzijds de terminologie, anderzijds laat het zien op welke manier met deze terminologie is omgegaan. In deze scriptie worden de volgende vijf begrippen gebruikt: *kolonialisme*, *exces*, *politioenele actie*, *militair geweld en oorlog*. Deze begrippen focussen zich vooral op de terminologie rondom de militaire acties. Hiervoor is bewust gekozen omdat op dit gebied de terminologie bepaalt op welke manier naar dit militair ingrijpen gekeken wordt. Wordt gesproken van een politioenele actie dan wordt het benadrukt als een interne kwestie. Wordt gesproken over een oorlog dan spreken we van een strijd tussen twee staten waarmee Indonesië dus als land erkend wordt. Daarnaast zijn de militaire acties het meest omstreden, waardoor juist op dit gebied er sprake kan zijn van verdringing. Steekwoorden kunnen het onderzoek beperken omdat schoolboekauteurs ervoor kunnen kiezen om met een andere terminologie hetzelfde verhaal te vertellen. Pingel noemt hier specifiek dat deze kwantitatieve analyse inzicht geeft in de terminologie en de manier waarop de tekst is opgesteld. Ook hij maakt de kanttekening dat het onderzoek enigszins versmalt, maar dat deze versmalling via kwalitatief onderzoek als de *contextanalyse* weer verdiept kan worden.⁴⁹

Als derde wordt dan ook de *contextanalyse* gebruikt. In deze analyse worden de steekwoorden opnieuw gebruikt en iets uitgebreid. Hier wordt ook de aanleiding voor de dekolonisatie, het militair ingrijpen, de onafhankelijkheidsonderhandelingen en de onafhankelijkheidsverklaring onderzocht. Ook worden bij deze analyse vragen gesteld zoals: zit er lading in de tekst? Op welke manier worden gebeurtenissen weergegeven? Vanuit welk perspectief wordt het verhaal verteld? Het doel van deze analyse is inzicht krijgen in de manier waarop gebeurtenissen, processen en personen in de tekst zijn verwerkt.⁵⁰ Pingel noemt hier als belangrijkste de curricula, de pressiegroepen en het discours rondom historische gebeurtenissen. Hierbij wordt gelet op welke literatuur over dit onderwerp is verschenen, of er gebeurtenissen hebben plaatsgevonden die invloed hebben op de onderwerpen en welke invloed het discours heeft op de geschiedschrijving.

---

⁴⁹ Pingel, *Unesco guidebook on textbook research and textbook revision*, 66.

⁵⁰ Ibidem, 70-71.

Hierin is het doel duidelijk te krijgen welke processen ertoe hebben bijgedragen dat informatie wel of niet in de schoolboeken terechtgekomen is.

Aangezien het schoolboekonderzoek een discipline is die nog jong is, is er weinig literatuur over specifieke Nederlandse schoolboeken of Nederlands onderwijs verschenen. Enkele voorbeelden zijn het korte onderzoek in het artikel *Geschiedenis op school en aan de universiteit* van P. den Boer of het uitgebreidere onderzoek van Maarten Prak, *De VOC in ons bewustzijn*. Ook zijn er enkele masterscripties verschenen die zich richten op schoolboeken. Jasper Rijpma focust zich in zijn masterscriptie op de geschiedschrijving rondom Jan Pieterszoon Coen, onder andere gouverneur-generaal voor de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Zijn onderzoek uit 2012 laat zien dat er een diversiteit aan beelden is over deze persoon. Hij concludeert dat de publieke opinie een belangrijke rol speelt in de beeldvorming rondom historische personen. Beide onderzoeken richten zich op de manier van geschiedschrijving in de schoolboeken en laten zien dat taal en terminologie belangrijke factoren zijn in het onderzoeken van schoolboeken. Het analyseren van schoolboeken vraagt daarom ook een duidelijke en eenduidige terminologie omdat via taal indirecte boodschappen doorgegeven kunnen worden. In het onderzoek naar dit dekolonisatieproces is het verschil tussen Nederland en Nederlands-Indië van groot belang. Daarom wordt voor twee termen vooraf een keuze gemaakt en worden deze keuzen hieronder toegelicht.

Als eerste de naamgeving. Tot 1945 werd het gebied dat nu Indonesië is aangeduid met de naam Nederlands-Indië. Na de onafhankelijkheidsverklaring verandert de naam in Republiek Indonesië en worden de inwoners aangeduid als Republikeinen of Indonesiërs. Deze scriptie gebruikt tot de onafhankelijkheidsverklaring in 1945 de naam Nederlands-Indië; daarna zal enkel nog gesproken worden van Indonesië.

De tweede term die attentie vraagt is de term 'politieele acties'. Deze wordt gebruikt om de militaire interventies van Nederlandse soldaten in Indonesië te duiden. Deze term is te smal voor het conflict in Indonesië, omdat deze enkel de twee acties benadrukt en daarnaast uitgaat van een intern conflict. Politieel wil zo veel zeggen als 'vanwege de politie'.⁵¹ Met andere woorden: taken van de politie zijn interne taken en gericht op het herstellen van de orde. In het geval van Indonesië dekt dit de lading niet omdat dit geen

---

⁵¹ Van Dale woordenboek, <http://vandale.nl/opzoeken?pattern=politieel&lang=nn> (27 mei 2013).

intern conflict was. Deze scriptie gebruikt om gehele periode van de militaire activiteiten te duiden het begrip 'dekolonisatieoorlog'. Deze term omvat enerzijds de gehele tijdsperiode en maakt anderzijds duidelijk dat het niet om een intern conflict ging maar dat sprake was van een oorlog tussen twee staten: de Republiek Indonesië en het Koninkrijk der Nederlanden. Waar het gaat om militair ingrijpen, de 'politonele acties', zal dit ook als militair ingrijpen genoemd worden.

Hoofdstuk 2 Geschiedschrijving

Indonesië is in de 17e eeuw gekoloniseerd en halverwege de 20e eeuw gedekoloniseerd. Drieënhalve eeuw was er sprake van Nederlands bewind in Indonesië en deze kolonie werd niet zonder slag of stoot opgegeven na de Tweede Wereldoorlog. In dit hoofdstuk worden de grote lijnen weergegeven van de geschiedenis van Indonesië en daarnaast wordt een overzicht gegeven van het discours dat over deze geschiedenis heeft plaatsgevonden.

2.1 Geschiedenis van Indonesië

Nadat de VOC in 1602 het gebied dat nu Indonesië is veroverd had, bleef het lange tijd een Nederlandse kolonie. Ondanks concurrentie van andere Europese landen zoals Groot-Brittannië en Portugal behield Nederland de macht.⁵² Toch was de Nederlandse overheersing niet onbetwist. Vanaf 1900 worden de eerste signalen opgevangen van nationalistische bewegingen die streefden naar een onafhankelijke staat. Deze bewegingen waren niet zonder succes. In 1918 beloofde de Nederlandse regering dat de Indische natuurlijke bronnen ook voor de eigen bevolking toegankelijk moesten zijn en werden de eerste kleine stappen richting onafhankelijkheid gezet.⁵³ De Nederlandse publieke opinie reageerde niet positief op deze stappen aangezien het grootste deel van de Nederlandse bevolking zich een onafhankelijk Indonesië niet kon voorstellen. In reactie op deze gevoelens verhardde het koloniaal beleid in de periode 1918-1940 dan ook.⁵⁴ Veel nationalistische bewegingen werden onderdrukt en de weg naar dekolonisatie leek grotendeels afgesloten. Toch werden wel voorzichtige beloften gedaan voor een autonoom Indonesië binnen het Koninkrijk der Nederlanden.⁵⁵ Ook deze positie was niet onomstreden, zowel in Nederland als in Indonesië, maar voordat hier consequenties aan verbonden konden worden brak de Tweede Wereldoorlog uit.

De Tweede Wereldoorlog

Hoewel Nederland in mei 1940 al bezet was door de Duitsers bleef het in Indonesië lange tijd rustig. Nederland behield in het eerste oorlogsjaar het bestuur en probeerde de

---

⁵² Herman Burgers, *De garoeda en de ooievaar, Indonesië van kolonie tot nationale staat* (Leiden 2010), 18-42.

⁵³ Ibidem, 172.

⁵⁴ Ibidem, 177.

⁵⁵ Ibidem, 242.

onafhankelijkheidsbewegingen te onderdrukken.⁵⁶ Achter de schermen was afgesproken dat als Japan in het oosten Amerikaanse of Britse doelen zou aanvallen, Nederland zou meevechten aan de Amerikaanse zijde. Na de aanval van Japan op de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbor in december 1941 werd de Nederlandse kolonie dus ook in de oorlog betrokken. De Japanners waren militair machtiger dan het Nederlandse leger en dwongen de Nederlanders tot capitulatie in maart 1942.⁵⁷ Na de capitulatie namen de Japanners het bestuur over. In de praktijk betekende dit een duidelijke breuk met het Nederlandse gezag. De Nederlands invloed nam voor 1942 ook al af, maar vanaf de machtsovername van de Japanners verloor Nederland zijn gezaghebbende positie volledig. De meeste Nederlanders werden geïnterneerd in kampen en hun posities werden ingenomen door Japanners en Indonesiërs. Dat Indonesiërs juist die posities innamen versterkte het Indonesisch nationalisme. De Japanners stimuleerden het Indonesisch nationalisme ook om zo meer strijdkrachten voor hun eigen troepen te creëren.⁵⁸ Ook beloofden de Japanners de Indonesiërs onafhankelijkheid na het einde van de oorlog. Er werden adviseurs aangesteld, onder wie Soekarno, en langzaamaan werd toegewerkt naar een onafhankelijke staat.⁵⁹ Toch ging dit voor velen niet snel genoeg. Het gezag van de Japanners nam tegen het einde van de oorlog af en daarnaast leidden de ontstane voedseltekorten tot opstanden en radicalisering onder nationalistische jongeren. Hierdoor ontstond onduidelijkheid wie nu precies de macht in handen had en na de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 was het onduidelijk hoe het nu zou verdergaan.⁶⁰

Onafhankelijkheidsverklaring

Na de capitulatie van Japan ontstaat een machtsvacuüm. De Indonesische Nationalistische Partij, onder leiding van Soekarno, neemt het voortouw en op 17 augustus 1945 roept hij de Republiek Indonesië uit.⁶¹ Opvallend is dat het Nederlandse volk hier weinig van hoort. De enkele berichten die doorsijpelen worden afgedaan als gevolgen van de Japanse overheersing en de Japanse capitulatie. Het Nederlandse volk wist ook weinig van de onafhankelijkheidsbewegingen die ontstaan waren in de jaren voor

---

⁵⁶ Burgers, *De garoeda en de ooievaar*, 253.

⁵⁷ *Ibidem*, 267.

⁵⁸ *Ibidem*, 275.

⁵⁹ *Ibidem*, 326.

⁶⁰ *Ibidem*, 348.

⁶¹ Ad van Liempt, *Nederland valt aan; op weg naar oorlog met Indonesië 1947* (Amsterdam 2012), 11.

de oorlog.⁶² Pas een maand later wordt actie ondernomen. De eerste berichten die uit het gebied komen zijn alarmerend en er wordt besloten het voorlopig gezag in handen van de Britten te geven. Bij aankomst van de eerste Nederlanders valt deze Nederlands op dat de sfeer is omgeslagen: er wordt gesproken van een sfeer van vastberaden nationalisme en op kantoren en gebouwen die aan Nederland toebehoorden zijn bladen geplakt met opschrift 'van de Republiek'.⁶³ De focus ligt vooral op het behouden van strategische steden zoals Batavia en het eiland Java en op het in veiligheid brengen van de Europeanen die nog gevangen zitten in de concentratiekampen van de Tweede Wereldoorlog. Vanuit andere landen, waaronder Groot-Brittannië, wordt aangedrongen op onderhandelingen met de Republiek maar Nederland wil hier niets van weten.⁶⁴ Ondertussen blijft het nationalisme in de nieuwe Republiek groeien. Dit is onder andere te zien aan het groeiende aantal demonstraties op Java en Sumatra. Op enkele schermutselingen na blijft het echter rustig op de eilanden, maar de stemming slaat om als half september 1945 twee geallieerde oorlogsschepen de haven van Batavia invaren. Dit leidt tot een aanvaring tussen de Britten en nationalistische groeperingen.⁶⁵ In december 1945 is de rust weer enigszins hersteld, maar het signaal naar de Nederlandse regering is duidelijk. Er moet ogenblikkelijk actie ondernomen worden om de kolonie te behouden.⁶⁶

Dit leidt tot de start van de onderhandelingen tussen de Republiek Indonesië en Nederland. Het eerste overleg van april 1946 op de Veluwe mislukt vrij snel. Het voorstel om Indonesië gedeeltelijke erkenning en de status van deelstaat binnen het Koninkrijk der Nederlanden te geven, was onacceptabel voor de nieuwe staat. Daarnaast was de eis om de revolutieheld Soekarno te weren uit alle regeringsambten onoverkomelijk, omdat juist hij voor veel Indonesiërs de belichaming van de onafhankelijkheidsstrijd was. De Nederlandse onderhandelaars zaten vanwege de aankomende parlementsverkiezingen in een lastige situatie. De Nederlandse kiezer wilde in de basis niet met Soekarno praten en een politieke afstraffing van de onderhandelaars dreigde.

---

⁶² Burgers, *De garoeda en de ooievaar*, 355.

⁶³ Van Liempt, *Nederland valt aan*, 13.

⁶⁴ Burgers, *De garoeda en de ooievaar*, 356.

⁶⁵ Stef Scagliola, *Last Van De Oorlog - De Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (Rotterdam 2002), 24.

⁶⁶ Ibidem, 25.

De tweede serie onderhandelingen, in Linggadjati van 11 tot 13 november 1946, waren vruchtbaar. De belangrijkste afspraken in dit akkoord waren:

1. de afspraak dat Nederland de facto de Republiek Indonesië erkende;
2. de beschrijving van de verhoudingen tussen Nederland en Indonesië en
3. 1 januari 1949 als streefdatum van het ontstaan van de nieuwe staat.

Ook werd afgesproken dat de troepensterkte verminderd werd.⁶⁷ Deze afspraken werden als een grote overwinning gezien, in beide landen. Desondanks ging de strijd onverminderd door. Ondanks de afspraken in het akkoord vonden met enige regelmaat confrontaties plaats die vooral op sabotage gericht waren. Zo werden bruggen opgeblazen en werden konvooien aangevallen.⁶⁸ Ondertussen gingen de onderhandelingen door, maar zonder veel resultaat.⁶⁹ Het Nederlandse leger werd wel op volle sterkte gebracht en achteraf gezien zijn er duidelijk signalen die wijzen op een militaire aanval.

De situatie werd steeds nijpender voor de Nederlanders die op de eilanden verbleven en de passiviteit werd moeilijk vol te houden vanwege de vele schendingen vanuit het Indonesische kamp.⁷⁰ Na enkele overleggen, waaruit bleek dat overeenstemming ver buiten bereik lag, werd militair ingrijpen een optie. Na het laatste overleg, waarin onder andere een staakt-het-vuren werd afgesproken, leek een overeenkomst dichterbij dan ooit. Dit akkoord werd echter 36 uur later door de Republiek alsnog afgewezen.⁷¹ Alhoewel nog pogingen gedaan werden om tot een overeenkomst te komen of op zijn minst de onderhandelingen te heropenen, maar deze pogingen liepen op niets uit en er werd besloten tot militair ingrijpen. In een radiorede aan het Nederlandse volk spreekt minister-president Louis Beel van een onhoudbare situatie die de Nederlanders in gevaar brengt en op 21 juli 1947 werden de wapens opgepakt.⁷²

Militair ingrijpen

---

⁶⁷ Burgers, *de garoeda en de ooievaar*, 486. De complete tekst van de afspraken is te vinden op pagina 485 tot 488.

⁶⁸ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 25.

⁶⁹ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 26.

⁷⁰ Ibidem, 27.

⁷¹ van Liempt, *Nederland valt aan*, 244.

⁷² Ibidem, 282.

De eerste militaire actie, ook wel de eerste politionele actie genoemd, startte op 21 juli 1947. Het plan was om zo veel mogelijk economisch interessant terrein te heroveren waarbij de focus lag op de olievelden en de kolenmijnen. Binnen twee weken waren de meeste gebieden in Nederlandse handen.⁷³ Internationaal werd kritisch op deze militaire actie gereageerd. De Veiligheidsraad van de VN greep, op initiatief van India en Australië, in en Nederland werd onder druk gezet om de acties te staken. Op 4 augustus gaf Nederland gehoor aan deze oproep en werd de actie beëindigd.⁷⁴ Na deze actie waren aan Nederlandse zijde 169 soldaten gesneuveld; aan Indonesische kant waren duizenden soldaten en veel burgerslachtoffers te betreuren.⁷⁵

Internationaal gezien stonden de meeste landen achter Indonesië en werd Nederland een laffe aanval verweten. In Nederland zelf werd weinig gereageerd op de actie. De media waren op hand van de regering en schreven dat *“Nederland zich ernstig ingespannen had om tot een goede uitvoering van het akkoord van Linggadjati te geraken, maar dat de Republiek daartoe niet bereid was of tot in staat was gebleken.”* Velen lieten zich ervan overtuigen dat de Republiek zelf een onhoudbare toestand had geschapen die Nederland gedwongen had om in te grijpen.⁷⁶

Ondanks het feit dat de militaire actie gestopt was, versterkte Nederland zijn bewind in de veroverde gebieden. Zo werden er zo veel mogelijk Javanen gerekruteerd om in het Koninklijk Nederlands Indisch Leger, het KNIL, te vechten en werden zuiveringen uitgevoerd om de macht te bevestigen. Ook op politiek gebied werden nieuwe overeenkomsten voorbereid die resulteerden in het Renville-akkoord. Onder leiding van ‘de commissie voor goede diensten’, die was ingesteld door de VN-Veiligheidsraad na de eerste militaire actie, werd besloten dat de Republiek Indonesië de Nederlandse soevereiniteit over het gebied zou accepteren. Daarnaast kreeg de Republiek zes tot twaalf maanden de tijd om zich uit te spreken over de vraag of de Republiek deel zou gaan uitmaken van de federatie, onder Nederlands gezag. Ook zouden de Indonesische strijders uit de door de Nederlands veroverde gebieden vertrekken en zou Nederland de economische blokkade opheffen. Ondanks het verdrag hielden beide partijen zich niet aan

---

⁷³ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 29.

⁷⁴ Ibidem, 30.

⁷⁵ Burgers, *De garoeda en de ooievaar*, 554.

⁷⁶ Ibidem, 554.

de afspraken. Er bleven schermutselingen optreden tussen de twee partijen en Nederland weigerde de economische blokkade op te heffen.⁷⁷ Dit is ook de periode dat de zuiveringsacties plaatsvonden zoals die in het Javaanse dorp Rawagede. Bij deze actie op 9 december 1947, in het dorp dat als het bolwerk van verzet werd gezien, werden meer dan driehonderd burgers om het leven gebracht. Na het doorzoeken van het dorp bleken er geen wapens en geen guerrillastrijders te zijn.⁷⁸

Op politiek gebied kwamen de partijen alleen maar verder uit elkaar te liggen. De verkiezingen in Nederland zorgden ook voor een nieuwe verschuiving. Het kabinet onder leiding van Willem Drees en Josef van Schaik stond een harde lijn voor. De Republikeinen in Indonesië wonnen echter de steun van de Amerikanen vanwege hun anticommunistische houding. In het kader van de containmentpolitiek waren de Amerikanen in Azië hard op zoek naar kapitalistische medestanders en vonden die in de Indonesische Republiek.⁷⁹ Het Indonesische leger was eind 1948 in goede staat en veel beter voorbereid op een militaire aanval dan tijdens de eerste militaire actie. Het Nederlandse leger verkeerde echter in de veronderstelling dat het Indonesische leger zou instorten zodra Djakarta ingenomen werd.⁸⁰

Het politieke overleg zat vast en Nederland had een grote strijdmacht bijeengebracht op de Indonesische eilanden. Achteraf geredeneerd was het nieuwe militair ingrijpen al enigszins te voorspellen geweest. In Nederland was de publieke opinie voor militair ingrijpen, omdat aangenomen werd dat het de Republiek was die zich niet aan de verdragen hield. Enkel door militair ingrijpen kon deze gedwongen worden om mee te werken. Op 19 december 1948 greep Nederland voor de tweede keer militair in en dit verliep moeizamer dan verwacht. De actie was weer gericht op strategische doelen, waarvan de verovering van het vliegveld van Jogjakarta het belangrijkste was. De hoofddoelen werden behaald, maar er was veel meer tegenstand dan verwacht werd. Het aantal slachtoffers liep ver uiteen: waar de Nederlandse soldaten honderd doden te

---

⁷⁷ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 30.

⁷⁸ Burgers, *De garoeda en de ooievaar*, 563.

⁷⁹ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 32.

⁸⁰ Ibidem, 32.

betreuren hadden, liep dit aan Indonesische kant op tot duizenden militaire en burgerslachtoffers.⁸¹

Deze tweede militaire actie was bewust ingezet tijdens het reces van de VN-Veiligheidsraad omdat op deze manier werd gehoopt dat pas in januari een reactie kwam. De Veiligheidsraad kwam echter op 20 december al in spoedzitting bijeen en riep beide partijen op de vijandelijkheden te staken.⁸² Nederland gaf aan deze oproep geen gehoor en ook internationaal werd Nederland afgerekend op deze militaire actie. Australië kondigde een handelsboycot aan en de Verenigde Staten legden gedeeltelijk hun financiële hulp, in de vorm van het Marshallplan, aan Nederland stil. Op 28 januari 1949 eindigde de militaire interventie vanwege een veroordeling van de VN-Veiligheidsraad en de dreiging van de Verenigde Staten om de financiële hulp geheel stil te leggen.⁸³

Na deze militaire actie stopte de strijd niet, maar veranderde deze in een guerrillastrijd. Door sabotage en guerrilla-acties lukte het de Indonesische strijders om de Nederlandse troepen steeds meer slagen toe te brengen. In de tussentijd vulde het Indonesische leger zijn verloren manschappen aan, waardoor het sterk bleef. Ook de steun van de bevolking aan het Nederlandse leger nam af, waardoor het voor de Nederlanders bijna onmogelijk werd het gebied te behouden. Het aantal gesneuvelden liep snel op, waardoor ook het moreel onder de troepen snel daalde. Behalve dat de strijd op militair vlak niet goed verliep, kwam Nederland ook op internationaal terrein alleen te staan.⁸⁴ De druk werd vooral vanuit de Verenigde Staten opgevoerd die opnieuw dreigden met het stopzetten van de Marshallhulp en uitsluiting van de NAVO als Nederland niet zou onderhandelen met Indonesië. Dit leidde ertoe dat in mei 1949 de vredesonderhandelingen startten.⁸⁵

Onafhankelijkheid

Het eerste verdrag leidde tot een staakt-het-vuren en de start van een nieuwe conferentie over de onafhankelijkheid van de Republiek.⁸⁶ Deze onderhandelingen startten op

---

⁸¹ Burgers, *De garoeda en de ooievaar*, 603-604.

⁸² Ibidem, 606.

⁸³ Scagliola, *Last van de oorlog*, 32.

⁸⁴ Ibidem, 34.

⁸⁵ Ibidem, 35.

⁸⁶ Ibidem, 35.

23 augustus 1949 in Den Haag en ondanks een obstakel over Nieuw-Guinea konden ze op 2 november 1949 worden afgerond. Op 27 december 1949 ondertekende koningin Juliana de onafhankelijkheidsverklaring en kwam er een einde aan de koloniale macht van Nederland in Indonesië.⁸⁷ De soldaten die achtergebleven waren in Indonesië zouden zo snel mogelijk naar Nederland worden getransporteerd, maar vanwege een gebrek aan materieel duurde het tot mei 1951 voordat alle Nederlandse soldaten terug waren.⁸⁸

2.2 Discours over de Indonesische dekolonisatie en het militair ingrijpen

Het duurde tot aan het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw voordat het discours over de dekolonisatie en het militaire ingrijpen in Indonesië op gang kwam. Tijdens het dekolonisatieproces verschenen enkele berichten in de media over gruweldaden die de Nederlandse soldaten in Indonesië zouden hebben gepleegd. Ondanks de censuur vanuit het leger werden deze berichten weergegeven in linksgeoriënteerde bladen zoals *De Groene Amsterdammer* en *Het Parool*.⁸⁹ De politiek vroeg om verduidelijking van deze geruchten, maar tot een onderzoek kwam het niet. Scagliola benoemt in haar boek *Last Van De Oorlog* dat het ontcrachten en ontkennen van deze berichten een duidelijk doel diende, namelijk het behouden van de steun voor de acties in Indonesië onder de Nederlandse bevolking.⁹⁰ Daarnaast werd het Nederlandse volk door de overheid aangemoedigd niet in de rouwfase te blijven hangen, maar zich vooral te focussen op de wederopbouw.⁹¹ Er werden wel enige onderzoeken gedaan naar het handelen van de Nederlandse soldaten, zoals bij de zogenoemde 'Westerling-affaire'. Kapitein Raymond Westerling was naar Zuid-Celebes gestuurd om daar de rust te herstellen en de aanvallen tegen het Nederlands gezag te stoppen. Bij deze operatie werden veel mannen standrechtelijk geëxecuteerd en de verspreiding van dit nieuws dwong de regering ertoe een onderzoek in te stellen. De commissie-Van Enthoven deed onderzoek naar deze gebeurtenissen en stelde in 1948 in een rapport dat het handelen van Westerling

---

⁸⁷ Hans Meijer, *Den Haag-Djakarta; De Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962* (Utrecht 1994), 35.

⁸⁸ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 36.

⁸⁹ Ibidem, 105.

⁹⁰ Ibidem, 106.

⁹¹ J. Vermolen, *De affaire-Poncke Princen, gezien vanuit de collectieve herinnering aan de politionele acties in voormalig Nederlands-Indië* (Utrecht 1994), 16.

voortkwam uit een noodsituatie en in lijn met het rapport werd besloten hij niet vervolgd werd.⁹²

Ondanks dit rapport bleef het onderwerp hoog op de agenda staan. Er werden nog verschillende oproepen gedaan voor uitgebreide onderzoeken, maar deze werden ingehaald door de soevereiniteitsoverdracht. In deze overdracht werd wederzijdse amnestie afgesproken waardoor strafbare feiten die gepleegd waren vanwege het politieke karakter van de oorlog niet vervolgd werden. Gebeurtenissen die in een 'normale' oorlog ook strafbaar waren werden uitgesloten van deze amnestieregeling.⁹³ Na de soevereiniteitsoverdracht verslechterde de relatie met Indonesië snel. Een diplomatiek dieptepunt hierin was het conflict rondom Nieuw-Guinea; desondanks kwam dit punt nauwelijks in de media.⁹⁴

De sociologen Jacques van Doorn en Wim Hendrix werken dit uit in hun boek *Ontsporing van geweld - Het Nederlands-Indonesisch conflict*. Zij spreken van een ideologisering omdat op hoger niveau een verklaring nodig was om het eigen gelijk te verdedigen. In deze ideologie was sprake van economische superioriteit en de opdracht om rust en orde te bewaren in de voormalige kolonie. Als argumenten werden de jonge staat, het leger dat in opbouw was en de chaotische toestand genoemd. Het was de taak van Nederland om de orde te bewaren in Indonesië. De Nederlandse soldaten hadden goed werk gedaan en buiten hun schuld werd, onder internationale druk, besloten tot onafhankelijkheid.⁹⁵ Deze ideologisering is bepalend voor de rest van het discours omdat het bepaalt hoe tegen de veteranen werd aangekeken. Scagliola stelt dat de 'pull-factor' miste en men niet herinnerd wilde worden aan de oorlog. Doordat vanuit de academische wereld, de media en de samenleving geen aandacht was voor deze gebeurtenissen verstilde het discours en belandde, volgens Scagliola, de hele kwestie in de doofpot.⁹⁶ Daarnaast concludeert ze

---

⁹² Vermolen, *De affaire-Poncke Princen*, 106.

⁹³ Ibidem, 107.

⁹⁴ Bij de rondetafelconferentie werd Nieuw-Guinea uitgesloten van de soevereiniteit en bleef dit eiland onderdeel van het Nederlandse Koninkrijk. In 1962 werd onder druk van de Verenigde Staten onderhandelend met Indonesië en in 1969 werd Nieuw-Guinea overgedragen aan Indonesië. (Herman Burgers, *Garoeda en de ooievaar* (Leiden 2011) 660-665 en 742-754.)

⁹⁵ J.A.A. van Doorn en W.J. Hendrix, *Ontsporing van geweld - Het Nederlands-Indonesisch conflict* (Rotterdam 1970), 68.

⁹⁶ Ibidem, 107.

dat het al ingewikkeld genoeg was om de diplomatieke relatie met Indonesië goed te houden en extra informatie over het dekolonisatieproces werd hierbij niet gewenst geacht.⁹⁷

Zo bleven in de periode 1945-1969 het nieuws over Indonesië op de achtergrond en werd er weinig aandacht aan besteed. Ook in de dodenherdenking was dit te merken: er werd alleen aandacht besteed aan de gevallen in de Tweede Wereldoorlog en niet aan diegenen die gevallen waren in Indonesië. Uit protest hiertegen organiseerde het Veteranen Legioen Nederland op 27 december 1952 een aparte herdenking voor de slachtoffers uit het voormalige Nederlands-Indië. Tot 1961 werd deze herdenking jaarlijks gehouden; vanaf 1961 honoreerde de regering het verzoek om deze herdenking tegelijkertijd te laten plaatsvinden met de 4-meiherdenking.⁹⁸

Lange tijd was er weinig aandacht voor de dekolonisatie maar dit veranderde drastisch door een VARA-uitzending op 17 januari 1969.

In de aflevering van *Achter het Nieuws* van de VARA spreekt Indië-veteraan Joop Hueting voor het eerst van oorlogsmisdaden tegen de Indische bevolking. Dit nieuws bracht een grote schok teweeg en zorgde ervoor dat televisiekijkend Nederland geconfronteerd werd met het eigen koloniale verleden. In deze tijd werd het verzet tegen de Vietnamoorlog van de Verenigde Staten groter en namen de demonstraties en het verzet tegen deze oorlog toe. De schok was groot toen bleek dat Nederland ook een eigen, negatief koloniaal verleden had.⁹⁹ De reacties op de uitzending van *Achter het Nieuws* waren zeer divers. Enerzijds waren militairen blij met de aandacht en hoopten zij dat ze nu eindelijk met hun verhaal in de openbaarheid konden komen. Anderzijds werd Hueting beschuldigd van laster.¹⁰⁰ Ondanks de diversiteit aan reacties zorgde deze uitzending er wel voor dat het onderwerp weer op de politieke agenda kwam te staan. Joop den Uyl, fractievoorzitter van de PvdA en oppositieleider, verzocht de regering-De Jong een nota uit te brengen waarin een overzicht werd gegeven van de kennis rondom de gebeurtenissen in Indonesië.¹⁰¹ Den Uyl deed dit verzoek op 21 januari en vijf maanden later werd de nota aan de Tweede

---

⁹⁷ Scagliola, 107.

⁹⁸ Vermolen, *De affaire-Poncke Princen*, 17.

⁹⁹ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 108.

¹⁰⁰ Ibidem, 108.

¹⁰¹ Ibidem, 109.

Kamer aangeboden. De officiële naam is de '*Nota betreffende het archiefonderzoek naar gegevens omtrent excessen in Indonesië begaan door Nederlandse militairen in de periode 1945-1950*', maar deze werd al snel afgekort tot de Excessennota.¹⁰² Voor deze nota werd archiefonderzoek gedaan en werd de vraag gesteld of sprake was excessief geweld tegen de burgerbevolking. Deze vraag werd negatief beantwoord: hoewel 110 gevallen van geweld gevonden waren, was er volgens de regering slechts sprake van excessen en was absoluut geen sprake van systematische wreedheden tegen de burgerbevolking.¹⁰³ Het standpunt dat hier werd ingenomen is bepalend voor de rest van het discours omdat de term 'excessen' in elke fase opnieuw terugkomt. De resultaten van de Excessennota leidden tot verschillende reacties in de media. Velen reageerden geschokt op de gewelddadigheden die wel gepleegd waren; alleen de Telegraaf stelde dat het meeviel.¹⁰⁴ Voor de regering was de zaak met de Excessennota afgedaan en was verder onderzoek vanuit de overheid niet nodig. Dit lieten ze over aan historici; voor hen werd de bronnenpublicatie *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1940-1945* uitgegeven die in 1996 klaar was.

Jacques van Doorn en Wim Hendrix brachten in 1970 hun boek *Ontsporing van geweld* uit. Beiden zijn Indië-veteraan en hebben zelf deelgenomen aan de militaire acties tijdens de dekolonisatie en schreven hun boek op basis van hun eigen materiaal wat ze verzamelden tijdens de dekolonisatie. In het boek ontkrachten ze de bewering dat het geweld enkel om excessen ging en geven ze bewijzen om aan te tonen dat dit geweld veel vaker voorkwam.¹⁰⁵ Ze constateren dat deze geschiedenis nu nog onbekend is en dat na de uitzending van *Achter het Nieuws* behoefte is aan meer informatie over deze oorlog.¹⁰⁶ Ook gaan ze in op de Excessennota en constateren ze dat deze verre van volledig is. In het nawoord komen ze hierop terug en benoemen ze dat zowel de uitzending van *Achter het Nieuws* als de Excessennota een open zenuw heeft geraakt, wat veel reacties opleverde. Deze reacties verstilden echter snel weer. De kwestie had slechts een half jaar de aandacht. Van Doorn en Hendrix stellen dat de omgang met dit vraagstuk wordt gemedend, maar dat dit juist niet moet gebeuren. Door over deze

---

¹⁰² Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 109.

¹⁰³ Ibidem, 110.

¹⁰⁴ Vermolen, *De affaire-Poncke Princen*, 32.

¹⁰⁵ Van Doorn en Hendrix, *Ontsporing van geweld*, 224, 277-279.

¹⁰⁶ Ibidem, 123.

gewelddaden te zwijgen is de controleerbaarheid van het leger vrijwel onmogelijk, waardoor toekomstige geweldsexcessen volgens Van Doorn en Hendrix juist weer mogelijk worden. Hun boek is daarom juist bedoeld om de maatschappelijke omgang met geweld weer aandacht te geven.¹⁰⁷

In vergelijking met de uitzending van *Achter het Nieuws* en de Excessennota kwam er weinig reactie op *Ontsporing van geweld*. Het boek wordt vandaag de dag als standaardwerk gezien, maar in die periode bracht vrijwel geen opschudding teweeg en werd door historici ter kennisgeving aangenomen.¹⁰⁸ Ook journalisten besteedden weinig tot geen aandacht aan het boek.¹⁰⁹ Scagliola benoemt dat het ontbreken van controversiële elementen hierin een rol speelde. Er waren weinig elementen waar een polemiek over kon ontstaan. Juist door de neutrale en afstandelijke aanpak zorgden Van Doorn en Hendrix ervoor dat de politiek zich niet ermee bezig hoefde houden. De schuldvraag werd maar ten dele gesteld en niet beantwoord, waardoor er geen noodzaak was voor een reactie.¹¹⁰

Het stof waait weer op door het uitlekken van de concepttekst van de paragraaf over de militaire activiteiten tijdens de dekolonisatie van Loe de Jong in 1987.¹¹¹ In november 1987 stuurde hij zijn concepttekst over Indonesië naar zijn meelezers. Een van hen, volgens Scagliola kolonel b.d. C.A. Heshusius, lekte deze naar de pers.¹¹² De discussie laat hierna hoog op. De Jong maakt in zijn tekst een aantal vergelijkingen waarover de meningen sterk verdeeld zijn. Als eerste stelt dat hij dat er oorlog is gevoerd in Indonesië en dat het niet slechts ging om ordeherstellende maatregelen. Als tweede betoogt hij dat er sprake is van oorlogsmisdaden, juist aan Nederlandse zijde. De oorlogsmisdaden van de Indonesiërs staan volgens De Jong in schril contrast met alle misdaden die de

---

¹⁰⁷ Van Doorn en Hendrix, *Ontsporing van geweld*, 275-279.

¹⁰⁸ Ibidem, 241.

¹⁰⁹ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 111.

¹¹⁰ Ibidem, 211.

¹¹¹ De Jong is vooral bekend van zijn werk *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. Dit standaardwerk over de bezettingsperiode verscheen tussen 1969 en 1994 en bevat twaalf delen waarin de bezettingsperiode uitgebreid beschreven wordt. Tijdens de dekolonisatie gaf hij in onder andere *Vrij Nederland* zijn mening weer over de oorlog en sloot hij zich tijdens de tweede politionele actie aan bij het comité 'Vrede voor Indonesië'. Tijdens de dekolonisatie was hij actief in de polemiek rondom de oorlog, maar tijdens de discussie die ontstond door de uitzending van *Achter het nieuws* hield hij zich stil (Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 221-223).

¹¹² Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 223.

Nederlanders ondernomen hebben.¹¹³ Ten derde haalt hij de verschillende represailles aan waarbij veel Indonesische mannen zwaar gestraft werden. De represailles stonden volgens De Jong niet in verhouding tot de misdaden die de Indonesiërs hadden gepleegd.¹¹⁴

Opvallend is hier dat De Jong het boek van Van Doorn en Hendrix aanhaalt en conclusies van hen overneemt. Hij eindigt de concepttekst met een nuancering van het geweld tijdens de dekolonisatie door het te vergelijken met andere bloederige dekolonisatieprocessen zoals in Algerije en Mozambique. Toch eindigt hij op scherpe toon door te benoemen dat er veel meer geweldsmisdrijven zijn gepleegd dan de Excessennota weergeeft en sluit hij af met de volgende zin:

“Er zijn op een veel grotere schaal misdrijven gepleegd dan de regeringsnota in '69 deed vermoeden en de vervolging en de berechting daarvan steken schril af bij die van de oorlogsmisdrijven gepleegd door Duitsers en Japanners.”¹¹⁵

Deze zin roept veel morele verontwaardiging op omdat De Jong het beeld oproept van hulpeloze Indonesiërs en de Nederlandse soldaten als daders. Dit past niet in het beeld dat tot dan toe in Nederland heerste.¹¹⁶ De reacties zorgen ervoor dat de concepttekst gewijzigd wordt waarbij de terminologie het belangrijkste wordt geacht: de term ‘oorlogsmisdaden’ wordt vervangen door ‘excessen’. De tekst wordt herschreven en verschilt op veel vlakken van de concepttekst. Ook werd op begripvolle toon gesproken over de veteranen. Daarnaast legt hij de link tussen de guerrillatactiek van de Indonesiërs die de Nederlandse soldaten dwong tot excessief handelen.¹¹⁷ Het beeld van de Nederlandse soldaat als dader wordt sterk genuanceerd.

De tweede tekst lijkt weinig overeenkomsten te hebben met de concepttekst. Scagliola onderscheidt twee redenen voor deze verregaande herziening. Ten eerste stonden in de concepttekst feitelijke onjuistheden die herzien moesten worden. Hierbij geeft ze als voorbeeld dat De Jong geen onderscheid maakt tussen functionele en disfunctionele

---

¹¹³ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 224.

¹¹⁴ Ibidem, 225.

¹¹⁵ Ibidem, 227.

¹¹⁶ Ibidem, 227-228.

¹¹⁷ Ibidem, 231-233.

excessen.¹¹⁸ Als tweede reden noemt zij de druk van verschillende pressiegroepen die bij De Jong sterk hebben aangedrongen op een herziening van de tekst. Waar de Nederlandse soldaten in de concepttekst nog daders waren, zijn ze in de tweede versie vooral slachtoffer van de situatie.¹¹⁹

Lou de Jong is de eerste die een controversieel standpunt inneemt over het militair ingrijpen tijdens de dekolonisatie en dat wordt hem niet in dank afgenomen. Na de herziening van de tekst wordt het geheel positiever gewaardeerd. Scagliola duidt de verontwaardiging die bij de concepttekst loskomt als een te verwachte reactie op dit standpunt. Veel Indië-veteranen zijn met pensioen en je ziet in deze tijd de veteranenbewegingen steeds meer institutionaliseren en dus ook actiever een rol innemen in het maatschappelijk debat. Daarnaast was Lou de Jong een gerespecteerd historicus en waren zijn boeken standaardwerken over de Nederlandse geschiedenis. Dat juist hij zo'n controversieel standpunt innam was voor veel mensen reden om in verzet te komen. De discussie rondom deze concepttekst is de eerste waar veel instanties zich mee bemoeien: er vindt een heftig debat plaats in de media en zowel historici als politici komen in actie.¹²⁰ Ondanks deze hoogoplopende emoties verzandt het debat en na het verschijnen van de definitieve tekst verstilt het weer.

In de jaren daarna groeit de veteranenbeweging en oefent deze meer macht uit. Dit is bijvoorbeeld te zien bij de affaire-Poncke Princen. Hij is een voormalig Nederlands staatsburger die tijdens de dekolonisationoorlog overstapte naar het Indonesische leger en het Indonesisch staatsburgerschap krijgt. Hij wil naar Nederland komen, maar de veteranen zijn hier fel op tegen en dreigen met een aanslag. Uiteindelijk krijgt hij zijn visum, maar hij mag in de periode dat hij in Nederland verblijft geen contact zoeken met de pers.¹²¹ Dit voorbeeld laat zien dat de invloed van de veteranen groter wordt, al zijn zij zelf ook verdeeld. Een deel van hen wil meer openheid over de gebeurtenissen terwijl het grootste deel het verleden niet wil oprakelen. Dit is ook merkbaar bij het staatsbezoek van koningin Beatrix ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Republiek Indonesië in 1995. De koningin grijpt deze gelegenheid aan om de Republiek te bezoeken. Vanwege

---

¹¹⁸ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 229.

¹¹⁹ Ibidem, 239-240.

¹²⁰ Ibidem, 244.

¹²¹ Ibidem, 112-113.

de oproep van Tweede-Kamervoorzitter Deetman voor een nieuw onderzoek naar de militaire acties tijdens de dekolonisatie had deze periode vrijwel het hele jaar de opiniepagina's beheerst. Ook het staatsbezoek van de koningin was niet onomstreden. Scagliola beschrijft dat het meevieren van de vijftig jaar onafhankelijkheid problematisch zou zijn en vooral pijnlijk zou zijn voor de Indië-veteranen. Zij zouden bevestigd worden in hun conclusie dat hun inzet zinloos was geweest. Onder invloed van verschillende pressiegroepen werd besloten dat het bezoek uitgesteld zou worden en de koningin pas op 21 augustus 1995 zou aankomen.¹²²

Het bezoek zelf bracht spanningen met zich mee. De krant Trouw geeft een overzicht van de gebeurtenissen tijdens het staatsbezoek. Er wordt een staatsbanket gehouden en de redeg van president Soeharto en koningin Beatrix werden direct uitgezonden op de Nederlandse televisie. Het programma is neutraal qua politieke activiteiten. Er is veel tijd ingeruimd voor het bezoeken van de natuur, het aanbieden van cadeaus vanuit het Nederlandse bedrijfsleven en een bezoek aan het Indonesische Madurodam. Ook wordt een krans gelegd bij het Nederlandse én het Indonesische ereveld.¹²³ In de toespraak die koningin Beatrix houdt bij het staatsbanket op de eerste avond spreekt ze over de dekolonisatie. Ze noemt dat het uitroepen van de onafhankelijkheid door Indonesië een volkomen verrassing was voor Nederland omdat de overtuiging leefde dat de koloniale overheersing het beste was voor beide landen. Ook blikt ze terug op de strijd:

*“De scheiding tussen onze landen is daardoor een langdurig proces geworden, dat veel pijn en bittere strijd heeft gekost. Wanneer wij terugblikken op deze tijd, die nu bijna vijftig jaar achter ons ligt, stemt het ons bijzonder droevig dat zovelen in deze strijd zijn omgekomen of er een leven lang de littekens van hebben moeten dragen.”*¹²⁴

In de krantenberichten die rond dit staatsbezoek verschijnen wordt gesteld dat deze geschiedenis nog niet verwerkt is. Trouw schrijft op 17 augustus 1995:

---

¹²² Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 114.

¹²³ Trouw, 'Programma staatsbezoek koning Beatrix' (18/08/95) <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2656939/1995/08/18/Programma-staatsbezoek-koningin-Beatrix.dhtml> (13 mei 2013).

¹²⁴ Trouw, 'Koningin Beatrix laat in tafelrede excuses over late erkenning onafhankelijkheid achterwege' (22-08-1995) <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2597003/1995/08/22/Koningin-Beatrix-laait-in-tafelrede-excuses-over-late-erkenning-onafhankelijkheid-achterwege.dhtml> (13 mei 2013).

*“Intussen is namelijk duidelijk geworden, dat het Indisch verleden in ons land absoluut niet verwerkt is. Gevoelens niet erkend te zijn voor de inzet van toen, schaamte om het verlies van een koloniale oorlog, schuld om wat er toen misdaan is, ze vormen een slangenkuil van frustraties, die nog springlevend zijn. Maar dat is ons probleem en niet een probleem tussen de Indonesiërs en ons. Wij moeten dat hier klaren, al is het spijtig genoeg dat wij zo geobsedeerd zijn door deze, eigen, problemen”.*¹²⁵

Dat het bezoek niet onomstreden was bewijst ook de bundel *Welkom thuis, Majesteit!* van Willem Oltmans.¹²⁶ In deze bundel verzoekt hij koningin Beatrix thuis te blijven en niet mee te doen aan het toneelstukje dat het staatsbezoek volgens hem zou worden. Hij biedt zijn eerdere bundel, *Bon voyage, Majesteit!* aan aan premier Kok, maar deze veegt hem van tafel. In de vervolgbundel gaat hij in op het staatsbezoek en stelt dat het een toneelstuk was: er werd niet over mensenrechten gesproken en het bezoek had vooral een economisch doel, namelijk de handel met Indonesië te bevorderen.¹²⁷ Ook kranten geven weer dat het staatsbezoek niet positief verliep. De Telegraaf kopt: “Bezoek Indonesië werd een mislukking”. In het artikel wordt ingegaan op de protocollaire misstanden tijdens het staatsbezoek zoals de momenten waarop Soeharto niet kwam opdagen of de koningin lang moest wachten.¹²⁸ De kritiek in de Telegraaf uit zich vooral op de Indonesiërs; de koningin valt volgens de krant niets te verwijten. De reacties op het bezoek en het feit dat een commissie werd ingesteld om alles goed te laten verlopen laten zien in hoeverre het debat rondom Indonesië is veranderd.¹²⁹

Dit staatsbezoek zette de hele geschiedenis, en vooral de oorlogsmisdaden, weer in de belangstelling; vooral van de media, de veteranenbeweging en de journalistiek - de historici hielden zich afzijdig. Pas in 1996 verschijnt het boek *Beheersing van geweld* van R.P. Budding en drie jaar later het boek *Westerling's oorlog* van Jaap de Moor. Beide

---

¹²⁵ Trouw, ‘Na vijftig jaar’ (17-08-1995). <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2711064/1995/08/17/Na-vijftig-jaar-1.dhtml> (13 mei 2013).

¹²⁶ Willem Oltmans (1925-2005) was journalist en daarnaast actief in de polemiek rondom de dekolonisatie. Zo interviewde hij in 1956 Soekarno en bepleitte hij de onafhankelijkheid van Nieuw-Guinea, waardoor hij door de Nederlandse staat tot landverrader werd bestempeld.

¹²⁷ Willem Oltmans, *Welkom thuis, Majesteit!* (Breda 1995), 32-35.

¹²⁸ Telegraaf, ‘bezoek Indonesië werd dieptepunt’ http://www.telegraaf.nl/troonsafstand-beatrix/21378681/_Bezoek_Indonesie_werd_dieptepunt_.html (13 mei 2013).

¹²⁹ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 355-356.

boeken benaderen het conflict met een traditioneel militair perspectief en het gaat in beide boeken niet over slachtoffers of daden. In 2001 doet Wim van der Doel een poging de discussie een nieuwe richting te geven door de term 'politieele acties' te vervangen door 'Nederlands-Indonesische oorlog'. Door deze nieuwe terminologie hoopt hij dat er erkenning en openheid kunnen komen aan beide kanten. Zowel de erkenning als de openheid ontstaat niet.

In 2002 verscheen het boek *Last Van De Oorlog* van Stef Scagliola.¹³⁰ Het boek is in twee delen verdeeld. In het eerste gedeelte behandelt ze het verloop en de reacties op de militaire acties en in het tweede deel geeft ze een oordeel over het discours dat onder politici, veteranen en historici heeft plaatsgevonden. Naast een beschrijving van de gebeurtenissen in Indonesië neemt ze al vrij snel stelling in over de oorlogsmisdaden die Nederlandse soldaten in Indonesië begaan zouden hebben. Ze stelt dat niet bij elke soldaat en niet overal sprake was van excessief geweld, maar dat dit wel plaatsvond en daarom duidelijk sprake is van oorlogsmisdaden in Indonesië.¹³¹ Ook bevestigt ze het punt dat Van Doorn en Hendrix in 1970 ook maakten: dat de Excessennota slechts het topje van de ijsberg was en geen volledig overzicht gaf van alle gebeurtenissen tijdens de dekolonisatie.¹³²

In het tweede deel van haar boek gaat Scagliola in op de rol van historici, politici en veteranen en stelt ze dat deze allemaal de verwerking van de dekolonisatie en het militaire ingrijpen hebben tegengewerkt. Hierin ziet zij een belangrijke rol weggelegd voor politieke, diplomatieke of economische belangen. Deze waren met regelmaat belangrijker dan een onderzoek naar de geschiedenis van de dekolonisatie. De rol van de veteranen belicht ze hier met name in.¹³³ Aan het einde van het tweede deel stelt ze de vraag of het hier gaat om een doofpot of om een taboe. Zij beargumenteert dat sprake is van een doofpot, juist omdat bewust de aandacht werd afgeleid van wat in het veld gebeurde.¹³⁴ Ook voor de rol van de historici ziet zij verschillende oorzaken waardoor het debat niet op gang kwam. Nederland kent geen polemische traditie waarbij intellectuelen zich bemoeien met het

---

¹³⁰Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 355-356.

¹³¹ Ibidem, 90-92, 101-102.

¹³² Ibidem, 202-211.

¹³³ Ibidem, 123.

¹³⁴ Ibidem, 180.

publieke debat. Ook hebben historici zich bescheiden opgesteld en hebben zij zich niet de ongemakken van de Nederlandse samenleving op hun hals willen halen door de militaire geweldsdelicten te onderzoeken.¹³⁵ Zelf zegt zij hierover:

“Er is inderdaad geen daderbewustzijn, dat komt omdat er geen groep is met een belang om dit aan de orde te stellen. Dit in combinatie met het Indonesisch geweld maakt dat men geen interesse heeft om de onderste steen boven te krijgen.”¹³⁶

Het boek brengt weinig discussie teweeg, wat opvallend is gezien de ondertitel en de inhoud van het boek. Het boek spreekt van oorlogsmisdaden die gepleegd zijn door Nederlandse soldaten en uit beschuldigingen naar de historici die in dit discours veel steken hebben laten vallen. De recensies spreken verder van een helder en duidelijk geschreven boek dat opnieuw de vraag oproept op welke manier historici hun onderzoeksresultaten moeten presenteren, zeker als deze schokkend zijn. Ook wordt opgeroepen tot een nieuwe, nationale discussie waarin eerlijk naar de fouten in het verleden gekeken moet worden.¹³⁷ Ondanks de inhoud en de recensies verstilt het discours weer.

In december 2007 wijdt het historische radioprogramma OVT een uitzending aan Rawagede. Journalist Jeroen Wielaerts gaat terug naar Rawagede en praat daar met historici en overlevenden. Volgens de Indonesische historicus Rushdie Hoesin waren de Nederlanders destijds op zoek naar de verzetsleider, Lukas Kustario. De situatie was ingewikkeld omdat er een guerrillaoorlog gevoerd werd en burgers en soldaten niet van elkaar te scheiden waren. Toen de Nederlandse soldaten geen wapens en geen verzetsleiders vonden, werden alle mannen naar buiten gebracht en schoten de soldaten erop los. In de uitzending wordt benoemd dat deze gebeurtenis al in 1948 werd onderzocht door de VN-Commissie van Goede Diensten. Zij concludeerde toen dat meedogenloos en welbewust werd opgetreden. Opvallend is dat de telling van het aantal doden uiteenloopt. Nederland spreekt in de Excessennota van 150 doden, de VN spreken van 433 doden en bij het monument in Rawagede is sprake van 431 slachtoffers. Er werd

---

¹³⁵ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 192.

¹³⁶ E-mail van Stef Scagliola aan Marjolein Hartman, 25 april 2013.

¹³⁷ Kirsten Vos, ‘recensie Last Van De Oorlog - Stef Scagliola’ (16 november 2003) http://www.kirstenvos.nl/wp-content/uploads/2008/12/recensie_lastvandeoorlog.pdf (19 mei 2013).

geen vervolging ingesteld en de namen van de betrokken generaals werden onder de naam 'generaal x' in de archieven geplaatst.¹³⁸

Naar aanleiding van deze radio-uitzending werden Kamervragen gesteld, maar de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Maxime Verhagen, liet de Kamer weten dat vervolging niet meer mogelijk was omdat de zaak verjaard was; verder onderzoek was niet meer zinvol.¹³⁹ Toch bleef het onderwerp in de belangstelling. In februari 2008 besteedde het tv-programma *EenVandaag* aandacht aan de gebeurtenissen in Rawagede. In het commentaar spreken ze over "vele doden". In september 2008 wordt duidelijk dat de weduwen van Rawagede een advocaat hebben ingeschakeld en de Nederlandse staat aanklagen. In november laat de landsadvocaat weten dat de gebeurtenissen verjaard zijn, maar de zaak wordt alsnog ingediend. In mei 2010 wordt duidelijk dat de zaak inderdaad verjaard is, maar de rechtbank spreekt wel van oorlogsmisdaden. Omdat oorlogsmisdaden niet verjaren wordt de rechtbank gevraagd de verjaring op te heffen. De rechtbank willigt dit verzoek in en op 20 juni 2011 wordt de aanklacht ingediend waarin om een schadevergoeding wordt gevraagd voor het wegvallen van de kostwinner voor de weduwen van Rawagede. De Nederlandse staat reageert hierop en benoemt dat voor hem de zaak is afgedaan met de afbetaling in 1966 waar 60 miljoen gulden aan Indonesië is geschonken voor wederopbouw en tegemoetkoming.

De rechter doet uitspraak op 14 september 2011 en stelt de Nederlandse staat aansprakelijk voor de massamoord in Rawagede en stelt dat de weduwen recht hebben op schadevergoeding.¹⁴⁰ Opvallend is dat in de uitspraak expliciet aandacht is voor het willen verdringen van deze gebeurtenis. De rechter haalt een briefwisseling aan tussen de luitenant-generaal van het leger en de procureur-generaal waarin zij bediscussiëren wat er met deze zaak moet gebeuren. De luitenant-generaal stelt in de eerste brief dat hij met deze kwestie zit want:

---

¹³⁸Geschiedenis 24, 'Het spoor terug: het bloedbad van Rawagede' (09-12-2007) <http://www.geschiedenis24.nl/ovt/afleveringen/2007/Ovt-09-12-2007/Het-Spoor-terug-Het-bloedbad-van-Rawagede.html> (25 mei 2013).

¹³⁹ Krista van Velzen, 'gerechtigheid voor slachtoffers politionele acties' (9-09-2008) <http://kristavanvelzen.sp.nl/weblog/2008/09/09/gerechtigheid-voor-slachtoffers-politionele-acties/> (25 mei 2013).

¹⁴⁰ Rechtbank 's-Gravenhage, 'Rawagede, uitspraak van de rechtbank' (14 september 2011) <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793&keyword=BS8793> (27 mei 2013).

“strafrechtelijk is de man aansprakelijk en volgt er bij behandeling voor de Krijgsraad onherroepelijk een veroordeling, welke hem zijn verdere carrière kost. Aan de andere kant is men van Krijgsraadzijde geneigd de zaak, maar liever niet te vervolgen, omdat de omstandigheden waaronder een en ander is geschied deze vervolging "achteraf" betrokkene wel in een veel ongunstiger daglicht stellen, dan de feitelijke toestand, toen het geschiedde.”

Hij vraagt om advies of hij wel of niet tot vervolging moet overgaan. De procureur-generaal antwoordt zeven dagen later en schrijft:

"Nu blijktbaar iedere vreemde inmenging en belangstelling is verdwenen zou ik de voorkeur geven aan deponering. Dit neemt niet weg dat de gedragingen van Maj. [onleesbaar] op zich zelf begrijpelijk en verklaarbaar niettemin afkeuring behoeven omdat hij niet in een absolute dwang-positie verkeerde (...) Waar Maj. [onleesbaar] zich niet aan excessen zoals mishandelingen heeft schuldig gemaakt en hij niet geheel ten onrechte kon overwegen dat deze boenja's binnen afzienbare tijd de streek opnieuw zouden onveilig maken geef ik je in overweging de zaak onvervolgd te laten."

De zaak is nooit voor de rechter gekomen en is dus geseponneerd. In de uitspraak is ook terug te lezen dat de Nederlandse staat heeft toegegeven dat het gaat om onnodige executies en deze dus ook niet betwist. De rechtbank oordeelt dat de staat onrechtmatig heeft gehandeld met de executies in Rawagede en ten gevolge daarvan verantwoordelijk is voor de geleden en nog te lijden schade.

In de maanden erna spreken advocaat Liesbeth Zegveld en minister van Buitenlandse Zaken Uri Rosenthal met elkaar en komen zij tot de overeenkomst dat per weduwe € 20.000,- wordt uitgekeerd en dat er excuses komen van de Nederlandse staat. Op 9 november 2011 spreekt ambassadeur Tjeerd de Zwaan deze uit. Het toekennen van de schadevergoeding aan de weduwen van Rawagede wordt gezien als keerpunt in de benadering van het militair ingrijpen tijdens de dekolonisatie. Voor het eerst wordt erkend dat Nederland schuldig is aan oorlogsmisdaden en wordt aandacht besteed aan de zwarte bladzijden in deze geschiedenis.

Het tijdschrift Journal of genocide research wijdt het laatste nummer van 2012 geheel aan het Nederlands-Indonesische dekolonisatieproces. Dit doet het om twee redenen: eerst wil

het het debat over geweld tijdens de dekolonisatieprocessen opnieuw starten. Daarnaast wil het blad de overeenkomsten tussen genocide en kolonialisme onderzoeken. Deze vergelijking wordt nu vaak niet gemaakt omdat de dekolonisationoorlogen vlak na de Holocaust plaatsvonden en een vergelijking door velen ongepast werd gevonden.¹⁴¹ Het tijdschrift gebruikt de Nederlands-Indonesische casus omdat Nederland niet bekend stond als een kolonisator die met veel geweld zijn kolonie onderdrukte. Door de Nederlandse casus te onderzoeken wil het blad de rol van geweld in de dekolonisationoorlogen blootleggen en bijdragen aan de openheid over dit verleden in de Nederlandse samenleving.¹⁴² Het tijdschrift ziet dat deze discussie weer ontstaat door onder andere de erkenning van de schadevergoeding aan de weduwen van Rawagede.¹⁴³ In navolging van de uitspraak rondom Rawagede ontstond ook een nieuw Nederlands onderzoeksinitiatief. Drie leidende historici, onder wie Gert Oostindie, hebben de overheid gevraagd een onderzoek te financieren naar het militaire geweld tussen 1945 en 1949.¹⁴⁴ Tot op dit moment is deze financiering nog niet rond. Een onderzoek naar de dekolonisatie van Indonesië zou de banden met Indonesië kunnen verslechteren en daarnaast wordt er weinig noodzaak gezien voor dat onderzoek.

Nadat Lou de Jong sprak over 'oorlogsmisdadigers' ontstond er een felle discussie en werd de term teruggetrokken. Men sprak over 'excessen', de terminologie die na het uitkomen van de Excessennota gekozen was. Hoe gesproken wordt over de dekolonisatie en het militair ingrijpen is bepalend voor de manier waarop deze periode wordt weergegeven, zoals ook in het discours te zien is. Tot nu toe is de term 'oorlogsmisdaden' omstreden zoals ook te zien was in de uitspraak rondom Rawagede.

Aan de hand van dit academisch discours zijn er twee vragen die in deze scriptie worden onderzocht:

1. Kan gesproken worden van absentie van deze dekolonisationgeschiedenis zoals gesteld door Hendrix en Scagliola?
2. Als deze geschiedenis aanwezig is, op welke manier wordt deze weergegeven in de schoolboeken?

---

¹⁴¹ Bart Luttikhuis en A. Dirk Moses, 'Mass violence and the end of the Dutch colonial empire in Indonesia', *Journal of genocide research* (2012 vol. 4), 262.

¹⁴² Ibidem, 264.

¹⁴³ Ibidem, 258.

¹⁴⁴ Stef Scagliola, 'Coming to terms with Dutch war crimes in Indonesia's war of independence', *Journal of genocide research* (2012 vol. 4), 433.

Door deze vragen te beantwoorden wordt in kaart gebracht op welke manier en met welke terminologie de geschiedschrijving over de dekolonisatie aanwezig is en in welke mate het academisch discours zichtbaar is in deze geschiedschrijving. Op deze manier draagt deze scriptie bij aan reflectie over de representatie van dit soort moeilijke onderwerpen en bijdragen aan het huidige debat over de historische canon en geschiedschrijving in de Europese context.

Hoofdstuk 3 De aanloop tot het academisch discours

De dekolonisatie van Nederlands-Indië kwam voor veel Nederlanders onverwacht. “Indië verloren, rampspoed geboren” was een leus die door veel Nederlanders gedeeld werd. De strijd die door de Nederlandse soldaten gevoerd werd, was dan ook een legitieme strijd tegen de nationalistische republikeinen - althans, zo werd het in grote delen van Nederland ervaren. Door de censuur van de militaire organisaties kwamen weinig berichten over de dekolonisatie in de media en waren veel burgers onwetend over de details van de oorlog. Na 1969 veranderde dit, maar wat gebeurde er precies in de voorgaande twintig jaar, van de soevereiniteitsoverdracht in 1949 tot de uitzending van *Achter het Nieuws* in 1969?

3.1 De schoolcurricula

In het onderwijs was de periode tot 1969 een roerige tijd. Het geschiedenisonderwijs bestond al, maar kreeg te maken met institutionalisering in de late jaren vijftig. In 1959 werd de Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland, kortweg de VGN, opgericht. Een van haar eerste activiteiten was gericht op het verkrijgen van meer aandacht voor de eigen en contemporaine geschiedenis. In het examenprogramma van 1965 werd dit gerealiseerd waarin enkel de laatste halve eeuw tot de examenstof werd gerekend.¹⁴⁵ In het doelstellingenrapport uit 1967 van de VGN gaat zij zelf ook in op de doelen die het geschiedenisonderwijs moet dienen en deze werkt zij puntsgewijs uit. In deze richtlijnen wordt aanbevolen om tijdsperioden als geheel te behandelen en geen losse onderdelen te doceren. De samenhang tussen de verschillende onderdelen wordt belangrijk geacht.¹⁴⁶ De rest van het stuk gaat vooral in op de vaardigheden die een leerling nodig heeft om het vak goed te beoefenen. Het gebruik van bronnen en het kritisch beoordelen van de geschiedenis wordt hier vooral benadrukt.¹⁴⁷

Het rijksleerplan in 1968 geeft meer ruimte voor contemporaine geschiedenis. Dit plan zou enkele decennia bepalend zijn voor het geschiedenisonderwijs, tot het invoeren van de basisvorming in 1993.¹⁴⁸ Het rijksleerplan neemt de grote lijnen over die gesteld zijn in het

---

¹⁴⁵ Wilschut, *Beelden van tijd*, 24.

¹⁴⁶ VGN, *Rapport van de Doelstellingscommissie, ingesteld door het bestuur der V.G.N.* (Rotterdam 1967), 171-172.

¹⁴⁷ *Ibidem*, 180.

¹⁴⁸ Leo Dalhuisen, Jan van der Dussen, ‘Wat mogen leerlingen weten en wie mogen dat bepalen’ (30 april 2001) <http://www.geschiedenisindeklas.com/pdf/vakdidactiek/wat-en-wie.pdf> (20 mei 2013), 5.

doelstellingenoverzicht van de VGN. In totaal stelt zij negen doelstellingen op waarvan de overdracht van kennis, het aanleren van vaardigheden en het kritisch kunnen beoordelen van teksten centraal staan.¹⁴⁹ Het rijksleerplan zelf geeft enkele richtlijnen voor het geschiedenisonderwijs, maar deze zijn ruim interpreteerbaar. Voorgesteld wordt om de prehistorie, de oudheid en de middeleeuwen in de eerste klas te behandelen met als doel het verwerven van historisch inzicht en inzicht te krijgen in de historische ontwikkelingen.¹⁵⁰ Het rijksleerplan is het eerste document dat richtlijnen geeft aan het onderwijs en docenten verplicht bepaalde onderdelen te behandelen. Het vervolg verschijnt in 1975 en geeft richtlijnen voor de overige leerjaren in het middelbaar onderwijs.¹⁵¹

In 1968 werd de Mammoetwet ingevoerd die grote gevolgen had voor het Nederlandse geschiedenisonderwijs. Een van de veranderingen was het verminderen van het aantal lessen geschiedenis. Het vak werd in de bovenbouw een keuzevak.¹⁵² Arie Wilschut beschrijft dat dit veel onrust teweegbracht onder historici. Het schoolvak geschiedenis had lange tijd kunnen bouwen op maatschappelijke en politieke relevantie, maar daar was in deze periode geen sprake meer van. Het vak geschiedenis moest zich opnieuw gaan bewijzen en zijn relevantie duidelijk maken.¹⁵³

3.2 De schoolboeken tussen 1950-1969

In hoeverre zijn de curricula terug te zien in deze tijdsperiode? Alle schoolboeken die in deze scriptie besproken worden zijn afkomstig uit de depots van Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Een schoolboek wordt ongeveer vijf jaar gebruikt. Na die vijf jaar wordt het herschreven en verschijnt de nieuwe editie. Voor de analyse van de schoolboeken wordt in elk hoofdstuk gekozen voor twee à drie schoolboeken. Voor deze periode zijn drie schoolboeken geselecteerd:

---

¹⁴⁹ J.W. Jansen, *Concept leerplan geschiedenis bestemd voor brugklas (mavo) havo-vwo* (Den Haag 1968), 2.

¹⁵⁰ Ibidem, 11.

¹⁵¹ Commissie modernisering leerplan geschiedenis en staatsinrichting, *Geschiedenisonderwijs in het MAVO, HAVO en VWO* (Den Haag 1977), 58.

¹⁵² Wilschut *Beelden van tijd*, 18.

¹⁵³ Ibidem, 20.

Vaderlandse geschiedenis uit 1951 omdat dit het eerste schoolboek is dat de dekolonisatie van Indonesië noemt; *Wereld in wording* uit 1961 en *Wereld in wording* uit 1968.¹⁵⁴ Zo kunnen de verschillen tussen deze twee edities in kaart gebracht worden.

Overzicht van de schoolboeken

Geschiedenis kent een verwerkingstijd. Dat zou kunnen verklaren waarom het enige tijd duurt voordat de dekolonisatie van Indonesië beschreven wordt in de schoolboeken. In deze boeken is te zien dat de geschiedenis van de dekolonisatie vanaf 1954 in bijna alle schoolboeken terugkomt. Vanuit hermeneutisch perspectief geven de drie schoolboeken ongeveer hetzelfde beeld. De dekolonisatie van Indonesië staat in hetzelfde hoofdstuk als andere dekolonisatieprocessen die gelijktijdig plaatsvonden. De aandacht voor de verschillende dekolonisatieprocessen zijn even lang. Inhoudelijk zijn er echter grote verschillen aan te wijzen tussen de verschillende schoolboeken.

Bij de kwantitatieve analyse is te zien of centrale begrippen terugkomen in de tekst.¹⁵⁵

	1951 - <i>Vaderlandse geschiedenis</i>	1961 - <i>Wereld in wording</i>	1968 - <i>Wereld in wording</i>
Kolonialisme	x	x	X
Exces	-	-	-
Politionele acties	-	-	X
Militair geweld	-	-	-
Oorlog	-	-	-

Zowel *Vaderlandse geschiedenis* als *Wereld in wording* gaat in op het kolonialisme.

Verschillende imperialistische mogendheden zoals Frankrijk en Portugal worden genoemd en in *Wereld in wording* wordt ingegaan op andere dekolonisatieprocessen, zoals de situatie in Vietnam. Opvallend is dat beide boeken wel over kolonialisme spreken, maar het dekolonisatieproces van Indonesië niet of slechts summier behandelen.

In deze schoolboeken wordt voor een verschillende terminologie gekozen. In de editie van 1968 van *Wereld in wording* gaat het over het conflict met Indonesië waarbij in een bijzin

¹⁵⁴ Het betreft de volgende druk: *Vaderlandse geschiedenis* 16e druk, *Wereld in Wording* 1961 7e druk en *Wereld in Wording* 1968 2e druk

¹⁵⁵ Voor de kwantitatieve analyse wordt geteld hoe vaak deze woorden terugkomen in de tekst. Na de tabel volgt een korte analyse en wordt ook de terminologie besproken. Het kan voorkomen dat de auteur voor een andere terminologie heeft gekozen.

over militair ingrijpen gesproken wordt. De nadruk ligt in deze schoolboeken op de onderhandelingen. Het militair ingrijpen krijgt in deze drie boeken geen aandacht. Er wordt niet ingegaan op welke doelen behaald moesten worden of welke gebieden werden veroverd. Hieruit volgt dat ook niet ingegaan wordt op de slachtoffers die gemaakt werden; hierover wordt in geen van de boeken gesproken.

De steekwoorden geven al een beeld van de aanwezigheid van de dekolonisatie van Indonesië in de schoolboeken maar als specifiek gekeken wordt naar de aanwezigheid komen daar de volgende cijfers uit. De schaal is van 0 tot en met 3, waarbij 0 niet aanwezig is, 1 onvoldoende aanwezig, 2 voldoende aanwezig en 3 goed aanwezig weergeeft.^{156 157}

	1951 - <i>Vaderlandse geschiedenis</i>	1961 - <i>Wereld in wording</i>	1968 - <i>Wereld in wording</i>
Aanwezigheid	0,6	0,2	0,6

Deze cijfers laten, net als de steekwoorden, zien dat slechts beperkt aandacht is voor de dekolonisatie in deze drie schoolboeken. De tweede editie van *Wereld in wording* is wel grondig herzien; in de editie van 1961 wordt de gehele periode overgeslagen terwijl deze in de tweede editie wel genoemd wordt.

De kwantitatieve analyse laat zien dat deze drie schoolboeken de dekolonisatie slechts beperkt behandelen. Gedetailleerde informatie blijft achterwege en de informatie is vooral kort en bondig. Dat bleek ook uit de inhoudelijke en kwalitatieve analyse. Chronologisch volgt hier als eerste de aanleiding voor de politionele acties. Twee van de drie schoolboeken geven als aanleiding voor de politionele acties het niet naleven van de verdragen. *Vaderlandse geschiedenis* is hierin het gedetailleerdst omdat dit boek het

¹⁵⁶ De uitgewerkte tabellen zijn te vinden in bijlage 1. De methode is overgenomen vanuit het artikel *Doen de geschiedenisboeken wat ze moeten doen* van Erika Klap, Lotje Lommen, Marieke Montijn en Berdine Westland (<http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2009-0112-201046/ArtikelHistorischeOriëntatiekennis.pdf>).

¹⁵⁷ Onvoldoende aanwezig: weinig details, onderhandelingen missen, geen details, geen duiding aan militair ingrijpen.
 Voldoende aanwezig: onderhandelingen aanwezig, militair ingrijpen geduid, aandacht voor details
 Goed aanwezig: aandacht voor details, onderhandelingen uitgewerkt aanwezig, militair ingrijpen uitgelegd en details aanwezig.

verdrag van Linggadjati noemt, maar niet wat dit verdrag inhield of door wie en wanneer het gesloten werd:

*“Na eindeloos onderhandelen van de luitenant-gouverneur-generaal, Dr. Van Mook, met de eerste minister der nieuw-uitgeroepen Republiek Sjahrir kwam december 1946 de overeenkomst van Linggadjati tot stand.”*¹⁵⁸

Opvallend in de tekst is de aanduiding “na eindeloos onderhandelen”. Dit wekt de indruk dat de onderhandelingen niet soepel verliepen. *Wereld in wording* geeft twee verschillende benaderingen: de editie van 1961 noemt de aanleiding tot de politionele acties niet. De editie van 1968 doet dat wel maar noemt hier enkel dat de overeenkomsten niet werden nageleefd. De trend die hier te zien is wordt doorgezet in het beschrijven van de militaire aanvallen zelf. In *Vaderlandse geschiedenis* en in *Wereld in wording* uit 1961 worden de politionele acties niet genoemd. Ook wordt in het geheel niet gesproken over militaire aanvallen of gewelddadig optreden. *Wereld in wording* uit 1968 noemt de politionele acties wel:

*“Toen de uitvoering van de overeenkomsten moeilijkheden opleverde werden in 1947 en 1948 ‘politiële acties’ ondernomen om de uitvoering te forceren.”*¹⁵⁹

In een enkele zin wordt in dit schoolboek melding gedaan van het militair ingrijpen van Nederland in Indonesië en deze zin is enkel gericht op het herstellen van de orde en op het forceren van een oplossing. Wel is dit het enige boek uit deze periode dat het Nederlandse militaire ingrijpen noemt. Vanaf het militaire ingrijpen wordt de overstap gemaakt naar de onafhankelijkheidsverklaring in 1949. In *Vaderlandse geschiedenis* is deze overgang het opvallendst. Zij behandelen eerst de onderhandelingen van Linggadjati:

*“Na eindeloos onderhandelen van de Luitenant-Generaal Dr. van Mook, met de eerste minister der nieuw-uitgeroepen Republiek Sjahrir kwam december 1946 de overeenkomst van Linggadjati tot stand. Over de uitleggen van dit verdrag rezen echter allerlei moeilijkheden, zowel hier te lande als in de Oost.”*¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ G. de Haas, *Vaderlandse geschiedenis* (Groningen 1951), 203.

¹⁵⁹ W. Beemsterboer, C.J. Canters e.a., *Wereld in wording* (Den Haag 1968), 252.

¹⁶⁰ De Haas, *Vaderlandse geschiedenis*, 304.

Op zichzelf geeft deze tekst een korte maar vrij gedetailleerde beschrijving van de onderhandelingen in Linggadjati. Het element dat de overeenkomst in beide landen moeilijk uit te voeren was, is een sprekend detail. Hierna is te verwachten dat een beschrijving volgt van de politionele acties, maar de auteurs gaan gelijk door naar de onafhankelijkheidsverklaring:

“Mede onder invloed van het buitenland werden in 1949 door beide partijen te ‘s-Gravenhage onderhandelingen gevoerd: Ronde-Tafelconferentie, welke leidden tot overdracht van de soevereiniteit aan de vrije en zelfstandige republiek Indonesia.”¹⁶¹

Als deze tekst letterlijk gevolgd wordt lijkt het dat geen militair optreden heeft plaatsgevonden in Indonesië. De editie van *Wereld in wording* uit 1961 noemt de dekolonisatie en dus ook de onafhankelijkheid in het geheel niet, maar de editie uit 1968 noemt de onafhankelijkheid wel:

“De internationale verontwaardiging was groot. De Verenigde Staten dreigen met intrekking van de Marshallhulp, havens en vliegvelden werden voor Nederland gesloten. Nieuwe onderhandelingen leidden in 1949 tot de soevereiniteitsoverdracht.”¹⁶²

Deze beschrijving noemt concreet waarmee de Verenigde Staten dreigden: het intrekken van de Marshallhulp en het sluiten van vliegvelden en havens. Deze internationale druk leidde tot onderhandelingen en die leidden weer tot de soevereiniteitsoverdracht.

Na de onafhankelijkheidsverklaring geven beide edities van *Wereld in wording* weer hoe het Indonesië vergaat na de dekolonisatie. De editie uit 1961 gaat in op de precaire financiële situatie en de weigering om samen te werken met Nederland. De editie uit 1968 richt zich op de mislukte democratie en de alleenheerschappij die Soekarno zich zou hebben toegeëigend. Beide edities kiezen dus een andere invalshoek: financieel en staatsrechtelijk. Ondanks het feit dat ze niet letterlijk weergeven dat Indonesië beter af zou zijn als Nederland nog de macht in handen had, is de tekst wel doorspekt met deze gedachte.

---

¹⁶¹ De Haas, *Vaderlandse geschiedenis*, 204-205.

¹⁶² Beemsterboer en Canters, *Wereld in wording*, 252-253.

3.3 Invloed academisch discours op de schoolboeken

Qua terminologie verschillen de schoolboeken sterk: eerst al in het feit dat niet in alle drie de schoolboeken de geschiedenis wordt behandeld. *Wereld in wording* uit 1961 slaat de dekolonisatie in zijn geheel over, de editie uit 1968 spreekt over het uitvoeren van politieke acties om een oplossing te forceren en *Vaderlandse geschiedenis* uit 1951 spreekt enkel van onderhandelingen en niet van militair ingrijpen. Over dit militair ingrijpen zijn geen details beschreven; er wordt slechts benoemd dat er politieke acties hebben plaatsgevonden.

Deze fase is kort op de dekolonisatie zelf, dus het is ook de vraag in hoeverre al sprake kon zijn van gedistantieerde geschiedschrijving. Deze drie schoolboeken laten wel een verloop zien: *Vaderlandse geschiedenis* gaat enkel in op de onderhandelingen, *Wereld in wording* uit 1961 slaat de gehele geschiedenis over en *Wereld in wording* uit 1968 spreekt over militair ingrijpen en onderhandelingen. De vraag is dan ook in hoeverre dit in de volgende periode, na het begin van het debat, verandert.

Hoofdstuk 4 *Achter het Nieuws* en de Excessennota

Op 17 januari 1969 werd de gehele uitzending van *Achter het Nieuws* gewijd aan de dekolonisatie van Indonesië. Indië-veteraan Joop Hueting werd in deze uitzending geïnterviewd en gaf een nieuw beeld van de gebeurtenissen in de voormalige kolonie. In de jaren hiervoor verschenen berichten over geweldsexcessen op kleine schaal in de media, maar niet voor zo'n groot publiek als dat met *Achter het Nieuws* werd bereikt.¹⁶³ Hueting vertelde over het geweld dat werd toegepast tijdens het militaire ingrijpen, benoemde dat men met deze geschiedenis in het reine moest komen en dat het tijd was dat deze geschiedenis in de openbaarheid kwam.¹⁶⁴ Men was geschokt door deze nieuwe feiten en vanaf deze uitzending start het discours over de dekolonisatie van Indonesië, zowel in de academische wereld als in de media. Er volgden veel reacties waarin Hueting enerzijds geprezen werd voor zijn moed en anderzijds verguisd. De regering kwam met de Excessennota om duidelijkheid te geven over de militaire activiteiten en stelde dat het ging om excessen en niet om veelvoorkomende militaire activiteiten. Zo hevig als het discours oplaaide in 1969, zo snel verstilde het weer na het uitgeven van de Excessennota. In hoeverre zijn deze nieuwe gegevens terug te zien in de schoolcurricula en de schoolboeken van deze periode?

4.1 De schoolcurricula

Op het gebied van onderwijs en onderwijsvernieuwingen gebeurde veel, vooral op het gebied van de geschiedenisdidactiek. Deze vernieuwingen kwamen voort uit de crisis van de vorige periode waar de positie van het geschiedenisonderwijs niet meer vanzelfsprekend was. Zo werd aandacht besteed aan de manier waarop geschiedenis gedoceerd moest worden en werd geconcludeerd dat geschiedenisonderwijs iets anders was dan een gesimplificeerd universitair leerboek aanbieden aan leerlingen.¹⁶⁵

De Duitse historicus Jürgen Kocka heeft hierin een grote rol gespeeld. Hij definieerde zeven functies die de geschiedenis in een samenleving kon vervullen. Hieronder verstond hij onder andere inzicht krijgen in complexe processen die speelden in de geschiedenis;

---

¹⁶³ Scagliola, *Last Van De Oorlog*, 105.

¹⁶⁴ Ibidem, 108.

¹⁶⁵ Leo Dalhuisen, Jan van der Dussen, 'Wat mogen leerlingen weten en wie mogen dat bepalen' (30 april 2001) <http://www.geschiedenisindeklas.com/pdf/vakdidactiek/wat-en-wie.pdf> (20 mei 2013), 6.

het begrijpen van hedendaagse verschijnselen in hun historische context en het inzicht krijgen in samenlevingen door die uit het verleden te bestuderen.¹⁶⁶

Kocka's zeven functies speelden een sturende rol bij de keuze van de leerstof. Zo werden bijvoorbeeld bepaalde onderdelen uit de geschiedenis geselecteerd om de veranderlijkheid van de geschiedenis aan te tonen of andere om vergelijkingen te kunnen maken tussen het heden en verleden.¹⁶⁷ In Nederland werd langzaam ook de invloed van Amerikaanse historici merkbaar. Vaardigheden zoals onderzoek doen en bronnenonderzoek namen hierbij een belangrijke plaats in. Deze nieuwe didactische methoden waren rond 1960 al door historici als Benjamin Bloom en Edward Fenton beschreven. Deze methoden werden vanaf 1986 ingevoerd in het eindexamen en in de jaren daarna verder uitgewerkt.¹⁶⁸

Na het rijksleerplan van 1968 kwam in 1975 een uitwerking op het leerplan. Dit *leerplan voor rijkscholen* bevatte een uitwerking per niveau en per leerjaar en benoemde welke onderwerpen aan bod moesten komen in het onderwijs. In de toelichting werd genoemd dat in principe op alle niveaus dezelfde stof werd aangeboden en niet gestreefd werd naar het behandelen van algemene overzichtsgeschiedenis; dit leidde enkel tot oppervlakkigheid.¹⁶⁹ Het leerplan zelf was algemeen en gaf weinig details. De beschrijving voor het behandelen van de dekolonisatie van Indonesië staat voorgeschreven voor het vijfde en zesde leerjaar van het gymnasium en het atheneum, het vierde en vijfde leerjaar van het havo en het derde en vierde leerjaar van het mavo.¹⁷⁰ De enige aanduiding dat de dekolonisatie behandeld werd is de volgende:

“diepergaande behandeling van de historische ontwikkelingen gedurende de laatste halve eeuw”¹⁷¹

---

¹⁶⁶ Wilschut, *Beelden van tijd*, 19-20.

¹⁶⁷ Ibidem, 21. Voorbeeld hiervan is de verandering tussen de nomadische, prehistorische samenleving en de landbouw-stedelijke samenleving na de landbouwrevolutie.

¹⁶⁸ Ibidem, 22-26.

Boeken zijn onder andere Fenton, E., *The New Social Studies*. (New York 1967) en Bloom, B. e.a. (eds), *Taxonomy of Educational Objectives; The classification of educational goals, by a committee of college and university examiners* (New York 1956).

¹⁶⁹ J.W. Jansen, *Voorstel leerplan rijkscholen, vwo/havo/mavo* (Den Haag 1975), 14.

¹⁷⁰ Ibidem, 11-13.

¹⁷¹ Ibidem, 11-13.

Dit voorbeeld is exemplarisch voor het gehele curriculum. Er worden slechts grote lijnen weergegeven en nergens in het curriculum worden plaatsen, personen of gebeurtenissen benoemd. Bij de behandeling van deze periode wordt het woord dekolonisatie ook niet genoemd. De schoolboekauteurs kregen dus veel ruimte om hun eigen invulling aan dit onderwerp te geven.

In 1977 bracht de commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting een discussienota uit over het geschiedenisonderwijs. In deze discussienota waren de didactische invloeden van onder andere Kocka en Bloom terug te zien in de aanbevelingen die zij doen voor de geschiedenisdidactiek. Zo was er meer aandacht voor bronnenonderzoek en werd ook het integreren van kennis met andere vakken steeds belangrijker.¹⁷² De discussienota werd uitgegeven om toe te werken naar een nieuw rijksleerplan en om geschiedenisdocenten bewust te maken van hun mogelijke rol in dit proces. Hierdoor bevatte deze nog geen nieuwe richtlijnen voor de stofkeuze.

4.2 De schoolboeken tussen 1969-1989

De curricula lieten veel ruimte open voor de beschrijving van de dekolonisatie van Indonesië. In welke mate en op welke manier werd deze ruimte door de auteurs ingevuld? Voor deze periode worden twee schoolboeken onderzocht: *Wereld in wording* uit 1973 en *Levende geschiedenis* uit 1987.¹⁷³

Wat betreft hermeneutisch overzicht verandert er weinig in vergelijking met de voorgaande periode. De dekolonisatie van Indonesië wordt samen met andere dekolonisatieprocessen behandeld en heeft geen apart hoofdstuk of afzonderlijke paragraaf. Wel valt op dat Indonesië niet meer als enig onderwerp wordt behandeld, maar dat in dezelfde paragraaf de andere Nederlandse kolonies als Suriname en de Antillen genoemd worden.

De kwantitatieve analyse bevestigt dit beeld.

	1973 - <i>Wereld in wording</i>	1987 - <i>Levende geschiedenis</i>
Kolonialisme	x	x

¹⁷² Commissie modernisering leerplan geschiedenis en staatsinrichting, *Geschiedenisonderwijs in het MAVO, HAVO en VWO* (Den Haag 1977), 29-32.

¹⁷³ Het betreft de volgende druk: *Wereld in Wording* 3e druk en *Levende Geschiedenis* 1e druk

	1973 - <i>Wereld in wording</i>	1987 - <i>Levende geschiedenis</i>
Exces	-	-
Politionele actie	-	x
Militair geweld	x	x
Oorlog	-	-

Beide boeken gaan in op het kolonialisme, waarbij bij *Levende geschiedenis* uiteen wordt gezet waarom Nederland Indonesië als kolonie wilde behouden. *Wereld in wording* bespreekt vooral andere koloniale heersers en de moeilijkheden die zij ervoeren. In beide boeken wordt ingegaan op het militaire geweld, waarbij *Levende geschiedenis* ook de term 'politionele actie' noemt. Ook noemt dit boek dat de wreedheid aan beide kanten groot was. Vergeleken met de schoolboeken uit de eerste fase wordt in deze fase wel gesproken over militair geweld en is duidelijk dat sprake is van gewapend ingrijpen in Indonesië. De term 'politionele actie' wordt, net als in de vorige fase, niet in alle gevallen gebruikt maar staat vaak in een bijzin. Wat terminologie betreft kiezen de schoolboeken dezelfde termen als de vorige twee fasen.

In de inhoudelijke behandeling is verschil te zien in hoeverre de dekolonisatie daadwerkelijk aanwezig is:

	1973 - <i>Wereld in wording</i>	1987 - <i>Levende geschiedenis</i>
Aanwezigheid	0,6	1

Beide boeken kiezen verschillende invalshoeken, wat niet alleen is terug te zien bij de inhoudelijke behandeling, maar ook bij de kwalitatieve analyse. De aanleiding voor de politionele acties wordt in beide schoolboeken besproken, maar vanuit een andere hoek benaderd. *Wereld in wording* noemt hier de onderhandelingen, maar geeft geen details over deze onderhandelingen, waar ze plaatsvonden of wat het onderwerp van de onderhandelingen was. *Levende geschiedenis* beschrijft dat de chaotische situatie in Indonesië de aanleiding is om in te grijpen en het Nederlandse gezag te herstellen. Ook gaat dit boek in op de verdragen die gesloten werden tijdens de onderhandelingen en noemt het hier het verdrag van Linggadjati:

*“Onder druk van het buitenland kwam Nederland in december 1945 een verdrag overeen met de Indonesische leiders, het akkoord van Linggadjati. Er werd afgesproken dat Indonesië voor 1 januari 1949 zelfstandig zou worden. De nieuwe staat zou de vorm van een federatie krijgen, d.w.z. bestaan uit zelfstandige staten met daarboven een centrale regering.”*¹⁷⁴

In de beschrijving wordt het belangrijkste punt uit de onderhandelingen weergegeven, namelijk de onafhankelijkheid van Indonesië.¹⁷⁵ Het grootste verschil tussen beide boeken is de beschrijving van de politionele acties. *Wereld in wording* benoemt de acties als militair ingrijpen tijdens de onderhandelingen, terwijl in *Levende geschiedenis* de acties vooral gericht zijn op het herstellen van orde. Beide boeken beschrijven het militaire ingrijpen in een of maximaal twee zinnen. *Wereld in wording* geeft de volgende beschrijving:

*“Moeizame onderhandelingen werden twee maal afgebroken door een gewapend optreden, waarbij zelfs de leiders werden gevangen genomen. Deze acties ontketenden internationale verontwaardiging”*¹⁷⁶

Levende geschiedenis noemt ze, maar enkel gericht op het herstellen van de orde:

*“In juli 1947 en in december 1948 werden militaire acties ondernomen, die politionele acties werden genoemd, omdat ze de orde en de rust moesten herstellen. De wreedheid aan beide kanten was groot. Tegenover het geweld van een modern uitgerust leger plaatsten de Indonesiërs de guerrillatactiek.”*¹⁷⁷

De kwantitatieve analyse laat zien dat beide boeken spreken over militair of gewapend optreden. *Levende geschiedenis* is het enige schoolboek dat de guerrillatactiek noemt. Opvallend is dat het Nederlandse leger als “modern uitgerust” wordt beschreven. De vraag is of dit een beschrijving is om de verschillen tussen beide legertactieken weer te geven of om aan te geven dat het Nederlandse leger niets in te brengen had tegen deze guerrillatactiek. Deze alinea staat niet op zichzelf, want in de volgende alinea gaat verder:

---

¹⁷⁴ L. Hildingson, *Levende geschiedenis 3* (Amsterdam 1987), 442.

¹⁷⁵ Zie ook hoofdstuk 3, 23.

¹⁷⁶ W. Beemsterboer, C.J. Canters e.a., *Wereld in wording 3 havo-vwo* (Den Haag 1973), 123.

¹⁷⁷ Hildingson, *Levende geschiedenis 3*, 443.

“Ongetwijfeld was de Republiek ten slotte wel verslagen, als het buitenland Nederland niet op de vingers had getikt. Met name de Amerikanen waren niet gediend van dit soort koloniale avonturen. Zij dwongen Nederland tot onderhandelingen, die er uiteindelijk toe leidden dat in 1949 de ‘Acte van soevereiniteitsoverdracht’ werd getekend.”¹⁷⁸

Levende geschiedenis is het enige boek van alle onderzochte schoolboeken dat deze stelling zo duidelijk inneemt: als er geen internationale druk was geweest, had Nederland deze oorlog uiteindelijk gewonnen. Volgend op de opmerking over het moderne leger lijkt dit boek te willen aangeven dat het niet aan de Nederlandse inzet lag dat Indonesië als kolonie verloren ging. Beide boeken wijten de dekolonisatie van Indonesië aan de internationale druk. De onafhankelijkheidsonderhandelingen in 1949 krijgen weinig aandacht: *Levende geschiedenis* noemt ze in een bijzin, in *Wereld in wording* worden ze helemaal niet genoemd. Als de tekst in dit laatste boek letterlijk gevolgd wordt, lijkt het alsof Nederland onder internationale druk de onafhankelijkheid heeft moeten erkennen en hierop geen invloed had. Dit is ook wat weergegeven wordt in *Levende geschiedenis*: Nederland werd gedwongen tot onderhandelingen en deze onderhandelingen leidde tot de soevereiniteitsoverdracht.

4.3 Invloed van het academisch discours op de schoolboeken

De dekolonisatie had sinds 1969 de aandacht van het academisch discours. Met het interview van Joop Hueting deed hij enerzijds een oproep voor meer openheid over het militaire geweld tijdens de dekolonisatie, maar anderzijds stelde onder anderen de veteranenbeweging deze openheid juist niet op prijs. De Excessennota en *Ontsporing van geweld* gaven aanzetten tot een onderzoek, maar na deze twee publicaties verstilde het academisch discours weer. Deze periode is bepalend geweest voor de terminologie van het gehele discours omdat gekozen werd voor de term ‘excessen’. Deze term komt het hele discours terug. In de schoolboeken komt het begrip ‘exces’ niet terug. Wel wordt gesproken van ‘militair ingrijpen’, maar hoe zwaar dit ingrijpen was of hoe vaak dit voorkwam wordt niet genoemd. Enerzijds is er dus wel aandacht voor het militair ingrijpen, maar worden geen details gegeven. Vergeleken met de vorige fase is deze aandacht nieuw en is het de eerste keer dat over militair ingrijpen wordt gesproken.

---

¹⁷⁸ Hildingson, *Levende geschiedenis 3*, 443-444.

Vanaf de start van het discours worden de militaire acties bediscussieerd. Hierin staat de vraag centraal of sprake was van een zinloze militaire interventie. Deze vraag kan pijnlijk zijn voor de veteranen omdat er dan sprake is van zinloos militair handelen en dus ook van een zinloze oorlog. Deze veteranen vragen dan ook vooral om stilte. In dit licht zou de stellingname van *Levende geschiedenis* te verklaren zijn. Dit boek neemt namelijk een duidelijk standpunt in: Nederland had de oorlog in Indonesië gewonnen als er geen internationale druk was geweest. Met andere woorden: het ligt niet aan het Nederlandse leger dat de kolonie Indonesië is verloren gegaan. Als het discours bekeken wordt, wordt de schuldvraag niet gesteld. Het gaat om de militaire excessen en de Nederlandse regering besluit snel dat het hier gaat om geweldsdelicten die niet vermeden konden worden. In *Ontsporing van geweld* komt dit element terug en in *Levende geschiedenis* is dit ook te zien. Het lijkt te zwaar om te zeggen dat hier sprake is van rechtvaardiging van de militaire daden, maar de visie dat de militairen geen blaam treft is ook hier terug te zien. *Wereld in wording* neemt deze stelling niet in en beschrijft de dekolonisatie enkel op hoofdlijnen.

De start van het academisch discours heeft invloed gehad op de geschiedschrijving in de schoolboeken. De terminologie wordt niet in alle gevallen overgenomen, er zijn zeker elementen van het discours te herkennen in de schoolboeken.

Hoofdstuk 5 Lou de Jong

In november 1987 lekte de concepttekst van Lou de Jong uit naar de pers. In deze tekst nam hij stelling in over het militaire geweld tijdens de dekolonisatie van Indonesië.

Ondanks dat eerder in het discours gesproken werd over militaire excessen, werden deze militaire activiteiten het middelpunt van het discours. De centrale vraag was of sprake was van oorlogsmisdaden, gepleegd door Nederlandse soldaten tijdens de dekolonisatie van Indonesië. Deze vraag riep veel reacties op, zowel in het academisch discours als in de media. In hoeverre is dit terug te zien in de geschiedschrijving in de schoolboeken?

5.1 De schoolcurricula

De samenleving veranderde sterk in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw. De integratie in de Europese Unie, de val van de Berlijnse muur en het einde van de Koude Oorlog zorgden voor nieuwe historische perspectieven. Daarnaast ontstond ook meer aandacht voor nationale geschiedenis. Deze belangstelling groeide vooral in de Nederlandse politiek.¹⁷⁹ In dezelfde tijd kwam een tegenbeweging op die juist vond dat de geschiedenis te nationalistisch was en dat meer aandacht moest komen voor de wereldgeschiedenis en de multiculturele perspectieven.¹⁸⁰ Ook werd in deze periode het eindexamen herzien. In 1993 werden de zogenoemde 'structuurbegrippen en vaardigheden' doorgevoerd. De vaardigheid om te kunnen omgaan met bronnen speelde hierin een belangrijke rol.¹⁸¹ Ook kreeg het begrip 'standplaatsgebondenheid' een belangrijke rol in het geschiedenisonderwijs. Dit houdt in dat de lezer bewust gemaakt wordt van het feit dat hij met zijn hedendaagse bril naar het verleden kijkt. De kennis die hij nu heeft is niet toepasbaar op het verleden en zorgt er dus voor dat je met een gekleurde bril naar het verleden kijkt.

Een grote verschuiving was het invoeren van de basisvorming in 1993. Het accent bij de basisvorming lag op het creëren van een gezamenlijke basis aan kennis voor alle leerlingen. De basisvorming stond vooral bekend om zijn regelgeving en ook in de curricula van deze periode was dat terug te zien. De curricula zijn gedetailleerder dan die van het rijksleerplan uit 1975. De dekolonisatie van Indonesië wordt als volgt weergegeven:

---

¹⁷⁹ Wilschut, *Beelden van tijd*, 29.

¹⁸⁰ Ibidem, 30.

¹⁸¹ Ibidem, 38.

“9. De leerlingen kunnen met voorbeelden de koloniale en post-koloniale verhoudingen tussen Nederland en Oost- en West-Indië karakteriseren, met gebruikmaking van de aspecten kolonialisme, imperialisme en politieke onafhankelijkheid.”¹⁸²

Dit curriculum is het eerste dat concreet spreekt over de koloniale en postkoloniale verhoudingen in het Oosten (Indonesië) en het Westen (Suriname en de Nederlandse-Antillen). Daarnaast is het ook het eerste curriculum dat concreet voorschrijft wat per onderwerp beschreven moet worden. Dat was een grote verandering vergeleken met voorgaande curricula. Gekeken naar de tijdsfase en vooral de maatschappijkritiek op het vak geschiedenis is te verklaren waardoor deze concretisering ontstaat. Enerzijds moest geschiedenis zijn functie opnieuw bewijzen vanwege de kritiek op het schoolvak; anderzijds werd op deze manier concreet gemaakt waarover het vak precies gaat. De vraag is op welke manier deze concretisering dan ook terug te zien is in de schoolboeken.

5.2 De schoolboeken tussen 1989-1995

De basisvorming werd in 1993 ingevoerd en daarna werden veel schoolboeken herschreven. Deze schoolboeken verschenen echter pas vanaf 1995 en vallen dus net buiten deze periode. In de volgende fase zal hiervoor aandacht zijn. Voor deze acht jaar worden twee schoolboeken onderzocht: *Historisch perspectief* uit 1991 en *Sporen* uit 1993.¹⁸³

Overzicht van de schoolboeken

De hermeneutische analyse laat zien dat de vorige twee perioden en deze periode vergelijkbaar zijn. De dekolonisatie van Indonesië wordt behandeld en vaak in een hoofdstuk waarin ook andere dekolonisatieprocessen behandeld worden. Qua plaatsbepaling, afbeeldingen en hoeveelheid ruimte wordt weinig aan de schoolboeken veranderd.

De kwantitatieve analyse laat dit beeld ook zien, al worden andere keuzen in de terminologie gemaakt.

---

¹⁸² Wilschut, *Beelden van tijd*, 48.

¹⁸³ Het betreft de volgende druk: *Historisch Perspectief* 3e druk en *Sporen* 1e druk

	1991 - <i>Historisch perspectief</i>	1993 - <i>Sporen</i>
Kolonialisme	-	x
Exces	-	-
Politionele actie	x	-
Militair geweld	x	-
Oorlog	-	x

De schoolboeken kiezen duidelijk twee verschillende invalshoeken. *Sporen* gaat in op het kolonialisme en de betekenis van Indonesië voor Nederland. Ook beschrijft het boek de rol van Japan in het ontstaan en groeien van de onafhankelijkheidsbewegingen. *Historisch perspectief* benadert juist de periode van de dekolonisatie en is hierin zeer gedetailleerd over de Nederlandse politieke verdeeldheid, de militaire acties en de gevolgen van dit militair ingrijpen. In *Sporen* wordt niet gesproken over politionele acties, maar het boek noemt wel dat Nederland het koloniale gezag herstelde en dat een jarenlange oorlog volgde. *Sporen* is het eerste schoolboek dat de term ‘oorlog’ hanteert voor de militaire interventies. Dit verschil tussen de twee boeken is goed te zien in de cijfers die weergeven op welke manier de dekolonisatie kwantitatief aanwezig is in de schoolboeken:

	1991 - <i>Historisch perspectief</i>	1993 - <i>Sporen</i>
Aanwezigheid	2	0,2

Historisch perspectief gaat van alle onderzochte schoolboeken in deze scriptie het gedetailleerdst in op de periode van dekolonisatie. Zo wordt ingegaan op de onderhandelingen en de resultaten in Linggadjadi, de rondetafelconferentie voorafgaand aan de onafhankelijkheidsverklaring en de gevolgen van de onafhankelijkheid.

Ook inhoudelijk zijn verschillen aan te wijzen: *Historisch perspectief* behandelt het grote verhaal en geeft veel details weer; *Sporen* blijft erg op de vlakte. *Historisch perspectief* gaat vrij gedetailleerd in op de aanleiding tot de eerste politionele actie:

“Weldra bleek dat de RI (Republiek Indonesië) en het Nederlandse parlement het akkoord van Linggadjadi verschillend uitlegden, vooral op het punt van de

verhoudingen binnen de Unie. Toen de republikeinse troepen bovendien telkens het bestand schonden, besloot de Nederlandse regering tot een beperkte militaire actie tegen de RI.”¹⁸⁴

De aanleiding voor deze militaire actie ligt volgens *Historisch perspectief* in de onduidelijkheid over het akkoord van Linggadjati en het schenden van het bestand door de Indonesische troepen. *Historisch Perspectief* is het eerste boek dat de aanleiding voor de militaire interventies concreet verbindt aan de uitleg van het verdrag van Linggadjati. Opvallend is dat in de tekst gesproken wordt over een beperkte militaire actie. *Sporen* kiest voor een andere benadering en noemt alleen het volgende:

“Het lukte hun (= republikeinen) om delen van Java en Sumatra onder hun gezag te brengen. Ondertussen herstelde Nederland het koloniaal gezag in de rest van Indonesië.”¹⁸⁵

Historisch Perspectief geeft veel details zoals ook bij de tweede militaire interventie:

“Toen, ondanks bemiddeling door een VN-commissie van Goede Diensten, de RI zich uit nieuwe besprekingen terugtrok en de strijd hervatte, begon eind 1948 de tweede politionele actie. Hierbij werd het grootste deel van de RI bezet en werden de republikeinse leiders overmeesterd.”¹⁸⁶

Vanaf de twee militaire acties gaan beide boeken over naar de onafhankelijkheid. In *Historisch perspectief* wordt ingegaan op de internationale druk en het boek benoemt dat de Verenigde Staten dreigden met het stopzetten van de Marshallhulp. Opvallend is dat *Historisch Perspectief* ook drie bepalingen weergeeft uit het akkoord dat gesloten werd bij de rondetafelconferentie: de soevereiniteit werd overgedragen, er werd een Unie tussen Nederland en de nieuwe republiek gevormd en over Nieuw-Guinea zouden nieuwe onderhandelingen gestart worden.¹⁸⁷ Dit is de enige keer dat zo gedetailleerd wordt ingegaan op de resultaten en overeenkomsten van de rondetafelconferentie.

---

¹⁸⁴ J. Knigge, *Historisch perspectief; wereldgeschiedenis van de 20e eeuw* (Barneveld 1991), 131.

¹⁸⁵ Arie Wilschut, Karin Loggen e.a., *Sporen; geschiedenis voor de onderbouw 3* (Groningen 1993), 242.

¹⁸⁶ Knigge, *Historisch perspectief*, 131.

¹⁸⁷ Ibidem, 131-132.

In de laatste paragraaf van *Historisch perspectief* wordt ingegaan op hoe het Indonesië vergaat na de onafhankelijkheid in 1949. De opzegging van de Unie in 1954 wordt weergegeven en de nationalisatie van de Nederlandse bedrijven en het uitwijzen van alle Nederlanders in Indonesië worden beschreven. Nadat de Unie is opgezegd en alle Nederlanders uit Indonesië vertrokken zijn, wordt de toon in *Historisch perspectief* scherper. Zo wordt volgens de tekst Indonesië een dictatuur en zijn alle verkiezingen en volksstemmingen een toneelspel:

“Toen nadere onderhandelingen over Nieuw-Guinea mislukten, koos Soekarno voor een scherpe confrontatiepolitiek jegens Nederland. Deze politiek fungeerde tevens als een bliksemafleider voor de groeiende binnenlandse onvrede over de vastgelopen economie, de toenemende corruptie en Soekarno’s inperking van de democratie (onder de term ‘geleide democratie’)”¹⁸⁸

Ook hier laat *Historisch perspectief* zijn volledigheid zien, juist doordat dit het enige boek is dat ingaat op Indonesië na de dekolonisatie. Het boek kiest een kritische toon door vooral in te gaan op de negatieve kanten tijdens Soekarno’s regeerperiode.

5.3 Invloed van het academisch discours op de schoolboeken

De ophef rondom de gekozen terminologie van Lou de Jong zette de militaire activiteiten in Indonesië weer in de belangstelling. In zekere zin gebeurt hier waar Van Doorn en Hendrix in hun boek om vroegen: een discussie over militair geweld tijdens oorlogen om de omgang met geweld bespreekbaar te houden en geweldsexcessen te voorkomen.¹⁸⁹ Het is de vraag of iets van deze discussie terug te zien is. De schoolboeken uit deze fase verschillen sterk van elkaar. *Sporen* geeft een globale beschrijving van de geschiedenis terwijl *Historisch perspectief* een gedetailleerde beschrijving geeft. Zo wordt de politieke situatie in Nederland behandeld om aan de hand daarvan te verklaren waarom de onderhandelingen met Indonesië gevoelig lagen. Ook worden veel details gegeven bij de tweede militaire interventie: er wordt benoemd welke gebieden veroverd werden en dat republikeinse leiders gevangen werden genomen. Dit is het eerste boek dat deze gegevens behandelt.

---

¹⁸⁸ Knigge, *Historisch perspectief*, 133.

¹⁸⁹ Zie hoofdstuk 2.2, pagina 30.

Wat terminologie betreft maken deze schoolboeken dan ook verschillende keuzes. *Sporen* gaat in op het kolonialisme van Europese mogendheden en behandelt hierbij ook het Nederlandse kolonialisme. Bij de dekolonisatie van Indonesië spreekt het boek van 'oorlog' en dit is de eerste keer dat voor deze term gekozen wordt. *Historisch perspectief* kiest wel voor het begrip 'polititionele actie', samen met 'militair ingrijpen'. Ook in deze fase wordt het militair geweld dus wel weergegeven. De internationale druk is in deze schoolboeken duidelijk aanwezig. In de vorige fase leek de tekst te suggereren dat de internationale druk debet was aan het verlies van Indonesië als Nederlandse kolonie. Deze redenering wordt in *Historisch perspectief* en *Sporen* niet zo duidelijk omschreven als in *Levende geschiedenis*, maar op de achtergrond klinkt dit wel mee. In *Historisch perspectief* wordt verhaald over het "zwichten onder druk", wat impliceert dat de keuze om de militaire actie te staken geen vrijwillige was. Het verlies van de kolonie wordt uitgelegd als een feit waarvan Nederland het slachtoffer was, 'wij konden er niets aan doen'.

In deze fase leefde het discours eenmalig maar heftig op. De discussie over de militaire acties stond weer in de belangstelling, maar verzandde toch relatief snel weer. Als de koningin in 1995 van plan is Indonesië te bezoeken, laait het discours in alle hevigheid weer op.

Hoofdstuk 6 De koningin gaat op bezoek

Op 17 augustus 1995 bestond de Republiek Indonesië vijftig jaar. De koningin greep deze gelegenheid aan om de Republiek te bezoeken, maar dit staatsbezoek was niet onomstreden. De veteranen, die zich vanaf 1990 institutionaliseerde, was duidelijk aanwezig in de discussie rondom het staatsbezoek. Het discours veranderde en nieuwe bewegingen kwamen op. In hoeverre zijn deze veranderingen merkbaar in de schoolboeken?

6.1 De schoolcurricula

De crisis die in de jaren zestig van de vorige eeuw in het geschiedenisonderwijs ontstond, waarbij de positie van het geschiedenisonderwijs ter discussie stond, leidde in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw tot een grote herziening van het geschiedenisonderwijs. In 1997 stelde de staatssecretaris van Onderwijs een commissie in die opnieuw doelen van het geschiedenisonderwijs onderzocht. Deze commissie concludeerde dat er verschillen waren tussen wat de samenleving verwacht van het geschiedenisonderwijs en wat in de doelstellingen en lesmethoden is uitgewerkt.¹⁹⁰ Deze conclusie diende als uitgangspunt voor de volgende commissie die werd aangesteld om te werken aan nieuwe kerndoelen en eindtermen. Deze commissie, commissie Historische en Maatschappelijke Vorming, beter bekend als commissie-De Rooy, startte in 1997.

Ondertussen kregen ook verschillende historische vaardigheden meer aandacht in het geschiedenisonderwijs. Zo werden onderzoeksvaardigheden toegevoegd en kwam meer aandacht voor redeneerwijzen, oorzaak/gevolg-redeneringen en het gebruik van bronnen. Ondanks deze grote herzieningen werd geen nieuw curriculum geschreven.¹⁹¹ Er ontstonden wel verschillende richtlijnen voor stofkeuze voor de docenten. De editie *Geschiedenis in de klas, nummer 50* (1998), geschreven door de VGN en de Stichting Leerplanontwikkeling Nederland (SLO), gaf het meest richting. Dit instrument bevat drie componenten: samenleving en leerlingen; structuurbegrippen en samenleving en aspecten van het bestaan. Aan de hand van deze drie thema's wordt docenten aangeraden hun lesstof in te delen en te doceren. De curricula en richtlijnen vanuit het

---

¹⁹⁰ Wilschut, *Beelden van tijd*, 31.

¹⁹¹ *Ibidem*, 27.

ministerie zouden voortaan deze richtlijnen volgen om zo wel duidelijkheid te geven, maar ook de docenten de vrijheid niet te ontnemen.¹⁹²

In 2001 gaf de commissie-De Rooy de voorzet voor grootschalige veranderingen. Deze commissie stelde in haar conclusies dat historisch besef het hoofddoel is van het geschiedenisonderwijs. Om dit te structureren stelde zij een chronologische verdeling in tien tijdvakken voor. De commissie werkte deze verdeling niet gedetailleerd uit omdat zij van mening was dat elke keuze voor personen of gebeurtenissen willekeurig zou zijn.¹⁹³ Ook stond de commissie een examen voor dat op casussen gebaseerd was en geen algemene tijdvakken meer behandelde.¹⁹⁴ Er ontstond veel kritiek op de invoering van de tijdvakken: men sprak van een willekeurige typering ervan, versmalling van het historisch besef en een Eurocentrisch historisch wereldbeeld.¹⁹⁵

De tien tijdvakken werden als concept overgenomen en er werd een nieuwe commissie ingesteld: de commissie-Van Oostrum. Haar taak was de tien tijdvakken te concretiseren in kerndoelen en eindtermen. In 2006 presenteerde zij haar resultaat. Concreet betekende de invoering van de tijdvakken dat de curricula specifiekere gingen aangeven wat gedoceerd werd. Aan de hand van vensters en gebeurtenissen werd geconcretiseerd welke onderwerpen in het schoolboek beschreven moesten worden. Dit lijkt in lijn met de basisvorming waar al een grote stap werd gemaakt in de concretisering van de onderwerpen in de curricula.

6.2 De schoolboeken tussen 1995-2002

Na het invoeren van de basisvorming werden schoolboeken herschreven. Deze verschijnen vanaf 1995 en worden dus in deze periode besproken. De schoolboeken die herschreven zijn naar aanleiding van de tien tijdvakken worden in de volgende periode besproken. Voor deze zeven jaar zijn twee schoolboeken geselecteerd om de periode te duiden: *MEMO* uit 1999 en *Sporen* uit 2000.¹⁹⁶

---

¹⁹² Leo Dalhuisen, Jan van der Dussen, 'Wat mogen leerlingen weten en wie mogen dat bepalen' (30 april 2001) <http://www.geschiedenisindeklas.com/pdf/vakdidactiek/wat-en-wie.pdf> (20 mei 2013), 7.

¹⁹³ Wilschut, *Beelden van tijd*, 32.

¹⁹⁴ Leo Dalhuisen, Jan van der Dussen, 'Wat mogen leerlingen weten en wie mogen dat bepalen' (30 april 2001) <http://www.geschiedenisindeklas.com/pdf/vakdidactiek/wat-en-wie.pdf> (20 mei 2013), 8.

¹⁹⁵ *Ibidem*, 9-10.

¹⁹⁶ Het betreft de volgende druk: *MEMO* 1e druk en *Sporen* 2e druk

MEMO behandelt de dekolonisatie van Indonesië in een hoofdstuk dat geheel aan Indonesië gewijd is. In vijf paragrafen behandelt het boek de geschiedenis van Indonesië, de kolonisatie, de dekolonisatie en de staat Indonesië na de dekolonisatie. Dit is nieuw ten opzichte van de voorgaande schoolboeken waar de dekolonisatie besproken werd in één paragraaf met andere dekolonisatieprocessen. In *Sporen* wordt geen apart hoofdstuk ingeruimd, maar wordt gekozen voor een aparte paragraaf voor de Nederlandse kolonies: Indonesië en Suriname. Wat betreft hermeneutiek verandert er dus niet veel vergeleken met de vorige schoolboeken, al krijgt de dekolonisatie met elke nieuwe fase net iets meer ruimte. In deze twee schoolboeken is dat al uitgegroeid tot een eigen paragraaf.

Dat inhoudelijk weinig is veranderd is terug te zien bij de kwantitatieve analyse.

	1999 - <i>MEMO</i>	2000 - <i>Sporen</i>
Kolonialisme	x	x
Exces	-	-
Politionele acties	x	-
(Militair) geweld	-	x
Oorlog	-	-

Ondanks het feit dat *Sporen* de term 'politionele actie' niet genoemd wordt, geeft het boek de militaire strijd wel weer. In de editie van 1993 koos *Sporen* ervoor de term 'oorlog' te gebruiken om de militaire activiteiten te duiden. In dit schoolboek wordt hiervoor niet gekozen, maar worden ze benoemd als (militaire) aanvallen. In *MEMO* wordt voor het begrip 'politionele acties' gekozen en worden ze niet als militair ingrijpen genoemd.

Aan de hand van de kwantitatieve gegevens is te zien dat beide boeken kiezen voor een andere terminologie. Als gekeken wordt naar de manier waarop de dekolonisatie aanwezig is in de schoolboeken, is te zien dat ze redelijk gelijk scoren:

	1999 - <i>MEMO</i>	2000 - <i>Sporen</i>
Aanwezigheid	0,6	0,8

Deze verschillen zijn inhoudelijk te verklaren. Ondanks dat *MEMO* een aparte paragraaf inruimt voor de dekolonisatie is in deze paragraaf niet meer informatie dan in andere teksten. Veel aandacht wordt besteed aan de aanloop naar de politionele acties, maar deze en de onafhankelijkheid worden in enkele regels besproken. *Sporen* geeft ongeveer hetzelfde beeld maar kiest voor een andere terminologie. Doordat dit boek spreekt van 'militaire aanvallen' is het duidelijk dat het gaat om een gewapende strijd en kunnen de auteurs in het verloop van de tekst meer uitleg geven over de gebeurtenissen.

De aanleiding voor de politionele acties ligt bij beide boeken net in een ander detail. Bij beide boeken is het herstellen van het koloniaal gezag de reden om de landen militair aan te vallen. De onderhandelingen of resultaten van de onderhandelingen worden niet genoemd, wat opvallend is omdat deze onderhandelingen in voorgaande schoolboeken wel regelmatig terugkwamen. *MEMO* behandelt de onafhankelijkheidsverklaring en de aanloop naar de politionele acties in de volgende drie zinnen:

*“Toen in augustus 1945 de Japanners door de Amerikanen werden verslagen, riepen Indonesische nationalisten onder leiding van Soekarno de Republiek Indonesië uit. Maar de Nederlandse regering erkende de Republiek niet en wilde het bestuur weer overnemen. Ze was vooral bang dat Nederland de inkomsten uit de kolonie niet kon missen”.*¹⁹⁷

Sporen kiest hier voor eenzelfde benadering:

*“Op 15 augustus 1945 moest Japan de oorlog opgeven. Soekarno greep zijn kans. Hij verklaarde Indonesië onafhankelijk. Dan had de Nederlandse regering niet verwacht. Ze wilde Indonesië wel zelfstandiger maken, maar Indonesië helemaal loslaten dat ging te ver. De regering dacht ook dat de meerderheid van de Indonesiërs dat ook helemaal niet wilden. Bovendien dachten veel mensen dat de Nederlandse economie niet zonder de inkomsten uit Indonesië kon.”*¹⁹⁸

De tekst is zo opgebouwd dat het vanuit Nederlands perspectief aannemelijk wordt gemaakt dat Nederland militaire interventies hield in het gebied. Nederland kon Indonesië financieel niet missen en daarnaast dacht zowel de Nederlandse burger als de

---

¹⁹⁷ Carla van Boxtel, Wieke Schrover e.a., *MEMO; Handboek 3 VWO* (Den Bosch 1999), 59.

¹⁹⁸ Arie Wilschut, Piet Groenewegen e.a., *Sporen 3 (mavo) havo, vwo* (Groningen 2000), 192.

Nederlandse overheid dat de meerderheid van de Indonesische bevolking niet achter de onafhankelijkheid stond waardoor een militaire actie verklaarbaar lijkt.

Na de uitleg waarom militair werd ingegrepen volgt de beschrijving van de interventies zelf:

“In juli 1947 en december 1948 vonden twee gewapende acties plaats. Zij werden door de Nederlandse regering politionele acties genoemd. Soekarno en andere leiders werden gevangen genomen.”¹⁹⁹

De woordkeuze van *MEMO* is opvallend: in de tekst wordt weergegeven dat gewapende acties door de Nederlandse regering “politonele acties” worden genoemd. Het zijn geen politonele acties, ze worden zo genoemd - dat lijkt de tekst althans te willen zeggen. *Sporen* behandelt de militaire interventies op eenzelfde manier, maar geeft details over de tweede militaire actie:

“De tweede aanval was rond kerst 1948: in die periode was de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties met vakantie. Als de republiek Indonesië snel verslagen werd, kon het buitenland daar niets meer aan veranderen, hoopten de Nederlanders. Het liep anders. Militair was de aanval van 1948 een succes; het gebied van de Republiek werd ingenomen. Maar de guerrilla-acties werden alleen maar heftiger. Bovendien reageerde het buitenland woedend op de Nederlandse aanval.”²⁰⁰

De Nederlandse keuze om de tweede militaire interventie tijdens het kerstreces van de Veiligheidsraad te laten plaatsvinden, wordt hier voor het eerst genoemd. Deze details komen in *Sporen* voor het eerst naar voren en werden niet eerder in andere schoolboeken genoemd. Het boek spreekt zich duidelijk uit voor de Nederlandse kant van het conflict, iets wat eerder voorkwam bij *Sprekend Verleden*. Deze Nederlandse invalshoek is ook in het verloop van de tekst merkbaar:

“Tegen zoveel internationale druk kon Nederland niet op. Met tegenzin werden nu toch de onderhandelingen met de Republiek begonnen. Op 27 december 1949 werd in het Paleis op de Dam in Amsterdam de onafhankelijkheid van Indonesië erkend.”²⁰¹

---

¹⁹⁹ Carla van Boxtel, Wieke Schrover e.a., *MEMO; Handboek 3 VWO*, 59.

²⁰⁰ Arie Wilschut, Piet Groenewegen e.a., *Sporen 3 (mavo) havo, vwo* (Groningen 2000), 188.

²⁰¹ *Ibidem*, 188-189.

Als de tekst gevolgd wordt had Nederland geen andere keus dan te onderhandelen met de republiek. Opvallend in dit citaat is de term “met tegenzin”: de auteur lijkt duidelijk te willen maken dat het geen vrijwillige keus was om te gaan onderhandelen. Net als in vorige schoolboeken lijkt Nederland het slachtoffer van de internationale druk. *MEMO* geeft grotendeels hetzelfde beeld:

“De Verenigde Staten dreigden zelfs de economische hulp aan Nederland in te trekken. Eind 1949 erkende het Nederlandse bestuur de onafhankelijkheid van Indonesië. Hiermee kwam een einde aan de Nederlandse koloniale overheersing. De dekolonisatie was volledig toen Nederland in 1962 ook Nieuw-Guinea afstond aan Indonesië.”²⁰²

Ook *MEMO* noemt hier nadrukkelijk de internationale druk die leidde tot de onafhankelijkheid van Indonesië, maar lijkt minder de slachtofferrol te kiezen die bij *Sporen* wel naar voren kwam. In *MEMO* wordt niet gesproken over onderhandelingen, al noemen ze wel nog de kwestie rondom Nieuw-Guinea. Wat dit verder inhield wordt in het gehele hoofdstuk niet besproken.

6.3 De invloed van het academisch discours op de schoolboeken

Het voornemen van de koningin om Indonesië te bezoeken en de discussie die daarop volgde lieten zien dat de dekolonisatie van Indonesië een gevoelig onderwerp was. In de keuzen die rondom het bezoek werden gemaakt was te zien dat de koningin rekening probeerde te houden met deze gevoeligheid. In tegenstelling tot de vorige perioden werd in deze periode geen nieuwe informatie gedeeld, maar werd juist de gevoeligheid van dit onderwerp aangetoond.

Wat betreft terminologie maken de schoolboeken andere keuzen dan de voorgaande schoolboeken. Beide boeken spreken over ‘militair ingrijpen’, waarbij *MEMO* de kanttekening maakt dat “de regering spreekt over politionele acties”. Deze term wordt dus niet gebruikt om de militaire interventies te duiden. *MEMO* kiest wel een andere benadering door de geschiedenis van Indonesië in een hoofdstuk te behandelen. Door de periode 1500-1970 in vijf paragrafen te behandelen ontstaat een volledig beeld van de voormalige kolonie. De internationale druk en de onderhandelingen als gevolg van deze

---

²⁰² Carla van Boxtel, Wieke Schrover e.a., *MEMO; Handboek 3 VWO*, 59.

internationale druk komen ook in deze twee schoolboeken duidelijk naar voren. Vergelijkbaar met eerdere schoolboeken lijken ook deze teksten te willen aangeven dat het niet aan Nederland te wijten is dat de kolonie verloren is gegaan. *Sporen* spreekt zich hierin het meest uit en daarbij lijkt het dat Nederland het slachtoffer werd van de buitenlandse mogendheden. Ook kiest *Sporen* een uitgesproken Nederlandse visie op de dekolonisatie van Indonesië. Hierin lijkt het boek enigszins op *Sprekend Verleden*. Aan de hand van het discours zou dit verklaard kunnen worden door de invloed van de veteranenbeweging die strijdt tegen het beeld dat de oorlog nutteloos was. In *Sporen* wordt dit beeld bevestigd en tussen de regels door wordt genoemd dat geen sprake was van een nutteloze oorlog.

Eenzijds maken deze schoolboeken andere keuzen door een andere terminologie te kiezen, te spreken over militaire interventies en – in het geval van *MEMO* – voor deze geschiedenis een apart hoofdstuk te gebruiken. Anderzijds geven deze boeken niet meer of gedetailleerder informatie dan de boeken uit de vorige fasen. Ondanks de discussie over het militair geweld en de eventuele oorlogsmisdaden verschijnt deze informatie niet in de schoolboeken. De beschrijving van deze geschiedenis lijkt zich weinig te ontwikkelen. De vraag is hoe dit in de volgende fase na het verschijnen van het boek van Stef Scagliola verandert.

Hoofdstuk 7 Last van de oorlog?

In 2002 verscheen het boek *Last van de oorlog* van Stef Scagliola met als ondertitel *de Indonesische oorlogsmisdaden en hun verwerking*. Ondanks het feit dat de (onder)titel een duidelijke stelling inneemt ontstond weinig discussie na het verschijnen. Deze lijkt nu, zo'n tien jaar later, pas te starten. In dezelfde periode is het op onderwijsgebied onrustig en verandert er veel. In hoeverre hebben deze twee processen invloed gehad op de geschiedschrijving over de dekolonisatie van Indonesië?

7.1 De schoolcurricula

Rondom de in 2001 gepresenteerde tijdvakken werd een intensieve discussie gevoerd. Veel historici vonden deze indeling in tijdvakken te fragmentarisch en niet wetenschappelijk onderbouwd. Maria Grever en Kees Ribbens werkten deze kritiek uit in verschillende artikelen en linkten deze canonisering aan het internationale fenomeen van canonisering en de *lieux de mémoire*, zoals ook is uitgewerkt in het eerste hoofdstuk.²⁰³ Naast verschillende historici adviseerde ook de Raad van State niet positief over de vraag van de regering of de historische canon verplicht ingevoerd moest worden. De canon zou haaks staan op de bestaande kerndoelen en zelfs in strijd zijn met de vrijheid van onderwijs.²⁰⁴ De Raad van State adviseerde de canon slechts als inspiratiebron in te voeren; de Tweede Kamer veranderde dit in 'uitgangspunt ter illustratie'²⁰⁵.

De commissie-Van Oostrom komt in 2006 met de uitwerking van de kerndoelen en eindtermen van de historische canon in vijftig vensters. De vensters zijn historische gebeurtenissen en door middel van de vensters wordt de oriëntatiekennis van de geschiedenis behandeld. De commissie schrijft in haar rapport dat de vensters geen terugkeer zijn naar 'zielloos stampwerk', maar dat deze juist een herwaardering zijn van de kennisverwerving en dat ook bij de historische vensters historische vaardigheden nodig zijn.²⁰⁶ Voor elk venster wordt in de B-versie van het rapport een uitwerking gegeven waarin een korte historische achtergrond wordt vermeld en suggesties voor de behandeling van het onderwerp worden gegeven. Ook Indonesië wordt in deze vensters

---

²⁰³ Maria Grever en Kees Ribbens, 'De historische canon onder de loep' in: *Kleio 7* (2004), 4.

²⁰⁴ Wilschut, *Beelden van tijd*, 32.

²⁰⁵ Ibidem, 33.

²⁰⁶ Commissie ontwikkeling Nederlandse canon, *entoen.nu; de canon van Nederland deel A* (Den Haag 2006), 52.

besproken. In de tekst wordt de gehele periode van 1942 tot en met de onafhankelijkheid in 1949 besproken waarbij de politionele acties aan bod komen, in lijn met hoe ze ook in de schoolboeken beschreven staan:

“Na 1945 probeerde Nederland het koloniale gezag met onderhandelingen en geweld (door middel van twee zogenaamde politionele acties) te herstellen. Maar op 27 december 1949 legde het zich, onder grote internationale druk, bij de Indonesische onafhankelijkheid neer.”²⁰⁷

Hier is te zien wat in het vorige hoofdstuk beschreven werd: de curricula zijn zeer concreet en geven precies aan wat in de schoolboeken beschreven moet worden. Het verdere verloop van de tekst laat zien dat er meer veranderingen zijn:

“De dekolonisatiegeschiedenis is nog geen verleden tijd. In 2005 nam minister van Buitenlandse Zaken Bot deel aan de viering van zestig jaar Indonesische onafhankelijkheid. Nederland erkende daarmee dat Indonesië niet in 1949, maar op 17 augustus 1945 was ontstaan en Bot betuigde spijt dat Nederland toen ‘als het ware aan de verkeerde kant van de geschiedenis’ was komen te staan en daarmee aan velen leed had berokkend. Ook voor alle betrokkenen in Nederland was dat een belangrijke, soms confronterende uitspraak.”²⁰⁸

Opvallend is dat in de uitwerking van het curriculum deze gedetailleerde informatie wordt gegeven. Ook is het opmerkelijk dat erkend wordt dat Indonesië in 1945, en niet in 1949, is ontstaan. Dit verandert ook de kijk op de militaire interventies zelf. Bij politionele acties is sprake van een intern conflict terwijl met deze tekst wordt aangegeven dat vanaf 1945 sprake was van een onafhankelijke staat: Indonesië. Deze redenering volgt enkel uit de tekst zelf; de curricula blijven spreken van politionele acties.

Aan de hand van de vensters worden de kerndoelen en eindtermen in 2007 geschreven. In deze uitwerking wordt de dekolonisatie van Indonesië weergegeven in kerndoel 37. Dit richt zich op de relatie tussen gebeurtenissen in het verleden en de toepasbaarheid in het heden. In de uitwerking komen de politionele acties naar voren als onderdeel van het tiende tijdvak, de tijd van televisie en computer (1950-heden). Naast de bouw van de Berlijnse muur en de Cubacrisis wordt de tweede politionele actie van 1948 genoemd als

---

²⁰⁷ Commissie Ontwikkeling Nederlandse canon, *entoen.nu; de canon van Nederland deel B* (Den Haag 2006), 88.

²⁰⁸ *Ibidem*, 89.

kerngebeurtenis die de leerling bij dit kerndoel moet kennen.²⁰⁹ Het proces dekolonisatie wordt nog een enkele keer genoemd als onderwerp bij het tiende tijdvak; Indonesië zelf wordt niet genoemd. Ook in dit curriculum blijven de richtlijnen dus kort en voor meerdere interpretaties vatbaar.

De concretisering van 2009 is iets uitgebreider. Hierin wordt de canon in het primair en voortgezet onderwijs behandeld en worden de onderwerpen verder geconcretiseerd. Het schema wordt hieronder weergegeven²¹⁰.

Tijdvak	Kenmerkende aspecten met toelichting	Canonvenster en toelichting VO
10. Tijd van televisie en computer (1950-2000)	35. Nationalistische bewegingen in koloniën, streven naar onafhankelijkheid - dekolonisatie - rijke en arme landen	Indonesië: - dekolonisatie in Azië en Afrika - de bezetting door de Japanners versterkte het onafhankelijkheidsstreven van Indonesië - Indonesië verklaarde zich in 1945 onafhankelijk - politionele acties - Nederland erkende pas in 1949 de onafhankelijkheid van Indonesië - In 2005 werd alsnog door de Nederlandse regering de datum 17 augustus 1945 erkend als de officiële begindatum van de onafhankelijkheid van Indonesië.

Aan de hand van gebeurtenissen en data wordt voorgeschreven wat bij dit tijdvak en dit kenmerkende aspect behandeld moet worden. In vergelijking met de vorige curricula is dit curriculum gespecificeerd en concreet. Per tijdvak zijn kenmerkende aspecten opgenomen en bij elk aspect wordt gedetailleerd weergegeven welke onderwerpen beschreven moeten worden. Opvallend is de woordkeuze bij de laatste twee aanduidingen:

- Nederland erkende *pas* in 1949 de onafhankelijkheid van Indonesië.
- In 2005 werd door de Nederlandse regering *alsnog* de datum 17 augustus 1945 erkend als de officiële begindatum.

²⁰⁹ SLO, *Concretisering van de kerndoelen mens en maatschappij; kerndoelen voor de onderbouw VO* (Enschede 2007), 17.

²¹⁰ Afkortingen: PO staat voor primair onderwijs en VO staat voor voortgezet onderwijs.

De termen ‘pas’ en ‘alsnog’ lijken te duiden op voortschrijdend inzicht: met de kennis van nu is de onafhankelijkheid laat erkend. Ook is pas achteraf de officiële onafhankelijkheidsdatum vastgezet op 17 augustus 1945.

7.2 De schoolboeken tussen 2002-2011

Vanaf 2007 worden de schoolboeken in hoog tempo herschreven. Voor deze specifieke analyse zijn twee schoolboeken gekozen: *MEMO* voor HAVO 3 is in 2005 verschenen en *Geschiedeniswerkplaats* voor HAVO 3 in 2009.²¹¹ Dit is een van de eerste schoolboeken die vanuit de tien tijdvakken geschreven is.

Beide schoolboeken behandelen de dekolonisatie van Indonesië in een paragraaf waarin ook andere dekolonisatieprocessen worden besproken. *Geschiedeniswerkplaats* behandelt onder andere India, Pakistan en Indonesië en in *MEMO* wordt ook de dekolonisatie van de Britse en Franse koloniën behandeld. Voor *MEMO* is dit opvallend omdat de editie uit 1999 juist een aparte paragraaf inruimde voor de dekolonisatie en een heel hoofdstuk voor de geschiedenis van Indonesië. Er zijn enkele afbeeldingen per paragraaf die vooral de politieke houding ten opzichte van Indonesië uitdrukken. *MEMO* gaat in op de historische binding tussen Indonesië en Nederland met de tekst “Nederland en Indië horen bij elkaar, wat eeuwen verbonden is zal de Jap niet scheiden”. Deze leus wordt ook in *Geschiedeniswerkplaats* aangehaald.

Wat terminologie betreft maken deze schoolboeken verschillende keuzen:

	<i>MEMO</i>	<i>Geschiedeniswerkplaats</i>
Kolonialisme	x	x
Exces	-	-
Politionele acties	x	x
(Militair) geweld	x	-
Oorlog	-	-

Beide boeken kiezen in deze periode voor dezelfde terminologie en gebruiken het begrip ‘politionele acties’ om het geweld te duiden. Alleen *MEMO* spreekt in een bijzin over

²¹¹ Het betreft de volgende druk: *MEMO* 2e druk en *Geschiedeniswerkplaats* 1e druk

'militair ingrijpen'. Het Nederlandse kolonialisme wordt besproken, al is het minder uitgebreid dan het in de vorige periode werd beschreven.

Op inhoudelijk gebied lopen deze twee schoolboeken sterk uiteen en kiezen ze verschillende invalshoeken:

	MEMO	Geschiedeniswerkplaats
Aanwezigheid	1	0,6

MEMO start met een beschrijving van de problemen in Indonesië, maar noemt ook de Nederlandse nonchalance:

*“Na de Tweede Wereldoorlog deed de Nederlandse regering in Nederlands-Indië alsof er niets was gebeurd. Ze wilden Nederlands-Indië weer gaan besturen zoals voor de Japanse bezetting. De onafhankelijkheidsverklaring van Soekarno in 1945 werd door de Nederlandse regering dan ook niet serieus genomen.”*²¹²

Ook *Geschiedeniswerkplaats* gaat in op de Nederlandse houding:

*“Direct na de Japanse capitulatie in 1945 riep Soekarno de onafhankelijke Republiek Indonesië uit, maar Nederland wilde zijn kolonie niet opgeven. Soekarno had in de oorlog met de Japanners samengewerkt en de Nederlandse regering zag hem daarom als landverrader. De regering geloofde niet dat hij veel steun onder de bevolking had.”*²¹³

Dit zijn de eerste boeken die de Nederlandse houding zo duidelijk benoemen. In eerste instantie gaat *Geschiedeniswerkplaats* in op de rol van Soekarno, maar het boek noemt daarna ook de afwachtende houding van de Nederlandse regering:

*“De regering dacht dat het nu ook voldoende zou zijn om een paar opstandelingen op te pakken. Ze zag niet dat het nationalisme onder de bevolking enorm gegroeid was. Verder dachten veel Nederlanders dat Nederland Indonesië nodig had voor het herstel van de welvaart. ‘Indië verloren, rampspoed geboren’, was de leus.”*²¹⁴

---

²¹² Carla van Boxtel, Hans Bulthuis e.a., *MEMO; Geschiedenis voor de onderbouw 3 HAVO* (Den Bosch 2005), 61.

²¹³ Tom van der Geugten, Bernadette Hijstek e.a., *Geschiedeniswerkplaats HAVO 3; informatieboek* (Groningen 2009), 83.

²¹⁴ *Ibidem*, 83.

Beide boeken bespreken dus de Nederlandse houding en de situatie in zowel Nederland als Indonesië. Ook de onderhandelingen worden in beide boeken beschreven. Zo wordt aangegeven dat er onderhandelingen plaatsvonden en noemt *MEMO* het belangrijkste punt van de onderhandelingen van Linggadjati: het op termijn onafhankelijk worden van Indonesië. Vanaf de onderhandelingen gaat *MEMO* door naar de politionele acties die volgens dit boek veroorzaakt zijn door het verzet van de Indonesische regering en de Indonesische bevolking. Het Nederlandse leger kon niets anders dan ingrijpen:

“Het Nederlands koloniale leger (KNIL) greep hard in met zogenaamde politionele acties. Met militair ingrijpen probeerde Nederland om Nederlands-Indië als koloniale te behouden. De eerste politionele actie begint in juli 1947. De Nederlandse soldaten waren beter bewapend dan de Indonesische soldaten en konden met gemak het gebied terugveroveren. De Nederlandse regering was daar erg blij mee, maar anderen niet.”²¹⁵

Geschiedeniswerkplaats geeft een soortgelijke beschrijving:

“Om de orde te herstellen, stuurde Nederland voor het eerst in de geschiedenis dienstplichtigen overzee. In de zomer van 1947 viel Nederland met een troepenmacht van 100.000 man aan. De regering noemde het een politionele actie. Het leger rukte snel op, maar na beëindiging van de actie begon de Republiek een guerrilla, waardoor uiteindelijk 3000 Nederlandse soldaten zouden sterven.”²¹⁶

De boeken kiezen andere details: *MEMO* beschrijft het militair ingrijpen en kiest qua terminologie voor zowel politionele actie als militair geweld. Dit is eerder zo genoemd in de editie van *MEMO* uit 1999. *Geschiedeniswerkplaats* gaat ook in op het militair geweld, maar beschrijft ook dat er sprake was van een guerrilla die aan 3000 Nederlandse soldaten het leven kostte. Opvallend is ook dat *MEMO* benoemt dat de actie voor Nederland positief verliep, maar er internationaal negatieve reacties kwamen.

Deze internationale reacties komen ook terug bij het behandelen van de tweede militaire interventie:

---

²¹⁵ Van Boxtel, Bunthuis, *MEMO*, 61.

²¹⁶ Tom van der Geugten, Bernadette Hijstek e.a., *Geschiedeniswerkplaats HAVO 3; informatieboek* (Groningen 2009), 95.

“Zo vonden de Verenigde Naties dat Nederland moest stoppen met het geweld. Deze belangrijke organisatie dwong Nederland om opnieuw te gaan onderhandelen met de Indonesische nationalistten. Maar ook deze keer leverden de onderhandelingen niets op en braken er weer rellen uit. Nederland besloot tot een tweede politionele actie uit te voeren in december 1948.”²¹⁷

De Verenigde Naties (VN) aangeduid als een belangrijke organisatie en wordt bij de onderhandelingen genoemd dat “ook deze keer” de onderhandelingen niets opleverden en “weer” rellen uitbraken. Deze tekst lijkt te suggereren dat er geen andere optie was dan opnieuw militair in te grijpen. Wat de terminologie aangaat is het opvallend dat deze keer wordt gekozen voor de term ‘politonele acties’ terwijl in het stuk over de militaire interventie apart vermeld werd dat de militaire actie een politonele actie genoemd werd. In dit gedeelte blijft deze toevoeging achterwege.

Geschiedeniswerkplaats besteedt minder aandacht aan de periode tussen de twee militaire acties:

“Ook dwong de VS Nederland met de Republiek te onderhandelen. Toen Nederland met Kerstmis 1948 een tweede militaire actie begon en Soekarno gevangen nam, was het Amerikaanse geduld op. De Amerikanen dwongen Nederland de Indonesische onafhankelijkheid te accepteren.”²¹⁸

In *Geschiedeniswerkplaats* worden de onderhandelingen zonder details genoemd. Beide boeken benoemen de internationale druk, maar leggen deze op een verschillende manier uit. Zo wordt bijvoorbeeld alleen bij *MEMO* de Marshallhulp genoemd, maar noemt zowel *MEMO* als *Geschiedeniswerkplaats* de Verenigde Staten (VS) als belangrijkste factor in de internationale druk.

MEMO geeft hier een beschrijving van de inhoud van deze internationale druk:

“Op dit geweld van het KNIL kwam felle kritiek. De Verenigde Staten dreigden zelfs de economische hulp aan Nederland stop te zetten als Nederland doorging met het geweld in Indonesië. De Nederlandse regering had de hulp van de Verenigde

---

²¹⁷ Van Boxtel, Bunthuis, *MEMO*, 62.

²¹⁸ *Ibidem*, 83.

*Staten hard nodig voor de wederopbouw van Nederland en kon niets anders doen dan weer met de Indonesische nationalisten om tafel gaan zitten.*²¹⁹

Ook in deze tekst wordt gesuggereerd dat Nederland geen andere keuze had dan te onderhandelen. Het valt op dat de tekst vanuit Nederlandse perspectief geschreven is. Er moest *weer* onderhandeld worden, wat lijkt te impliceren dat dit vaak geprobeerd was, maar weinig resultaat opleverde.

Geschiedeniswerkplaats kiest een andere invalshoek:

*“De Amerikanen pikten dat (= Soekarno gevangen nemen) niet en dwongen Nederland de Indonesische onafhankelijkheid te accepteren. Op 27 december 1949 ondertekende koningin Juliana de soevereiniteitsoverdracht.”*²²⁰

Ondanks de verschillende details is in beide boeken duidelijk dat Nederland geen keus had en moest onderhandelen. In dat opzicht lijkt het beeld bevestigd te worden dat in de vorige fasen ook naar voren kwam: het is niet de schuld van Nederland dat de kolonie verloren is gegaan.

De periode na de dekolonisatie wordt enkel in *MEMO* besproken. Hier wordt kort aandacht besteed aan de problemen rond de Molukse samenleving en de afscheiding van de Zuid-Molukken. Dit is de eerste en enige keer dat in de schoolboeken aandacht is voor de Molukse samenleving. In de andere schoolboeken wordt niet ingegaan op de periode na de dekolonisatie van Indonesië.

7.3 De invloed van het academisch discours op de schoolboeken

Het boek van Scagliola bevat veel details over de Nederlandse militaire activiteiten in Indonesië. Zij duidt deze als oorlogsmisdaden. Aan de ene kant is het daarom opvallend dat het boek weinig reactie heeft opgeroepen. Anderzijds is de vraag of er interesse was voor nieuwe feiten over de dekolonisatie. Het was te verwachten dat er in deze periode meer aandacht voor zou zijn: Scagliola's boek gaf een aanzet voor een nieuwe discussie en de introductie van de tien tijdvakken was een goede gelegenheid de geschiedschrijving tegen het licht te houden maar het tegenovergestelde gebeurt.

---

²¹⁹ Van Boxtel, Bunthuis, *MEMO*, 62.

²²⁰ Tom van der Geugten, Bernadette Hijstek e.a., *Geschiedeniswerkplaats VWO 3; informatieboek* (Groningen 2009), 95.

Wat betreft terminologie en inhoud verschillen de boeken niet van de vorige fasen. De termen 'exces' en 'oorlog' worden niet gebruikt, maar er wordt wel weer gekozen voor de term 'politieele actie'. Beide boeken maken wel een kanttekening bij dit begrip:

Geschiedeniswerkplaats beschrijft dat het om een militaire actie gaat die door de regering een politieele actie werd genoemd; *MEMO* geeft de term zonder verdere duiding maar beschrijft ook dat het om een militaire interventie gaat.

In deze twee boeken worden ook nieuwe details gegeven: zo wordt de Nederlandse nonchalance bij de onafhankelijkheidsverklaring in 1945 benadrukt en ook de internationale druk die leidde tot nieuwe onderhandelingen wordt besproken. Deze gegevens zorgen voor een uitgebreidere versie van deze geschiedenis. Opvallend is dat de eerste alinea's die de Nederlandse houding ten tijde van de onafhankelijkheid bespreken een negatieve klank over Nederland hebben. De rest van de tekst, vooral rondom de onafhankelijkheidsverklaring, laat juist een pro-Nederlandse invalshoek zien. Vergeleken met de eerder behandelde schoolboeken, zoals *Sporen* uit 1993, valt op dat bij deze schoolboeken een negatieve klank over de Nederlandse houding doorklinkt. Eerdere schoolboeken verdedigden juist het Nederlandse gelijk wat betreft het militair ingrijpen, terwijl in deze edities hier juist vraagtekens bij worden gezet.

Misschien was het te verwachten dat juist vanwege de discussie rondom de tien tijdvakken en de nieuwe schoolboeken die als gevolg daarvan ontstonden, de geschiedschrijving aangepast of veranderd werd. *Geschiedeniswerkplaats* laat echter geen grote veranderingen zien ten opzichte van de andere schoolboeken en er wordt geen duidelijke nieuwe lijn ingezet. Wel zijn meer details te vinden, maar of dit te wijten is aan de discussie rondom de tijdvakken is moeilijk te concluderen. De discussie rondom de tien tijdvakken was ook nog niet verstomd in 2009 en misschien is het daarom te verklaren dat de auteurs van de schoolboeken nog geen keuze hebben gemaakt om het anders aan te pakken.

De vraag is dan ook hoe deze veranderingen doorzetten in de schoolboeken die vanaf 2011 verschenen zijn. Worden hier nog meer vraagtekens gezet bij de Nederlandse houding tijdens de dekolonisatie of wordt een heel andere weg ingeslagen?

Hoofdstuk 8 Rawagede

In september 2011 besluit het Haagse gerechtshof om de Nederlandse staat aansprakelijk te stellen voor de dood van 431 mannen die op 7 december 1947 in het Javaanse dorp Rawagede werden doodgeschoten. De rechter oordeelt dat sprake is van oorlogsmisdaden en dat de Nederlandse staat schadevergoedingen moet betalen aan de weduwen.²²¹ De toekenning van de schadevergoeding aan de weduwen van Rawagede wordt gezien als een van de grootste keerpunten in de omgang met de dekolonisatie en de militaire interventies tijdens deze dekolonisatie. Niet eerder werden de gebeurtenissen door de rechter aangemerkt als oorlogsmisdaden. Naast de schadevergoeding werd de erkenning van de oorlogsmisdaden als een belangrijke mijlpaal gezien. Op welke manier is deze omwenteling terug te zien in de schoolboeken die in de laatste twee jaar verschenen zijn?

8.1 De schoolboeken

Sinds de uitspraak in de zaak rond Rawagede in september 2011 zijn weinig nieuwe schoolboeken verschenen. *Sprekend verleden* heeft in 2012 wel een nieuwe editie uitgebracht. Deze editie behandelt de Nederlandse kolonies in een apart hoofdstuk en gaat Indonesië, de Nederlandse Antillen, Suriname en Zuid-Afrika langs. Het is een van de weinige boeken die een apart hoofdstuk inruimt voor deze onderwerpen. Een ander schoolboek dat in 2012 is verschenen is *Geschiedeniswerkplaats voor de Tweede Fase*.²²² Dit boek valt buiten de criteria van dit schoolboekonderzoek omdat het voor de bovenbouw van het vwo bedoeld is, maar omdat dit boek wel de geschiedenis rondom Rawagede verwerkt wordt het hier toch genoemd.

Wat betreft hermeneutiek verschillen de boeken niet veel van de boeken die eerder in deze scriptie zijn besproken. *Sprekend verleden* behandelt de geschiedenis van Indonesië in een paragraaf waarbij de kolonisatie behandeld wordt, een korte beschrijving van de Indonesische cultuur wordt gegeven en als laatste de dekolonisatie beschreven wordt. *Geschiedeniswerkplaats* behandelt de dekolonisatie van Indonesië in een paragraaf, gezamenlijk met andere dekolonisatieprocessen in Afrika en Azië.

---

²²¹ Rechtbank 's-Gravenhage, 'Rawagede, uitspraak van de rechtbank' (14 september 2011) <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793&keyword=BS8793> (27 mei 2013).

²²² Het betreft de volgende druk: *Sprekend Verleden* 5e druk en *Geschiedeniswerkplaats* 2e druk

De terminologie verandert in deze boeken wel enigszins:

	<i>Sprekend verleden</i>	<i>Geschiedeniswerkplaats</i>
Kolonialisme	x	x
Exces	-	-
Politionele acties	x	x
(Militair) geweld	x	x
Oorlog	x	-

Bij *Sprekend verleden* is in de tekst aandacht voor het militaire ingrijpen en worden kanttekeningen gemaakt bij de term ‘politionele acties’: er wordt gesproken van politionele acties, maar ook werd expliciet vermeld dat sprake was van een oorlog.²²³ Na *Sporen* uit 1993 is dit de eerste keer dat de term ‘oorlog’ weer gekozen wordt.

Geschiedeniswerkplaats wijkt qua terminologie weinig af van de voorgaande schoolboeken. De begrippen ‘politionele acties’ en ‘militair geweld’ worden samen gebruikt, maar er wordt niet gesproken over ‘oorlog’.

Wat betreft aanwezigheid lijken de boeken redelijk hetzelfde:

	<i>Sprekend verleden</i>	<i>Geschiedeniswerkplaats</i>
Aanwezigheid	0,6	0,6

Opvallend is dat de aanwezigheidscijfers dezelfde hoogte hebben, juist omdat de boeken qua terminologie sterk van elkaar verschillen. Inhoudelijk zijn deze verschillen echter wel te verklaren.

In *Sprekend verleden* worden het opkomen van de nationalistische bewegingen en de rol van Soekarno uitgebreid beschreven. Ook is er aandacht voor de Japanse invloed op de onafhankelijkheidsbewegingen. Nadat de onafhankelijkheid is uitgeroepen wordt in drie punten uitgelegd waarom Nederland de kolonie (nog) niet onafhankelijk wilde laten worden: de meerderheid van de Nederlandse bevolking wilde Indonesië niet verliezen, Indonesië zou nog niet klaar zijn voor dekolonisatie en de meerderheid van de Indonesiërs zou tegen snelle onafhankelijkheid zijn.

²²³ Conny Bastiaans, Harald Buskop e.a., *Spreken Verleden; leerboek 3 H/V* (Zutphen 2012), 183.

Naast de aandacht voor Indonesië wordt ook de situatie in de wereld uitgebreid besproken. Zo is er aandacht voor de blokvorming in de Koude Oorlog en de dekolonisatieprocessen die zich voltrekken in de Engelse kolonies.²²⁴

Geschiedeniswerkplaats start bij de onafhankelijkheidsverklaring van Soekarno in 1945. Volgens de tekst was het na deze onafhankelijkheidsverklaring een chaos in Indonesië en probeerde Nederland de orde te herstellen en te onderhandelen met de Indonesische leiders. Doordat deze onderhandelingen mislukten, koos Nederland voor geweld:

*“Maar door onwil aan beide zijden mislukte dit. Nederland koos toen voor geweld. Met een groot leger heroverde het in twee ‘politioenele acties’ grote delen van Java en Sumatra. Maar de Nederlandse troepen werden doelwit van guerrillastrijders, die zich in de jungle en tussen de bevolking verscholen en telkens onverwacht toesloegen.”*²²⁵

Deze tekst laat een nieuwe invalshoek zien. Het opvallendst hierin is dat beschreven wordt dat Nederland koos voor geweld. Het was geen laatste mogelijkheid of uiterst redmiddel, maar een keuze om militair in te grijpen. Opvallend zijn ook de aanhalingstekens rondom “politioenele acties”. Dit lijkt aan te geven dat de term de lading niet dekt.

Sprekend verleden kiest een andere invalshoek:

*“In de jaren 1947 en 1948 probeerde Nederland tweemaal zijn gezag te herstellen door middel van politioenele acties, zoals de term toen luidde. In werkelijkheid was het een oorlog.”*²²⁶

Kort en bondig wordt weergegeven hoe Nederland zijn gezag probeerde te herstellen, maar er zit wel een opvallend detail in. De term ‘politioenele actie’ wordt genoemd, maar meteen wordt duidelijk gemaakt dat sprake was van oorlog. Dit is de eerste keer dat dit begrip zo expliciet neergezet wordt.

---

²²⁴ Bastiaans, Harald Buskop e.a., *Spreken Verleden*, 162.

²²⁵ Tom van der Geugten, Bernadette Hijstek, Dik Verkuil, *Geschiedeniswerkplaats, geschiedenis tweede fase VWO; handboek historisch overzicht* (Groningen 2012), 178.

²²⁶ Bastiaans, Harald Buskop e.a., *Spreken Verleden*, 163.

Vanaf het militaire ingrijpen gaat *Sprekend verleden* door naar de onafhankelijkheidsonderhandelingen, maar *Geschiedeniswerkplaats* geeft nog enkele details. Zo wordt ook Rawagede besproken:

“Nederlandse troepen reageerden soms met buitensporig geweld, zoals in het Javaanse dorp Rawagede. Op 9 december 1947 vielen ze daar binnen omdat ze dachten dat er gewapende guerrillastrijders zaten. Ze vonden niets, maar schoten na een ondervraging toch de mannelijke inwoners dood.”²²⁷

Dit is de eerste keer dat informatie over buitensporig geweld van Nederlandse soldaten in Indonesië in de schoolboeken staat. In eerdere schoolboeken werden geen details gegeven over het handelen van het Nederlandse leger. De tekst beschrijft op hoofdlijnen wat in Rawagede is gebeurd. De verdere geschiedenis wordt in twee zinnen behandeld:

“Begin 1949 besloot Nederland Indonesië op te geven, onder dwang van de VS en de VN. Op 27 december 1949 vond de soevereiniteitsoverdracht plaats.”²²⁸

Opvallend in deze tekst is ook weer de keuze van Nederland: Nederland besloot Indonesië op te geven al was het wel onder dwang van de VS en de VN. De onderhandelingen en de inhoud van deze onderhandelingen missen; als de tekst letterlijk gevolgd wordt lijken er geen onderhandelingen te zijn geweest.

Sprekend verleden kiest voor een soortgelijke benadering:

“Onder druk van de VN en vooral van de VS die dreigden de Marshallhulp terug te trekken, erkende Nederland op 27 december 1949 Indonesië als onafhankelijke staat.”²²⁹

Ook *Sprekend verleden* beschrijft dat Nederland de onafhankelijkheid van Indonesië erkende, maar het boek beschrijft duidelijk de internationale druk van de VN en de VS. Deze wordt hier nadrukkelijker genoemd dan in *Geschiedeniswerkplaats* gebeurde.

Na het overdragen van de onafhankelijkheid wordt in *Geschiedeniswerkplaats* geen aandacht meer besteed aan Indonesië na de onafhankelijkheid. De rest van de paragraaf

---

²²⁷ Van der Geugten, Hijstek, Verkuil, *Geschiedeniswerkplaats*, 178.

²²⁸ Ibidem, 179.

²²⁹ Bastiaans, Buskop e.a., *Sprekend Verleden*, 163.

behandelt dekolonisatieprocessen in Afrika en Vietnam. *Sprekend verleden* gaat in de laatste alinea van dit onderwerp in op Nieuw-Guinea en de rol van de VS bij de onafhankelijkheid van dit eiland. De rest van de paragraaf behandelt Indonesië na de onafhankelijkheid en gaat in op de parlementaire situatie en de dictatuur die ontstaat.

8.2 De invloed van het academisch discours op de schoolboeken

Is er daadwerkelijk iets veranderd in de schoolboeken? Aan de ene kant volgen deze twee schoolboeken hetzelfde stramien als de schoolboeken uit de vorige fasen. Wat betreft terminologie zijn er enkele verschillen: *Geschiedeniswerkplaats* kiest voor de benaming 'politieele acties' en hierin wordt niet apart gesproken over militair geweld of oorlog. Het begrip wordt wel tussen aanhalingstekens weergegeven in het boek, zoals in andere schoolboeken ook al te zien was. *Sprekend verleden* spreekt duidelijk over oorlog. Deze term is eerder voorgekomen in de schoolboeken, maar niet op de expliciete manier.

Wat informatie betreft veranderen de schoolboeken in deze periode niet veel. *Sprekend verleden* gaat puntsgewijs in op de redenen voor de militaire interventie in Indonesië en *Geschiedeniswerkplaats* geeft als eerste schoolboek informatie over de wreedheid tijdens de dekolonisatie. Als voorbeeld worden de executies in Rawagede benoemd. In andere schoolboeken werd geen aandacht besteed aan een concretisering van het militair ingrijpen; dat wordt hier wel gedaan. Opvallend is dat enkel het voorbeeld van Rawagede gebruikt wordt en geen andere voorbeelden van militaire interventies gegeven worden. Naast deze nieuwe informatie geeft *Geschiedeniswerkplaats* ook een verandering in perspectief weer. Waar Nederland in de vorige fasen het slachtoffer was van de internationale druk van de VS en de VN, neemt Nederland in deze editie zelf verantwoordelijkheid voor zijn daden. Het waren keuzen om militair in te grijpen en om de onafhankelijkheid over te dragen. Dit is een grote verandering vergeleken met andere schoolboeken waarin vooral de nadruk lag op het feit dat Nederland niets kon doen aan de uiteindelijke onafhankelijkheid van Indonesië. In *Sprekend verleden* is deze perspectiefwisseling ook enigszins te zien, maar minder duidelijk dan in *Geschiedeniswerkplaats*.

Deze perspectiefwisselingen zijn nieuw en exemplarisch voor deze periode. De toekomst zal leren of de perspectiefwisseling van *Geschiedeniswerkplaats* de toon heeft gezet voor nieuwe geschiedschrijving of dat dit slechts een eenmalige wisseling was

Conclusie

De heropening van het Rijksmuseum zorgde voor een kleine discussie over de representatie van de Nederlandse geschiedenis. Deze discussie volgde op de al bestaande discussie over de weergave van de geschiedenis in de historische canon. Deze scriptie gaat in op de representatie van deze nationale geschiedenis en onderzoekt specifiek de weergave van de Indonesische dekolonisatie in de Nederlandse schoolboeken. Door middel van kwantitatief en kwalitatief onderzoek is een overzicht ontstaan van de manier waarop de dekolonisatie beschreven wordt in de Nederlandse schoolboeken tussen 1950 en 2012.

In deze periode zijn verschillende perspectieven te zien in de schoolboeken. Door de tijd heen verschijnt steeds meer informatie over de dekolonisatie van Indonesië in de schoolboeken. In eerste instantie wordt de informatie over de onderhandelingen toegevoegd; later wordt melding gemaakt van militair ingrijpen en in het laatste schoolboek wordt het militair ingrijpen als 'buitensporig geweld' beschreven zoals dat plaatsvond in Rawagede.²³⁰ Een ander verschuivend perspectief is dat van de internationale druk. Volgens de eerste schoolboeken was het aan de internationale druk te wijten dat Nederland de kolonie moest afstaan en had Nederland hier geen schuld aan. Door de tijd heen verschuift dit perspectief en bij de laatst onderzochte schoolboeken is te lezen dat Nederland ervoor koos om de kolonie af te staan. Ook de representatie van Indonesië verandert. In de eerste schoolboeken werd Indonesië gezien als de Nederlandse kolonie die zich onrechtmatig afscheidde van Nederland. Langzaamaan verschuift dit beeld en wordt deze dekolonisatie geplaatst in de dekolonisatieprocessen die volgde op het einde van de Tweede Wereldoorlog. Indonesië was hierin niet uniek, maar volgde hetzelfde spoor als andere (voormalige) kolonies.

Een aantal schoolboeken laat een uitgesproken Nederlands perspectief zien. *Levende Geschiedenis* uit 1987 is hier het duidelijkste voorbeeld van. In zijn beschrijving neemt dit boek als eerste duidelijk stelling in over de internationale druk die leidde tot de onafhankelijkheid van Indonesië. Volgens deze tekst had Nederland Indonesië niet als kolonie hoeven verliezen als het buitenland zich niet ermee bemoeid had. Dit boek creëert het beeld van de Nederlandse staat als slachtoffer. In het debat van die tijd zou dit passen,

---

²³⁰ De term 'buitensporig geweld' is overgenomen uit het boek om van der Geugten, Bernadette Hijstek, Dik Verkuil, *Geschiedeniswerkplaats, geschiedenis tweede fase VWO; handboek historisch overzicht* (Groningen 2012)

juist omdat het correspondeert met het beeld van de Nederlandse staat en de Nederlandse soldaten als slachtoffer. Immers, volgens deze tekst had Nederland niets kunnen doen aan het verlies van Indonesië en hebben de soldaten dus geen onnodige oorlog gevochten.

Wat betreft terminologie is ook een duidelijke ontwikkeling te zien. In de eerste periode wordt de term 'politioenele acties' veelvuldig gebruikt en wordt geen aparte vermelding gemaakt van 'militair geweld'. Dit begrip komt vanaf 1990 wel terug en beide benamingen worden naast elkaar gebruikt. Vanaf 1999 valt op dat 'politioenele acties' gebruikt wordt, maar dat het ook in het schoolboek tussen aanhalingstekens wordt geplaatst. Dit wordt echter niet verduidelijkt, maar het zou kunnen impliceren dat de term niet passend wordt ervaren. Aan de terminologie is ook te zien dat de schoolboekauteurs duidelijker worden over het gebruik van geweld tijdens de militaire interventies. Zo worden de termen 'politioenele acties' en 'militair geweld' vanaf 1970 vaak samen gebruikt. Opvallend is dat het woord 'exces', dat dominant was in alle delen van het academisch discours, niet terugkomt in de schoolboeken. Behalve dat de term 'exces' niet gekozen wordt door de schoolboekauteurs is ook de invloed van het discours nauwelijks merkbaar in de geschiedschrijving in de schoolboeken. Een opleving van het debat over het geweld tijdens de dekolonisatie zorgde voor veel nieuwe informatie, maar deze is niet tot nauwelijks terug te zien in de schoolboeken. Informatie die nieuw is in het discours of in de wetenschap wordt niet automatisch toegevoegd aan de bestaande tekst maar pas na een aantal jaren. Het lijkt erop dat teksten in schoolboeken vooral herschreven worden en dat niet automatisch sprake is van nieuw onderzoek bij uitgave van een nieuw schoolboek.

De vraag die hierbij ook beantwoord moet worden is of een schoolboek de aangewezen plek is om alle details weer te geven. Geschiedschrijving in schoolboeken moet compact en helder zijn en niet onduidelijk of onnodig uitgebreid worden. Veel details hoeft de tekst niet te bevatten, maar de terminologie is bepalend voor de manier waarop een gebeurtenis wordt weergegeven, zoals deze scriptie heeft laten zien. Het maakt veel verschil op welke manier over de militaire activiteiten geschreven wordt. Een eenduidige terminologie maakt duidelijk waar het bij deze dekolonisatieoorlog om gaat. De recente wijziging in terminologie laat zien dat de schoolboeken hierin duidelijke keuzes maken. Naast dat het discours geen eenduidige mening is toegedaan laat deze scriptie ook zien dat Nederland worstelt met de geschiedschrijving over deze dekolonisatie. Ondanks het feit dat informatie over de dekolonisatie aanwezig is, mist in de schoolboeken de

elementaire informatie over de militaire activiteiten. Een schoolboek is niet de juiste plek voor veel details, maar in het geval van deze geschiedenis, waar de militaire activiteiten, een grote rol speelden, zal hier ook in de tekst aandacht voor moeten zijn.

Concluderend kan gezegd worden dat de schoolboeken door de tijd heen een completer beeld geven van de dekolonisatie van Indonesië. Waar in de eerste schoolboeken veel informatie achterwege bleef is te zien dat door de tijd heen steeds meer informatie werd toegevoegd. In de schoolboeken zijn duidelijke perspectiefwisselingen te zien. Zo was Nederland niet meer het slachtoffer van de dekolonisatie: Indonesië was onze kolonie, maar werd gekozen om de kolonie op te geven. Ook wordt de term 'politioenele acties' steeds meer in twijfel getrokken: het was geen interne kwestie, maar een strijd tussen twee nationale staten: Indonesië en Nederland. Deze wijziging in terminologie heeft grote gevolgen voor de manier waarop naar het kolonialisme gekeken wordt.

Deze scriptie startte met de discussie rondom de historische canon. De auteurs hiervan werd partijdigheid verweten en de canon zou de geschiedenis te selectief weergeven. In deze scriptie is te zien dat tussen de curricula, en dus ook de canon, en de daadwerkelijke tekst in de schoolboeken veel vrijheid ligt voor de schoolboekauteur. Curricula zijn qua onderwerpen leidend, maar laten de details en de invulling daarvan over aan de auteurs. Recente curricula zijn concreter en geven meer richting, maar alsnog blijft er vrijheid bestaan voor de schoolboekauteurs. De angst voor sturing vanuit de overheid die door de critici van de canon werd geuit lijkt grotendeels ongegrond te zijn. De overheid zet enkel de lijnen uit en laat de uitgevers en auteurs vrij in hun invulling.²³¹ Wel moet dit element zeker kritisch getoetst blijven worden. Recente ontwikkelingen in het onderwijs laten ook zien dat de canon verbeterd en aangevuld wordt. Zo is het nieuwe geschiedenisexamen, wat voor het eerst centraal wordt afgenomen in 2015, gefocust op overzichtsgeschiedenis en behandelt alle tijdvakken. Het thematisch behandelen van enkele onderwerpen zoals de geschiedenisexamens nu zijn ingericht, bleek te selectief te zijn.

Specifiek kijkend naar het Nederlandse kolonialisme en de casus Indonesië is een duidelijke perspectiefwisseling te zien. In de eerste schoolboeken die de dekolonisatie

---

²³¹ Zoals beschreven in paragraaf 1.3: schoolboeken worden aan de hand van curricula geschreven, maar achteraf niet meer gecontroleerd op hun juistheid of volledigheid. Door de vrijheid van onderwijs heeft iedereen de mogelijkheid schoolboeken te schrijven en uit te geven. Dit staat beschreven in artikel 23 van de Nederlandse grondwet.

weergegeven is te zien dat de politionele acties genoemd noemen, maar deze vooral beschrijvend worden weergegeven. Vanaf 1961 is te zien dat slechts enkele keren over politionele acties gesproken wordt. In deze periode wordt weinig aandacht besteed aan de militaire activiteiten tijdens de dekolonisatie, maar ligt de nadruk vooral op de onderhandelingen en de onafhankelijkheid. Vanaf 1991 wordt weer gesproken over de politionele acties en verschijnen de details over het militair ingrijpen in de schoolboeken. Zo wordt de term 'oorlog' enkele keren gebruikt en spreken enkele teksten over een militaire strijd. Deze informatie wordt steeds gedetailleerder. Zo gaat het laatste schoolboek in op het 'excessieve geweld' zoals dit in Rawagede plaatsvond. In dit schoolboek uit 2012 wordt voor het eerst over een militaire exces, zoals deze in de Excessennota werd genoemd, gesproken. Het feit dat er nu ingegaan wordt op de schaduwkanten van deze dekolonisatie laat zien dat beweging ontstaat in de geschiedschrijving.

Deze Indonesische casus is slechts een van de voorbeelden waar sprake kan zijn van nationalistische geschiedschrijving in schoolboeken. Dit voorbeeld staat niet op zichzelf. Op welke manier wordt over NSB'ers in de Tweede Wereldoorlog gesproken, en hoe over het verlies van New York aan de Britten in 1674? Buiten de landsgrenzen zijn ook internationale onderwerpen te bedenken: hoe beschrijven de Japanse schoolboeken de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki? Hoe beschrijven Frankrijk, Spanje en Portugal de dekolonisatieprocessen in hun voormalige kolonies? Deze scriptie laat zien dat deze geschiedschrijving niet waarde vrij is en dit voorbeeld zal naar alle waarschijnlijkheid niet op zichzelf staan. Het onderzoek dat het GEI initieert naar neutraliteit in de geschiedschrijving is dus zeker niet overbodig. Dit Nederlandse onderzoek laat zien dat er op dit gebied nog veel werk te doen is.

Bibliografie

Boeken

Baudet, H. en Fennema, M., *Het Nederlands belang bij Indië* (Utrecht 1983)

Boer, P. den, Dunk, H.W. von der, ed., *Geschiedenis op school* (Amsterdam 1998)

Boomsma, Graa, *De laatste tyfoon* (Amsterdam 1995)

Burgers, H., *De garoeda en de ooievaar, Indonesië van kolonie tot nationale staat* (Leiden 2010)

Commissie ontwikkeling Nederlandse canon, *entoen.nu; de canon van Nederland deel A* (Den Haag 2006)

Commissie ontwikkeling Nederlandse canon, *entoen.nu; de canon van Nederland deel B* (Den Haag 2006)

Doorn, J.A.A. en Hendrix, W.J., *Ontsporing van geweld, over het Nederlands Indisch/Indonesisch conflict* (Rotterdam 1970)

Dunk, H.W. von der, *Wanneer wordt het verleden verleden?* (Amsterdam 2003)

Fasseur, Cees, *Geld en geweten; een bundel opstellen over anderhalve eeuw Nederlands bestuur in de Indonesische archipel deel II* (Den Haag 1980)

Gellner, E., *Naties en nationalisme* (Amsterdam 1994)

Heijboer, Pierre, *De Politionele acties; de strijd om Indië 1945-1949* (Haarlem 1979)

Liempt, Ad van, *Nederland valt aan; op weg naar oorlog met Indonesië 1947* (Amsterdam 2012)

Lindblad, J. Thomas ed., *Macht en majesteit, opstellen voor Cees Fasseur* (Leiden 2002)

Heizenberg, N.H., *Vijftig jaar na de soevereiniteitsoverdracht Nederland-Indonesië, verslag van het symposium van het Veteranen platform op 16 december 1999 bij de K.M.A. te Breda* (Maastricht 2000)

Meijer, Hans, *Den Haag-Djakarta; De Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962* (Utrecht 1994)

Nicholls, J., *Methods in School Textbook Research* (Oxford)

Oltmans, Willem, *Welkom thuis, Majesteit* (Breda 1995)

Oostindië, Gert, *De parels en de kroon; het koningshuis en de koloniën* (Amsterdam 2006)

Palmer, R.R., Colton Joel & Kramer Lloyd, *A history of the modern world* (New York 2002)

Pingel, F., *Unesco guidebook on textbook research and textbook revision* (Parijs 2010)

Scagliola, Stef, *Last van de oorlog, de Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (Rotterdam 2002)

Tortsi, P., *divergent stories, convergent attitudes* (Helsinki 2003)

Vermolen, Julika, *De affaire Ponke Princen (1993), Bezien vanuit de collectieve herinnering in Nederland aan de politionele acties in voormalig Nederlands-Indië* (Utrecht 1994)

Wilschut, A., *Beelden van tijd* (Amsterdam 2011)

Zwart, Henry, *Er waren er die niet gingen, vijftien eeuwen straf voor Indonesië-weigeraars* (Amsterdam 1995)

Artikelen

ANP, 'Nederlandse excuses voor bloedblad Rawagede aangeboden', *De Volkskrant* 9 december 2011

Assman, A., Transformations between History and Memory', *Social Research* 75 (2008) 49-71.

Beus, Jos de, 'God dekoloniseert niet. Een kritiek op de Nederlandse geschiedschrijving over de neergang van Nederlands-Indië en Nederlands Suriname', *BMGN - Low Countries historical review* 116:3 (2001) 307-324

Bijl, Paul, 'Colonial memory and forgetting in the Netherlands and Indonesia', *Journal of Genocide Research*, 14:3-4 (2012) 441-461

Bool, Cas & Kuschel, Tamara, *Framer Framed; omstreden geschiedenis, een symposium over de (re)presentatie van de Nederlands-Indonesische geschiedenis in musea* (2012)

Doel, van den H.W., 'De stijl van de historicus', *BMGN - Low Countries historical review* 166:3 (2001) 334-337

Eijnatten, Joris van *Beschaving na de cultural turn; over cultuur, communicatie en nuttige geschiedschrijving* (Utrecht 2011)

Frakking, Roel, "Who wants to cover everything, covers nothing": the organization of indigenous security forces in Indonesia 1945–50' *Journal of Genocide Research*, 14:3-4 (2012) 337-358

Frederick, Willem H., 'The killing of Dutch and Eurasians in Indonesia's national revolution (1945–49): a 'brief genocide' reconsidered', *Journal of Genocide Research* 14:3-4 (2012) 359-380

Graaf, Bob de, 'Hot Intelligence in the Tropics; Dutch intelligence operations in the Netherlands East Indies during the Second World War', *Journal of contemporary history* 22:4 (1987) 563-584

Graaf, de Bob, 'Zit u dan niet niet in de gevangenis? of: hoe erg is geschiedschrijving in opdracht?', *BMGN - Low Countries historical review* 122:2 (2007) 247-253

Grever, Maria en Ribbens, Kees, 'de historische canon onder de loep' in: *Kleio* 7 (2004) 2-7.

Groen, Petra, 'Colonial warfare and military ethics in the Netherlands East Indies, 1816–1941', *Journal of Genocide Research* 14:3-4 (2012) 277-296

Heldering, J.L., 'Eén herinneringscultuur?'. *NRC*, 3 december 2009

Hutton, P., 'recent scholarship on memory and history', *The history teacher* 4 (2000)

Jansen Hendriks, Gerda, "Not a colonial war": Dutch film propaganda in the fight against Indonesia, 1945–49', *Journal of Genocide Research*, 14:3-4 (2012) 403-418

Leeuw-Roord, J. van der, 'Geschiedenis op school in Europa', in: P. den Boer, H.W. von der Dunk ed., *Geschiedenis op school* (Amsterdam 1998)

Luttikhuis, Bart & Moses, Dirk, 'Mass violence and the end of the Dutch colonial empire in Indonesia', *Journal of Genocide Research* 14:3-4 (2012) 257-276

Maas, M. 'Weduwen van Rawagede moesten helft geld afstaan aan dorp', *De Volkskrant*, 24 december 2011.

Ooijen, Iris van & Raaijmakers, Ilse, 'Competitive or multidirectional memory? The interaction between postwar and postcolonial memory in the Netherlands', *Journal of Genocide Research*, 14:3-4 (2012) 463-483.

Raben, Remco, 'On genocide and mass violence in colonial Indonesia', *Journal of Genocide Research*, 14:3-4 (2012) 485-502.

Scagliola, Stef, 'Cleo's 'unfinished business': coming to terms with Dutch war crimes in Indonesia's war of independence', *Journal of Genocide Research*, 14:3-4 (2012) 419-439.

Saixas, P., 'Schweigen! Die Kinder! Or, does postmodern history have a place in the schools' in P.N. Stearns, P. Sexias en S. Wineburg (ed.) *Knowing, Teaching & Learning history* (New York 2000) 317-337.

Schoolboeken

Bastiaans, Conny, Buskop, Harald e.a., *Spreken Verleden; leerboek 3 H/V* (Zutphen 2012)

Beemsterboer, C, Canter, J. e.a., *Wereld in Wording* (Den Haag 1966)

Beemsterboer, W, C.J. Canters C.J. e.a., *Wereld in Wording* (Den Haag 1968)

Beemsterboer, W., C.J. Canters C.J., e.a., *Wereld in Wording 3 havo-vwo* (Den Haag 1973)

Boer, Saskia de, Buma, Dennis e.a., *Indigo geschiedenis 3 HAVO/VWO* (Groningen 2005)

Boxtel, Carla van, Schrover, Wieke e.a., *MEMO; Handboek 3 VWO* (Den Bosch 1999)

Boxtel, Carla van, Bulthuis, Hans e.a., *MEMO; geschiedenis voor de onderbouw 3 HAVO* (Den Bosch 2005)

Ceulaert, A.B., Feitsma, O., *Kleio voor de mavo-top* (Zeist 1977)

Geugten, Tom van der, Hijstek, Bernadette, Dik Verkuil, *Geschiedeniswerkplaats, geschiedenis tweede fase VWO; handboek historisch overzicht* (Groningen 2012)

Haas, G. de, *Vaderlandse geschiedenis* (Groningen 1951)

Hildingson, L., *Levende geschiedenis 3* (Amsterdam 1987)

Hoeven, M.B. van der, Reinsma, R, *Fundamenten en mijlpalen* (Amsterdam 1962)

Hulze, V., *Vaderlandse geschiedenis, studieboek kweekschool* (Groningen 1967)

Knigge, J. *Historisch perspectief; wereldgeschiedenis van de 20e eeuw* (Barneveld 1991)

Wilschut, Arie, Loggen, Karin e.a., *Sporen; geschiedenis voor de onderbouw 3* (Groningen 1993)

Wilschut, Arie, Groenewegen, Piet e.a., *Sporen 3 (mavo) havo, vwo* (Groningen 2000)

Curricula

Commissie modernisering leerplan geschiedenis en staatsinrichting,
Geschiedenisonderwijs in het MAVO, HAVO en VWO (Den Haag 1977)

Inspectie voor het onderwijs, *Geschiedenis en staatsinrichting in de basisvorming; evaluatie van de eerste vijf jaar* (Utrecht 1999)

Jansen, J.W., *Concept leerplan geschiedenis bestemd voor brugklas (mavo) havo - vwo* (Den Haag 1968)

Jansen, J.W. *Voorstel leerplan rijksscholen, vwo/havo/mavo* (Den Haag 1975)

SLO, *Concretisering van de kerndoelen mens en maatschappij; kerndoelen voor de onderbouw VO* (Enschede 2007)

VGN, *Rapport van de Doelstellingscommissie, ingesteld door het bestuur der V.G.N.* (Rotterdam 1967)

Websites

Boom, Joeri, 'Archiefmap 1304' (10-10-2008) <http://www.groene.nl/2008/41/archiefmap-1304> (25 mei 2013)

Dalhuisen, Leo, Dussen, Jan van der, 'Wat mogen leerlingen weten en wie mogen dat bepalen' (30 april 2001) <http://www.geschiedenisindeklas.com/pdf/vakdidactiek/wat-en-wie.pdf> (20 mei 2013)

Geschiedenis 24, 'Het spoort terug: het bloedbad van Rawagede' (09-12-2007) <http://www.geschiedenis24.nl/ovt/afleveringen/2007/Ovt-09-12-2007/Het-Spoor-terug-Het-bloedbad-van-Rawagede.html>

Grever, Maria 'de paradox van de nationale canon' http://www.eshcc.eur.nl/fileadmin/ASSETS/eshcc/2007-2008/Onderzoek/Paradoxes/Essay_Maria_Grever_Erasmus_Magazine.pdf (1 juni 2013)

Kurstjens, H.K.J., 'Nederlandse geschiedenis canon: een discussie zonder eind?! (21 mei 2007) <http://oud.digischool.nl/gs/community/canonartikel.htm> (1 juni 2013)

Locher-Scholten, Elsbeth, 'recensie S. Scagliola, Last van de oorlog.' http://www.knhg.nl/bmgn2/S/Scagliola_S.I.-Last_van_de_oorlog_De_Nederlandse_oorlog.pdf (19 mei 2013).

NIOD, 'De boeken' <http://www.niod.nl/nl/het-koninkrijk-der-nederlanden-de-tweede-wereldoorlog/de-boeken> (19 mei 2013)

Telegraaf, 'bezoek Indonesië werd dieptepunt' http://www.telegraaf.nl/troonsafstand-beatrix/21378681/_Bezoek_Indonesie_werd_dieptepunt_.html (13 mei 2013)

Trouw, 'Programma staatsbezoek koning Beatrix' (18/08/95) <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2656939/1995/08/18/Programma-staatsbezoek-koningin-Beatrix.dhtml> (13 mei 2013)

Trouw, 'Koningin Beatrix laat in tafelrede excuses over late erkenning onafhankelijkheid achterwege' (22-08-1995) <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2597003/1995/08/22/Koningin-Beatrix-laait-in-tafelrede-excuses-over-late-erkenning-onafhankelijkheid-achterwege.dhtml> (13 mei 2013)

Trouw, 'Na vijftig jaar' (17-08-1995) <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2711064/1995/08/17/Na-vijftig-jaar-1.dhtml> (13 mei 2013)

Van Dale, <http://vandale.nl/opzoeken?pattern=politieel&lang=nn> (10 mei 2013)

Velzen, Krista van, 'gerechtigheid voor slachtoffers politieke acties' (9-09-2008) <http://kristavanvelzen.sp.nl/weblog/2008/09/09/gerechtigheid-voor-slachtoffers-politieke-acties/> (25 mei 2013)

Vos, Kirsten, 'recensie Last van de Oorlog - Stef Scagliola' (16 november 2003) http://www.kirstenvos.nl/wp-content/uploads/2008/12/recensie_lastvandeoorlog.pdf (19 mei 2013)

Bijlage 1:

Analysemodel geschiedenischoolboeken

1951 Vaderlandse geschiedenis

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati		1		
Eerste politionele actie	0			
Tweede politionele actie	0			
Rondetafelconferentie			2	
Onafhankelijkheid	0			

Totaal: 0,6

1961 Wereld in Wording

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati	0			
Eerste politionele actie	0			
Tweede politionele actie	0			
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,2

1968 Wereld in Wording

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati	0			
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,6

1973 Wereld in Wording

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati	0			
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,6

1987 Levende geschiedenis

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati			2	
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 1,0

1991 - Historisch perspectief

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati			2	
Eerste politionele actie			2	
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie				3
Onafhankelijkheid			2	

Totaal: 2

1993 - Sporen

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati	0			
Eerste politionele actie	0			
Tweede politionele actie	0			
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,2

1999 - MEMO

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati	0			
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,6

2000 - Sporen

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjati	0			
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie		1		
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,8

2005 - MEMO

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjadi		1		
Eerste politionele actie			2	
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 1

2005 - Indigo

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjadi	0			
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,6

2009 - Geschiedeniswerkplaats

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjadi	0			
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,6

2012 - Sprekend Verleden

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjadi	0			
Eerste politionele actie		1		
Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,6

2012 - Geschiedeniswerkplaats

Aanwezigheid in de schoolboeken	Niet aanwezig	Onvoldoende aanwezig	Voldoende	Goed
Onderhandelingen in Linggadjadi	0			
Eerste politionele actie		1		

Tweede politionele actie		1		
Rondetafelconferentie	0			
Onafhankelijkheid		1		

Totaal: 0,6

Bijlage 2

Hoofdstuk 3

	1951 - Vaderlandse geschiedenis	1961 - Wereld in Wording	1968 - Wereld in Wording
Kolonialisme	x	x	x
Exces	-	-	-
Politionele acties	-	-	x
Militair geweld	-	-	-
Oorlog	-	-	-

Hoofdstuk 4

	1973 - Wereld in wording	1987 - Levende geschiedenis
Kolonialisme	x	x
Exces	-	-
Politionele actie	-	x
Militair geweld	x	x
Oorlog	-	-

Hoofdstuk 5

	1991 - Historisch perspectief	1993 - Sporen
Kolonialisme	-	x
Exces	-	-
Politionele actie	x	-
Militair geweld	x	-
Oorlog	-	x

Hoofdstuk 6

	1999 - MEMO	2000 - Sporen
Kolonialisme	x	x
Exces	-	-

	1999 - MEMO	2000 - Sporen
Politionele acties	x	-
(Militair) geweld	-	x
Oorlog	-	-

Hoofdstuk 7

	MEMO	Geschiedenis werkplaats
Kolonialisme	x	x
Exces	-	-
Politionele acties	x	x
(Militair) geweld	x	-
Oorlog	-	-

Hoofdstuk 8

	2012 - <i>Sprekend verleden</i>	2012 - <i>Geschiedeniswerkplaats</i>
Kolonialisme	x	x
Exces	-	-
Politionele acties	x	x
(Militair) geweld	x	x
Oorlog	x	-